

Finansirano od strane EU

**Projekat Evropske unije
za regionalni ekonomski razvoj u BiH**

**SOCIOEKONOMSKA
ANALIZA
MAKROREGIJE SARAJEVO**

Sarajevo, Mart 2004.

PROJEKAT: EU RED

Socioekonomska analiza makroregije Sarajevo

U saradnji sa: općinama / opštinama u makroregiji Sarajevo

Naziv dokumenta: socioekonomska analiza makroregije Sarajevo

Mart 2004.godine

Organizacije korisnici:

EU RED projekat, općine / opštine koje su učestvovala u izradi,

Sarajevska regionalna razvojna agencija

(SERDA)

Razvojna agencija gornjedrinskog regiona

(REDRIN)

Dokument pripremili:

stručnjaci EU RED projekta u saradnji sa općinama i

institucijama makroregije Sarajevo

SADRŽAJ

a. RLJEČNIK SKRAĆENICA	04
b. PREDGOVOR	05
c. PROFIL MAKROREGIJE SARAJEVO	06
d. UVOD	07
e. SVRHA I METODOLOGIJA RADA	08
1 OPIS	09
1.1. GENERALNI OPIS BOSNE I HERCEGOVINE	09
1.1.1 Administrativna organizacija BiH	10
2 MAKROREGIJA SARAJEVO-SMR	13
2.1 KARAKTERISTIKE RELJEFA U SMR	16
2.2 KLIMA U MAKROREGIJI SARAJEVO	20
2.3 PRIRODNI RESURSI U SMR	22
2.3.1. Vodni resursi	22
2.3.2. Zemljište	22
2.3.3. Šume i drvena masa	24
2.3.4. Minerali i rude	26
2.4. SAOBRAĆAJNE VEZE	27
3 STANOVNIŠTVO U MAKROREGIJI SARAJEVO	29
3.1 DEMOGRAFSKA SITUACIJA U SMR 1991.GODINE	29
3.2 STRUKTURA STANOVNIŠTVA U SARAJEVSKOJ MAKROREGIJI NAKON DEJTONSKOGA MIROVNOG SPORAZUMA	38
3.2.1 Etnička struktura u sarajevskoj makroregiji	38
3.2.2 Starosna i spolna struktura u sarajevskoj makroregiji	43
3.3 GUSTINA NASELJENOSTI SMR	47
3.4 DEMOGRAFSKE PROMJENE	49
3.4.1 Prirodni rast stanovništva	49
3.4.2 Migracije	52
3.5. TRŽIŠTE RADNE SNAGE –zaposlenost-nezaposlenost	55
3.5.1. Aktivno stanovništvo	55
3.5.2. Nezaposleno stanovništvo	57
3.5.3. Zaposleno stanovništvo	61
3.5.4. Neto plaće	64
4 INFRASTRUKTURA	66
4.1 SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA	66
4.1.1 Ceste u makroregiji Sarajevo	66
4.1.2 Željeznice	69
4.1.3 Riječni i pomorski saobraćaj	71
4.1.4 Zračni saobraćaj	71
4.2 VODOSNADBIJEVANJE I OTPADNE VODE	72
4.2.1 Vodosnadbijevanje	72
4.2.2 Otpadne vode, sistem kanalizacije	74
4.3 UKLANJANJE ČVRSTOG OTPADA I UPRAVLJANJE OTPADOM	75
4.4 SISTEM SNADBIJEVANJA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM	77
4.5 TERMOENERGIJA	78
4.6 TELEKOMUNIKACIJE	78
4.7 INDUSTRIJSKA INFRASTRUKTURA	81
5 SOCIJALNA INFRASTRUKTURA	83
5.1 SIROMAŠTVO	83

5.2 ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	83
5.3 SOCIJALNE USLUGE	85
6 OBRAZOVNI SISTEM U MAKROREGIJI SARAJEVO	86
6.1 OSNOVNO OBRAZOVANJE	87
6.2 SREDNJEŠKOLSKO OBRAZOVANJE	88
6.3 UNIVERZITETSKO OBRAZOVANJE	89
6.4 CENTRI ZA OBUKU I DRUGA OBRAZOVNA INFRASTRUKTURA	89
7. SPORTSKA INFRASTRUKTURA	91
7.1. REKREATIVNI CENTRI, SPORTSKI OBJEKTI I TERENI	91
7.2. ZIMSKI TURIZAM I POTENCIJALI	93
8. POLJOPRIVREDA U MAKROREGIJI SARAJEVO	94
8.1. NIVO POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE U SMR	97
9. TURIZAM U MAKROREGIJI SARAJEVO	120
9.1. POSTOJEĆI KAPACITETI	121
9.2. MOGUĆNOSTI ZA RAZVOJ TURIZMA U MAKROREGIJI SARAJEVO	123
10. EKONOMIJA I POSLOVANJE	124
10.1. BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP)	125
10.2. UVOZ I IZVOZ	128
10.3. EKONOMIJA I POSLOVANJE U SARAJEVSKOJ MAKROREGIJI	130
10.3.1. Javni sektor (administracija)	130
10.3.2. Opštinski budžeti	131
10.4. POSLOVANJE	140
10.4.1. Ukupan prihod od prodaje iz poslovnih aktivnosti	141
10.4.2. Ukupan prihod od prodaje na domaćem tržištu i izvoza	143
10.4.3. Broj pravnih subjekata po sektorima i vrsti vlasništva	144
10.4.4. Tržišta	148
10.5. ZAJEDNIČKA ULAGANJA I DIREKTNE STRANE INVESTICIJE	148
10.6. FINANSIJSKE INSTITUCIJE	148
f. PREGLED PROCESA IZRADE SOCIOEKONOMSKE ANALIZE ZA SMR	152
g. SAŽETAK	153
h. INDEKS TABELA	156

a) RJEČNIK SKRAĆENICA

Skraćenica	Značenje
SMR	Sarajevska ekonomska makroregija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine (entitet)
RS	Republika Srpska (entitet)
BiH	Bosna i Hercegovina (država)
IC	Međunarodna zajednica
OHR	Ured visokog predstavnika
NSS	Niža stručna sprema
NKV	Nekvalifikovan
PKV	Polukvalifikovan
KV	Kvalifikovan
VKV	Visokokvalifikovan
SSS	Srednja stručna sprema
VŠS	Viša stručna sprema
VSS	Visoka stručna sprema
A	Magistar ili doktor nauka
SERDA	Razvojna agencija sarajevske ekonomske regije
REDRIN	Razvojna agencija gornjedrinskog regiona
SEE	Jugoistočna Evropa
SEA	Socioekonomska analiza

b) PREDGOVOR

Priprema i provođenje socioekonomske analize u široj regiji Sarajevo predstavlja prvi pokušaj obavljanja sličnih aktivnosti nakon rata 1992.-1995. Slični su projekti provedeni u pojedinim administrativnim područjima u BiH (koja su daleko ujedinjenija), s tim da je socioekonomska analiza u regiji Hercegovina (Mostar) završena u septembru 2003. godine.

Ne postoji zvanična, tekuća definicija ili glavne crte u vezi toga šta čini "regiju". Makroregija Sarajevo obuhvata područje koje je formalno i administrativno podijeljeno u dvije osnovne strukture ili entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. U FBiH makroregija Sarajevo pokriva područje Kantona Sarajevo (u potpunosti) i četiri općine u Zeničko-dobojskom kantonu, tri općine u Srednjobosanskom kantonu i tri općine u Bosansko-podrinjskom kantonu, za koje se tradicionalno smatra da su povezane sa Sarajevom i okrenute prema njemu kao urbanom centru. Pored toga, administrativna je struktura sastavljena na takav način kako bi se napravila razlika između grada Sarajeva, koji se sastoji iz četiri gradske općine i pet drugih općina u Kantonu Sarajevo, a koje se smatraju prigradskim općinama. Makroregija Sarajevo pokriva područje 13 općina u RS-u koje su tradicionalno okrenute gradu Sarajevu i povezane s njim. Pripremajući prikaz socioekonomskih faktora koji utiču na ovo područje, suočili smo se sa različitim socioekonomskim zajednicama i administrativnim sistemima šire regije Sarajevo.

Dodatnu je poteškoću predstavljalo što pojedine općine i u FBiH i u RS-u, nisu bile u mogućnosti pružiti podatke koji nisu u njihovoj nadležnosti, a koji bi se možda, mogli dobiti kod viših organa vlasti ili u drugim institucijama. Očito je da postoji izuzetno slaba saradnja između ovih nivoa u FBiH i u RS. Izvanredno je što su lokalni stručnjaci koji su obavljali aktivnosti predstavljene u ovom dokumentu uspjeli dobiti toliko podataka koliko ih je pronađeno i prikupljeno.

Čini se da nema tradicije u ekonomskim i statističkim krugovima u regiji (ustvari i drugdje u BiH, što se vidi iz iskustva regije Mostar) u vezi sa tumačenjem podataka ili pronalaženjem alternativnih načina da se „popune praznine”, možda donošenjem zaključaka na osnovu drugih izvora ili predviđanjem mogućih trendova. U velikom broju slučajeva statistički podaci uopće ne postoje ili postoje u obliku koji se razlikuje od onih korištenih u obrascu za socioekonomsku analizu, a zaposleni u općini ne žele ili nisu spremni izvršiti procjene ili definirati kretanja koristeći postojeće podatke.

Tim koji je prikupljao podatke za detaljnu socioekonomsku analizu sastojao se od dva lokalna stručnjaka i jednog zajedničkog stručnjaka. Tokom tridesetak dana ova je grupa stručnjaka posjetila sve općine u makroekonomskoj regiji Sarajevo i organizovala jednodnevne radne sastanke sa uposlenicima i dužnosnicima u svakoj od općina, a sa osnovnim ciljem da ih motivira kako bi se uključili u proces i objasni potreba i zahtjevi u vezi sa traženim podacima. Zbog oblika obrazaca za socioekonomsku analizu općinske radne grupe su morale izvršiti ocjenu pojedinih podataka. Sve što je ovdje urađeno zasniva se na podacima prikupljenim od općina, kao i iz statističkih godišnjaka za BiH za 1992. godinu, te iz statističkih godišnjaka za FBiH i RS za poslijeratni period. Prikupljeni podaci se smatraju najpouzdanijim. Međutim, još uvijek ima dosta prostora za poboljšanje, a osnova koja je ovdje prezentirana morat će se dalje razvijati u narednim godinama. Ukoliko bi se poboljšanja mogla izvršiti u oblasti "pristupa podacima", kvaliteta podataka, tumačenje i analiza, predviđanja budućih trendova, socioekonomska analiza bi potom postala još vredniji instrument koji bi se koristio kao osnova za razvoj strategije u regiji.

PROFIL MAKROREGIJE SARAJEVO

Službeni naziv	Sarajevska ekonomska makroregija (SMR)
Površina	8699.9 km ²
Veći gradovi	Sarajevo, Goražde, Foca/Srbinje, Novo Sarajevo RS
Administrativne jedinice u MRS	FBiH 19 općina (Kanton 4/ Breza, Olovo, Vareš, Visoko; Kanton 5/ Foča-Ustikolina, Goražde, Pale-Prača; Kanton 6/ Fojnica, Kiseljak, Kreševo; Kanton 9/ Grad Sarajevo –Centar, ovi grad, Novo Sarajevo, Stari grad; Hadžići, Ilidža, Ilijaš, Trnovo, Vogošća) RS 13 opština (Čajniče, Foča-Srbinje, Goražde RS, Ilidža RS, Kalinovik, Novo Sarajevo RS, Pale, Rogatica, Rudo, Sokolac, Stari grad RS, Trnovo RS, Višegrad)
Klima MRS	Umjereno kontinentalna
Procjena broja stanovnika	701.274
Stosna struktura stanovništva u procentima	0 -14 godina 17,9 % 15-64 godina 66,4 % preko 65 godina 15,7 %
Religiozne skupine	Islam, pravoslavlje, katolicizam
Službeni jezici	Bosanski, srpski, hrvatski
Nacionalna valuta	Konvertibilna marka (KM) 1 Euro = 1.95883 KM
BDP po glavi stanovnika za BiH	1,052 USD (2000) 1,200 USD (2001), 1,463 USD (2002)
Stopa rasta BDP-a za BiH	4.5% (2001) 5.5% (2002) 3.5% (2003)
Stopa inflacije u BiH	BiH - Federacija BiH 4.0%; RS: 16.1% (XII/2000.) BiH - Federacija BiH 0.3%; RS: 2.2% (XII/ 2001.)
Stopa nezaposlenosti u BiH	41 % službeno, 36 %, neslužbeno
Stopa nezaposlenosti u MRS	39.87 % (Podatak proizilazi iz SEA)
Medjunarodni aerodrom u MRS	Aerodrom Sarajevo

d) UVOD

Bosna i Hercegovina ima izuzetno složenu administrativnu organizaciju i predstavlja specifičnu zemlju sa nizom složenih elemenata. Posljedice rata su vidljive u svakom dijelu države; kao što je to slučaj u svakom ratu, posljedice su: uništena ekonomija sa velikim propalim preduzećima, nepostojanje angažmana u pogledu privatizacije strateških preduzeća, nepostojanje aktivnog nivoa aktivnosti sekundarne industrije koje su bile izuzetno razvijene prije rata, znatno siromaštvo, izuzetno visok nivo nezaposlenosti, socijalna nesigurnost i nemiri, nizak nivo prihoda po glavi stanovnika, visok stepen migracija (iz urbanih u gradska područja), uz vladu u “tranziciji” itd.

Proces tranzicije zahtijeva hitne reforme i transformacije u svakoj sferi svoga djelovanja, naročito kada se uzmu u obzir cilj i zadaci ulaska u Evropsku uniju. BiH nije u mogućnosti da provede reforme koje bi same vodile ka EU, a bez pomoći međunarodne zajednice. U koncept modelu se pokušava promijeniti postojeći „etnički” pristup, koji je primjetan u svakom segmentu života u BiH, u prikladan demokratski sistem orijentiran prema konkurentnoj tržišnoj ekonomiji karakterističnoj za zemlje članice EU. Razlog tome je mogućnost stvaranja uslova za opstanak, razvoj i održivost ove zemlje. Osnovni će ciljevi biti otvaranje novih radnih mjesta, što će se (ukoliko se u tome uspije), s druge strane, odvijati stvaranjem uslova za poslovni razvoj na lokalnom i regionalnom nivou.

Najbolji i najjednostavniji način da se ostvare navedeni ciljevi jeste da se uveliko primijeni regionalni koncept u ekonomskom i sveukupnom razvoju. Svojim programima i projektima međunarodna zajednica aktivno pomaže stvaranje institucionalnog okvira u pet izabраниh regija u BiH. Jedna od tih regija je sarajevska ekonomska makroregija (SMR), koju čine 32 općine iz FBiH i RS-a.

e) SVRHA I METODOLOGIJA RADA

Osnovni elementi koji motiviraju ove 32 općine da učestvuju u formiranju sarajevske ekonomske makroregije su: povezivanje njihovih ekonomija i okretanje ka gradu Sarajevu kao ekonomskom centru regije, mogućnosti za obrazovanje za ljude iz cijele regije, kulturalne i tradicionalne veze, infrastruktura, komunikacije itd.

Jedna od aktivnosti podrške ovoj ideji jeste priprema dokumenta pod nazivom „Socioekonomska analiza makroregije Sarajevo”, koji će predstavljati temeljni dokument za razvoj i izradu strategije za regiju. Ovaj će dokument biti umnogome od pomoći regionalnoj razvojnoj agenciji SERDA (Sarajevska regionalna razvojna agencija) i subregionalnoj razvojnoj agenciji REDRIN (subregija Podrinje u okviru sarajevske ekonomske makroregije), kako bi se počelo sa djelovanjem na osnovu potreba, zahtjeva i specifičnih potencijala ovih općina ili grupa općina, koje su članovi agencija SERDA i/ili REDRIN.

Osnovni zadaci socioekonomske analize su sljedeći:

- Sistematičan opis svih raspoloživih podataka prema jedinstvenoj metodologiji, tako da će se rezultati moći upoređivati među općinama i /ili podregijama u području koje pokriva sarajevska ekonomska makroregija.
- Osnova za jasno definiranje potencijala regije ili njenih dijelova, te za definiranje prepreka.
- Temeljni dokument za pripremu SWOT analize za regiju ili njene dijelove.
- Temeljni dokument za pripremu regionalne razvojne strategije (RDS).
- Informativni dokument pri angažmanu lokalnih ili stranih poslovnih partnera.
- Temeljni dokument za lokalne organe vlasti koji pokreću ekonomske inicijative te one vezane za uspostavljanje internih veza u regiji, kao i sa drugim regijama u Bosni i Hercegovini.

Uprkos svim problemima koje je uzrokovala administrativna organizacija regije u dva entiteta i četiri kantona, socioekonomska analiza se priprema u skladu sa jedinstvenom metodologijom i može služiti kao pravilo za buduću pripremu sličnih dokumenata.

Socioekonomska analiza je dokument na kojem će se vršiti izmjene, dodavati priloge, dopune, ispravke, aneksi, koji će se izlagati, ukoliko to bude potrebno ili traženo. Utvrđeni metod i sadržaj koji je ovdje korišten treba stalno elaborirati kako bi se došlo do stvarnog prikaza koji će omogućiti analitičku elaboraciju svih promjena (ili potencijalnih promjena) koje se dogode u sarajevskoj ekonomskoj makroregiji.

1. OPIS

1.1 GENERALNI OPIS BOSNE I HERCEGOVINE

OSNOVNI POKAZATELJI	
Površina	51.209 km ²
Stanovništvo	Oko 3.800.000
Gustina naseljenosti	74.2 st/ km ²
Sjeverna geografska širina	od 42° 26' do 45° 15'
Istočna geografska dužina	od 15° 45' do 19° 41'

Dana 22. maja 1992. godine, nakon raspada Socijalističke Federativne republike Jugoslavije krajem 1991. godine, Bosna i Hercegovina (BiH) je priznata kao nezavisna država i postala je članica Ujedinjenih nacija. U ogromnoj je mjeri uništena tokom rata (1992-1996). Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, koji je donio mir čitavoj regiji, počeo je proces obnove i transformacije na cijelom području Balkana, uključujući Bosnu i Hercegovinu. BiH je bila nezavisna država koja je tokom rata izgubila najviše ljudi i pretrpjela najveći nivo razaranja. Prema procjenama iz 2000. godine, površina države iznosi 51.209 km², a broj stanovnika 3.800.000, uz gustoću naseljenosti od 74,2 stanovnika/km².

Dužina granica države iznosi 1,537 km (774 km kopnene i 751 km riječne), od čega je gotovo dvije trećine granica sa Republikom Hrvatskom, a preostalo sa Srbijom i Crnom Gorom. Smještena je između istočnog i zapadnog dijela Balkana, tako da predstavlja balkansku državu. Ima oko 24km jadranske obale (Neum - Klek), a zapadna granica sa Republikom Hrvatskom je jako blizu obali (u nekim dijelovima manje od 10 km), tako da se može smatrati i mediteranskom državom.

Slika 1.-Bosna i Hercegovina i susjedne zemlje

Dinarski masiv dijeli Bosnu i Hercegovinu na geografske oblasti. Također je dijele i rijeke jadranskog sliva (rijeke u Hercegovini) te rijeke crnomorskog sliva (rijeke u Bosni). Dinarski masiv predstavlja osnovni razlog za očigledne klimatske razlike. Bosna se dijeli na ravničarsko sjeverno područje (pored rijeke Save) – Posavinu i planinsko područje.

Hercegovina ima umjereno kontinentalnu klimu (varira od tipične mediteranske klime do kontinentalne u manjem dijelu), dok Bosna ima neku vrstu kontinentalne klime (varira od tipične kontinentalne do planinsko-alpske).

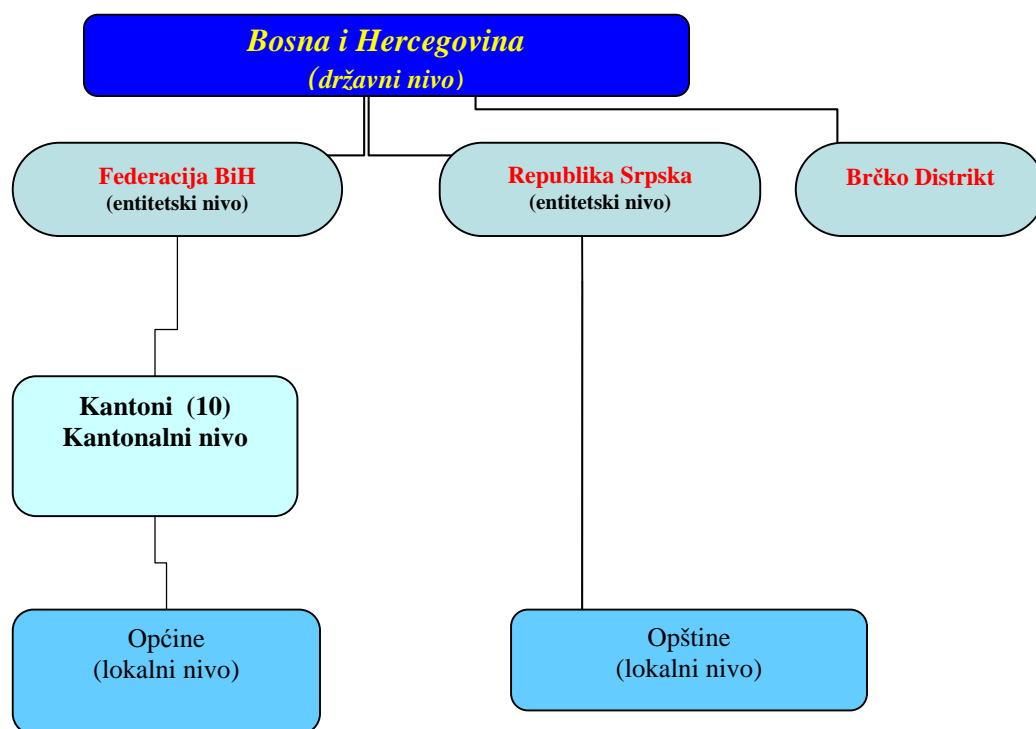
Strateški položaj BiH određuje transferzala sjever-jug (kontinent - Jadransko more ili Budimpešta - Zenica - Sarajevo – Mostar – smjer Jadrana) od međunarodnog značaja (koridor 5-C) te pravac duž jadranske obale. Pristup moru je preko rijeke Neretve i luke Ploče (hrvatska luka koja je data BiH na korištenje u periodu od 100 godina na osnovu Vašingtonskog sporazuma (administrativna uprava u BiH).

Općenito posmatrajući, BiH sada ima, i oduvijek je imala jako važan strateški položaj. Teritorija BiH je uvijek bila podijeljena na različite administrativno-teritorijalne dijelove i za vrijeme različitih imperija koje su bile prisutne u regiji, kao i kada je postala nezavisna država, ali je uvijek predstavljana kao jedinstvena, pojedinačna administrativna cjelina.

1.1.1 Administrativna organizacija BiH

Stvarna državna administrativno-teritorijalna organizacija BiH predstavlja rezultat uspješnog prekida rata i potpisivanja sporazuma u Dayton-u. U BiH postoje četiri administrativno-teritorijalna nivoa, što je prikazano na slici.

Slika 2. - Administrativna struktura Bosne i Hercegovine

Država se sastoji iz dvije administrativno-teritorijalne jedinice – entiteta i jednog državnog distrikta:

- Federacija Bosne i Hercegovina (FBiH) sa 51,08% teritorije i 61,32% stanovništva
- Republika Srpska (RS) sa 48,92% teritorije i 38,68% stanovništva
- Brčko Distrikt

Parlament BiH je najviše zakonodavno tijelo i ima dva doma:

- Zastupnički dom
- Dom naroda

Najviše izvršno tijelo na državnom nivou je Vijeće ministara sa osam ministara. Država ima tročlano predsjedništvo (Bošnjak, Hrvat i Srbin).

Zakonodavna tijela na nivou entiteta predstavljaju parlamenti sa dva doma:

- Zastupnički dom
- Dom naroda

Izvršno tijelo su vlade na nivou entiteta sa nadležnošću u većini oblasti, izuzev onih o kojima se zajednički odlučuje na nivou države BiH (ujedinjenje države), tako da su odgovorne za funkcioniranje sistema i reguliranje života. U posljednje je tri godine postalo očito da je počeo prijenos nadležnosti sa entitetskog nivoa na državni nivo kako bi se zadovoljio kriterij da bi se BiH približila pridruženju EU.

FBiH ima deset organizacijskih jedinica - kantona, koji se sastoje od općina, dok RS ima samo općine i nema kantona. Svaki kanton u FBiH ima skupštinu, sastavljenu od predstavnika općina (zakonodavna vlast) i vladu (izvršna vlast).

Općine (lokalni nivo) nemaju širok krug ovlaštenja. Uzevši u obzir budžet općina, odgovornost leži na nivou kantona u FBiH i nivou entiteta u RS. Dakle, većina ovlaštenja nalazi se ili na nivou kantona ili entiteta.

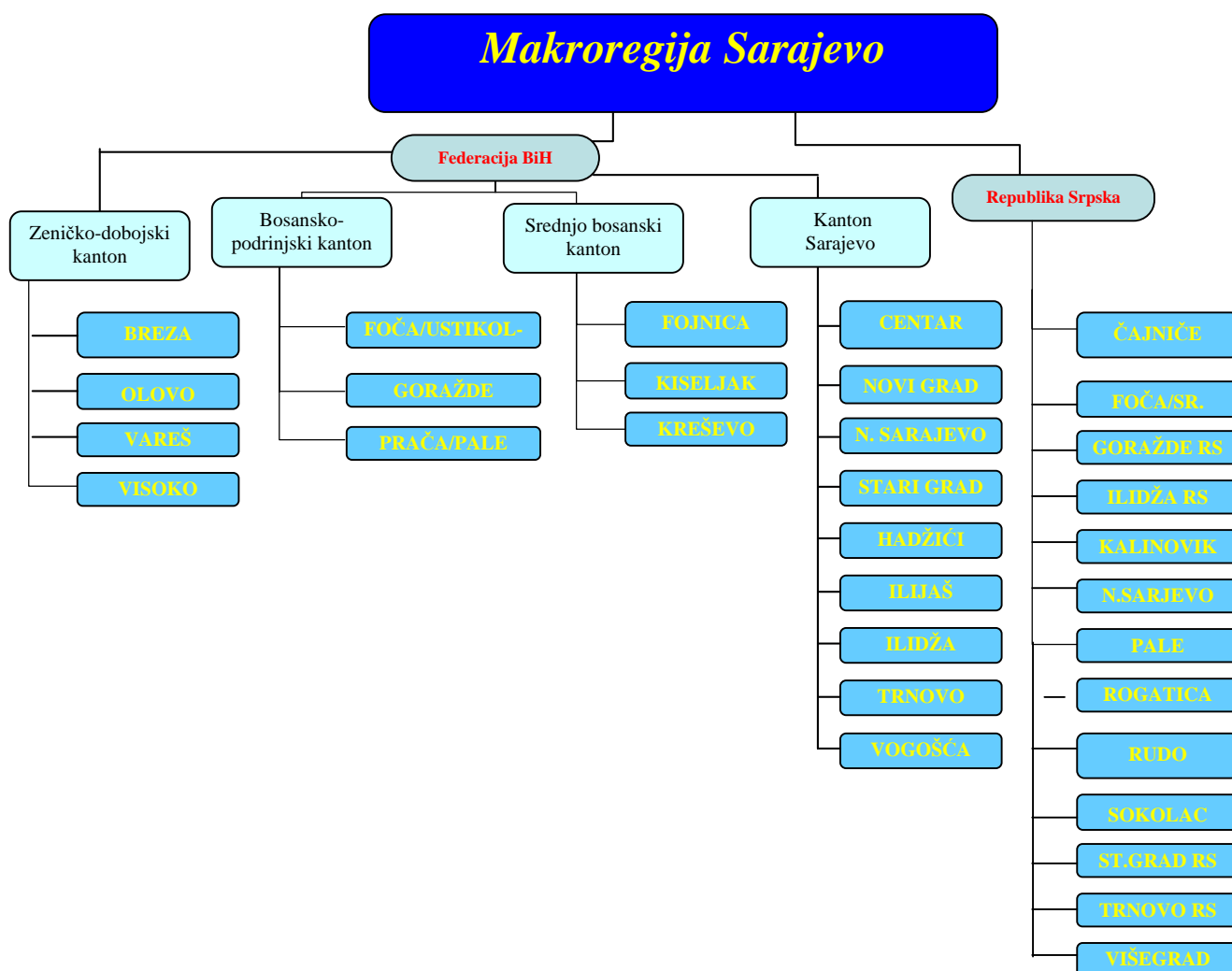

Slika 3. - Kantoni i regije u BiH, uz definiranu sarajevsku ekonomsku makroregiju

Složena državno-administrativna organizacija, uspostavljena kao kompromis, sprječava realizaciju reformi i proces tranzicije prema planiranoj dinamici. Stoga međunarodna zajednica podržava i kreira regionalni koncept ekonomskog razvoja, uz nadu da će on ubrzati reintegraciju BiH i povećati njenu konkurentnost na putu pristupanju EU i NATO, što predstavlja osnovni cilj. Unutar BiH je utvrđeno pet regija, koje su u procesu definiranja i formiranja institucionalnih okvira. Jedna od njih je i makroregija Sarajevo (SMR).

2 MAKROREGIJA SARAJEVO - SMR

Makroregija Sarajevo predstavlja jedinstveno područje po mnogim karakteristikama: prirodnim, geografskim, kulturološkim, historijskim, komunikacijskim, kao i ekonomskim. Prostire se na teritoriju oba bh. entiteta, na ukupno 32 općine, od čega je 13 općina u RS, a 19 u FBiH. Općine koje pripadaju makroregiji Sarajevo, a nalaze se u FBiH administrativno pripadaju nekom od četiri kantona. Na slici ispod su prikazane općine koje pripadaju makroregiji Sarajevo.

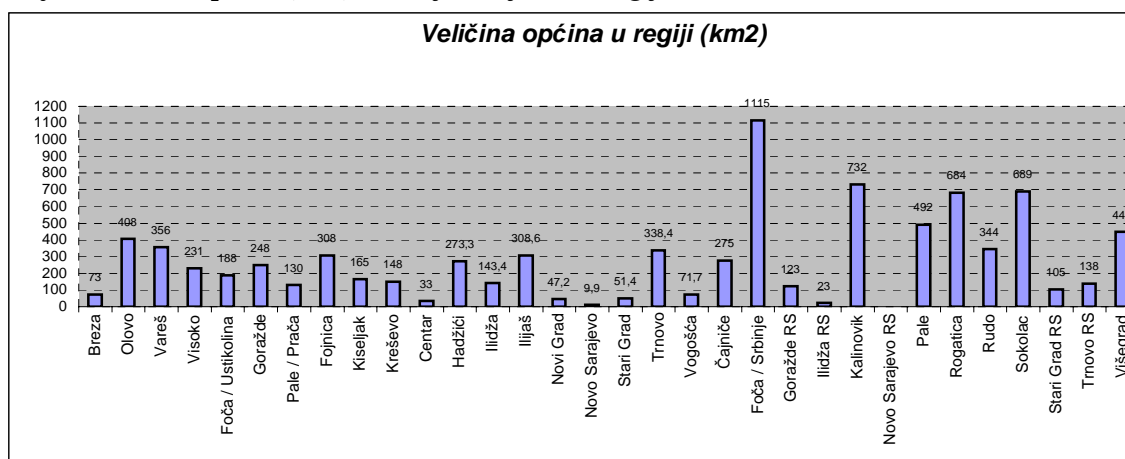

Slika 4. - Administrativna struktura na teritoriji koju pokriva makroregija Sarajevo

Tabela 1. - Općine u makroregiji Sarajevo u 2002.

Admin. jed.	Općina/opština	km ²	Admin. jed.	Općina/opština	km ²
Teritorija današnje FBiH koja se 1991. godine nalazila u okviru makroregije Sarajevo			Teritorija današnje RS koja se 1991. godine nalazila u okviru makroregije Sarajevo		
Kanton 4	Zeničko-dobojski		20.	Čajniče	275
1.	Breza	73	21.	Foča / Srbinje	1115
2.	Olovo	408	22.	Goražde RS	123
3.	Vareš	356	23.	Ilidža RS	23
4.	Visoko	231	24.	Kalinovik	732
Kanton 5	Bosanskopodrinjski		25.	Novo Sarajevo RS	
5.	Foča / Ustikolina	188	26.	Pale	492
6.	Goražde	248	27.	Rogatica	684
7.	Pale / Prača	130	28.	Rudo	344
Kanton 6	Srednjobosanski		29.	Sokolac	689
8.	Fojnica	308	30.	Stari Grad RS	105
9.	Kiseljak	165	31.	Trnovo RS	138
10.	Kreševo	148	32.	Višegrad	448
Kanton 9	Sarajevo				
11.	Centar	33			
12.	Hadžići	273,3			
13.	Ilidža	143,4			
14.	Ilijaš	308,6			
15.	Novi Grad	47,2			
16.	Novo Sarajevo	9,9			
17.	Stari Grad	51,4			
18.	Trnovo	338,4			
19.	Vogošća	71,7			
Ukupno iz FBiH		3531,9	Ukupno iz RS		5168
UKUPNO ZA MAKROREGIJU SARAJEVO: 8699,9					

Graf 1. Veličina općina (km²) u sarajevskoj makroregiji

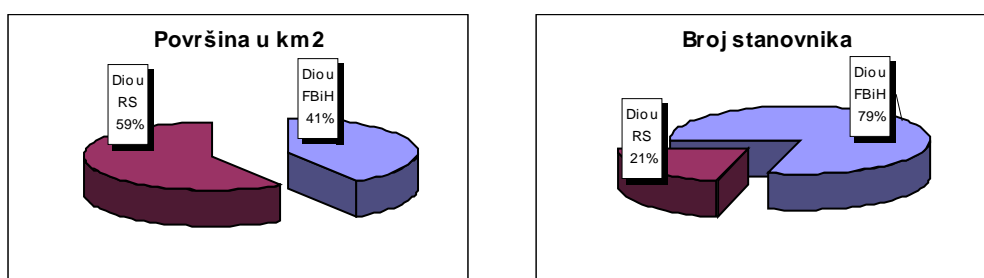

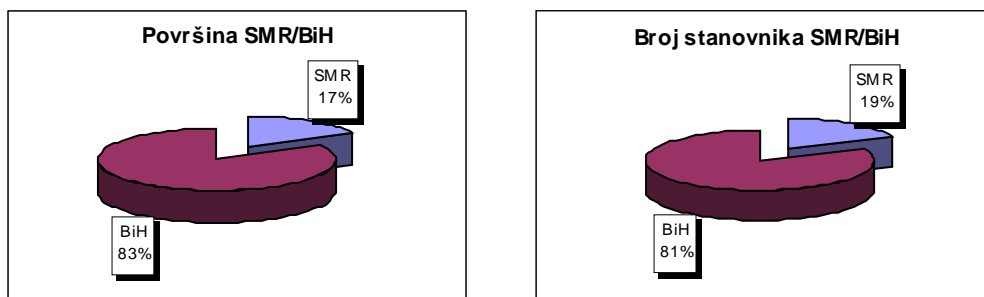
Tabela 2. Osnovni socioekonomski pokazatelji SMR-a

	Dio u FBiH	Dio u RS	SMR	BiH
1. Površina u km ²	3.531,9	5.160	8.699,9	51.209
2. Procjena broja stanovnika	551,068	150,206	701,274	3.800,000
3. Gostoća naseljenosti	157,3	29,06	80,61	74,2
4. BNP u mil. KM u BiH	7.846	3.401	nema	11.627
5. BNP po gl. st. u KM, BiH	2.770	2.248	nema	3.037
6. Radno sposobna populacija	379.317	87.311	466.628	
7. Zaposlenih	112.170	21.789	133.959	625.224
8. Nezaposlenih	74.326	14.486	88.812	
9. Broj registriranih subjekata	5.213	1.017	6.230	

Graf 2. Osnovni socioekonomski pokazatelji dijela SMR u FBiH i RS

Graf 3. Osnovni socioekonomski pokazatelji SMR-a u odnosu na BiH

U poredjenju sa veličinama regija u razvijenim evropskim zemljama, Sarajevo makroregija spada u regije srednje veličine.

Tabela 3. Broj i prosječna veličina ekonomskih regija u nekim zemljama Evrope

Z e m l j a	Broj Regija	Prosječna veličina regije	
		Površina u hilj. km ²	Br.stanovnika u mil.
Belgija	9	3,3	1,1
Francuska	22	25,0	2,5
Holandija	11	3,7	1,3
Hrvatska	4	14,0	1,1
Italija	19	15,8	3,0
Njemačka	21	11,8	2,9
Švajcarska	26	1,6	0,3
V. Britanija	11	22,0	5,1
Regija SM		8,7	0,7

Dakle, ukupna površina SMR-a je 8,699,9 km² što predstavlja oko 17% površine BiH. Od toga se 41% nalazi u dijelu FBiH, a 59% u dijelu RS-e. Imajući u vidu površine koje pokrivaju ova dva administrativna dijela u SMR-ui procenat broja stanovnika koji žive na tim prostorima (FBiH 71% a u RS 29%), sa sigurnošću možemo reći da ovdje imamo dva potpuno različito razvijena dijela.. Ova činjenica može u isto vrijeme predstavljati i prepreku i šansu za razvoj ovog regiona. Prepreke u smislu dispariteta u gustini naseljenosti, slabe infrastrukture, unutarne i vanjske povezanosti, različitosti u razvojnim mogućnostima. Šanse u smislu geostrategiskog položaja, velikih i snažnih prirodnih resursa i potencijala čijim se strateškim iskorištavanjem i upravljanjem razvoj ovog regiona može dovesti do zavidnih nivoa.

U dijelu RS-e naseljenost SMR-je, može se reći, izrazito niska i iznosi 29,06 stanovnika po km². Pored problema predhodno navedenih, ovaj veliki prostor predstavlja šansu za planiranje i različitih poljoprivrednih projekata, primarne proizvodnje, uzgoja različitih vrsta životinja, industrijske proizvodnje organske hrane, mesa i mesnih preradjevina, voća, ljekovitog bilja i sl.

Dio FBiH značajno gušće naseljen, sa 157,3 stanovnika po km². U pitanju je značajna koncentracija stanovništva u glavnom gradu BiH, najvećem i najnaseljenijem području regije . Naime, ovaj prostor predstavlja šansu za planiranje i razvoj raznih usluga kao i turističkih potencijala. Namjera ovog dijela analize nije detaljno apsolviranje ostalih razvojnih potencijala i mogućnosti, oni će se detaljnije obraditi u kasnijem dijelu ove socioekonomske analize Sarajevo makroregiona.

2.1 KARAKTERISTIKE RELJEFA U MAKROREGIJI SARAJEVO

Ova regija, kao što je slučaj i sa mnogim drugim regijama u BiH, ima karakteristike koje se poprilično razlikuju na čitavoj njezinoj teritoriji.

Različite promjene su tokom niza stoljeća rezultirale stvaranjem brda, planina, dolina, ali uz jako malo neprekidnoga ravničarskog područja. Klima se s vremenom stabilizovala i došlo je do pojave vegetacije, te je konačno došlo do stvaranja karakteristika koje su ovdje danas prisutne.

Posmatrajući ovu regiju, mogu se uočiti brojne struje ili rijeke uz protok, tokom čitave godine, bistre i čiste vode, veliki broj brda i planina koja su strme, stjenovite ili čak prekrivene snijegom, a također i veličanstveno slikovite, vodopadi, bogata šuma sa raznolikom vegetacijom, rastinjem i raznovrsnim drvećem (uglavnom visokokvalitetni lišćari) te pojedina područja koja su donekle ujednačena i ravna, dakle, prikladna za poljoprivredu i ispašu stoke. Ovakav raznoliki pejzaž u regiji pruža niz prilika i mogućnosti za ekonomski razvoj regije.

U sljedećoj tabeli su prikazane planine u makroregiji Sarajevo i teritorija općina na kojima se nalaze.

Tabela 4. - Planine i visina planinskih vrhova u makroregiji Sarajevo

<i>Planine</i>	<i>Visina u m</i>	<i>Obuhvaćena teritorija općine ili podregije</i>	<i>Komentar</i>
Zvijezda	1349	Predgrađe Breze, Vareša, Olova	
Čemerno	1465	Predgrađe Breze, Ilijaša	
Greben	1.169	Vareš	
Javornik	1.254	Vareš	
Igrište	1.303	Vareš	
Dragovičko brdo	1.398	Vareš	
Budoželjska planina	1.257	Vareš	
Selačka planina	1.235	Vareš	
Visočica	1528	Visoko, Kreševo, Trnovo	
Stogić		Visoko	
Stolac	1 520	Foča / Ustikolina	
Kacelj	1 674	Foča / Ustikolina	
Klek	1748	Pale / Prača	
Crni vrh	1390	Pale / Prača	
Vranica	2112	Fojnica	
Zec	1800	Fojnica	
Zahor	1400	Fojnica	
Pogorelica	1432	Fojnica	
Bitovnja	1700	Kreševo	
Inač	1437	Kreševo	
Meorsje	1210	Kreševo	
Trebević	1629	Predgrađe općina Centar, Stari Grad, Stari Grad RS,	olimpijska planina
Crepoljsko	1740	Stari Grad RS,	
Bjelašnica	2067	Hadžići, Trnovo, Trnovo RS	olimpijska planina
Igman	1533	Hadžići, Ilidža, predgrađe Ilidža RS	olimpijska planina
Ivan	1450	Hadžići	
Ormanj	1142	Hadžići	
Ozren	1453	Ilijaš	
Treskavica	2056	Trnovo, Kalnovik, Trnovo RS	
Jahorina	1907	Trnovo, predgrađe Goražda RS, Pale, Trnovo RS	olimpijska planina
Konjuh	1271	Olovo	
Stakorina	Visoka	Čajniče	
Vučevica	Visoka	Čajniče	
Stražica	Visoka	Čajniče	
Maglić	2.386	Foča / Srbinje	
Zelengora	2.015	Foča / Srbinje, Kalinovik	
Volujak	2.337	Foča / Srbinje	
Lelija	1809	Kalinovik	
Crvanj	1300	Kalinovik	
Romanija	1649	Pale, Sokolac, Olovo,	
Ravna planina	1607	Pale	
Sjemec	1497	Rogatica	
Devetak	1417	Rogatica, Sokolac	
Varda	1389	Rudo	
V. Stolac	1675	Višegrad	
Ivica	1496	Višegrad	
Gostilja	1304	Višegrad	
Bujak	1223	Višegrad	

Na teritoriji makroregije Sarajevo nalazi se 48 većih i manjih planina, visine od 1.142 m do 2.386 m. Neke od navedenih planina su, ustvari, dio većih planinskih lanaca koji preovladavaju u regiji.

U sledećoj tabeli navedene su rijeke i riječice u makroregiji Sarajevo, njihova ukupna dužina, kao i dužina njihovog toka u dijelu u kojem protiču kroz neke općine u makroregiji Sarajevo.

Tabela 5. - Rijeke i rječice u makroregiji Sarajevo

<i>Rijeke</i>	<i>Ukupna dužina u km</i>	<i>Dužina toka rijeka (u km) u općinama i/ili podregijama</i>	<i>Komentar</i>
Stavnja	35	Breza (11 km) Vareš (25), Ilijaš (2,5)	FR, FP, ST, SH
Misoča	30	Breza (10 km), Ilijaš (20)	ST, FR
Mala rijeka	10	Vareš (10)	FR, FP, ST, SH
Blaza	10	Vareš (10)	FR, FP, ST, SH
Bukovica	15	Vareš (15)	FR, FP, ST, SH
Tribija	10	Vareš (8)	FR, FP, ST, SH
Ocevlja	8	Vareš (4)	FR, FP, ST, SH
Bosna	271	Visoko (21), Ilidža (6), Ilijaš (11), Novi Grad (4), Vogošća (5)	Zagađena
Fojnica	35	Visoko (10), Fojnica (9)	FR, FP, ST, SH Zagađena u donjem toku
Drina	Int 344	Foča / Ustikolina (13), Foča / Srbinje (30), Goražde RS (15), Višegrad (56)	FR, FP, ST, SH
Kolina	20	Foča / Ustikolina (10)	FR, FP, ST, SH
Osanička rijeka		Foča / Ustikolina (3)	FR, FP, ST, SH
Prača	57	Pale/Prača (15), Goražde RS (3), Pale (13)	FR, FP, ST, SH
Željeznica (F)	15	Fojnica (15)	FR, FP, ST, SH
Dragača	7	Fojnica (7)	FR, FP, ST, SH
Scona	3	Fojnica (3)	FR, FP, ST, SH
Pozarna	4	Fojnica (4)	FR, FP, ST, SH
Borovnica	4	Fojnica (4)	FR, FP, ST, SH
Jezernica	12	Fojnica (12)	FR, FP, ST, SH
Bistrica (F)	3	Fojnica (3)	FR, FP, ST, SH
Kozica	12	Fojnica (12)	FR, FP, ST, SH
Kreševka	14	Kreševo (10)	FR, FP, ST, SH
Rakovčica	5	Kreševo (5)	FR, FP, ST, SH
Crna rijeka (K)	11	Kreševo (11)	FR, FP, ST, SH
Miljacka	20	Centar (1,5), Novi Grad (8), Stari Grad (5)	Zagađena u donjem toku (grad Sarajevo)
Zujevina	20	Hadžići (10)	FR, FP, ST
Bijela rijeka	10	Hadžići (10)	FR, FP, ST i vodoopskrba grada Sarajeva
Željeznica (T)	45	Ilidža (10), Trnovo (9), Ilidža RS (6), Trnovo RS (20)	Zagađena u donjem toku (grad Sarajevo)
Ljubina	17	Ilijaš (11), Vogošća (6)	FR, FP, ST, SH
Raca	10	Ilijaš (10)	FR, FP, ST, SH
Dobrinja	8	Novi Grad (2), Ilidža RS (1)	Zagađena (grad Sarajevo)
Mošćanica	5	Stari Grad (5)	
Crna rijeka (T)	14	Trnovo (14)	FR, FP, ST, SH
Bijela rijeka (T)	12	Trnovo (11)	FR, FP, ST, SH

Rakitnica	30	Trnovo (16)	FR, FP, ST, SH
Skakavac	10	Vogošća (10)	
Jošanički potok	5	Vogošća (5)	Zagađena
Janjina	30	Čajniče (25)	FR, FP, ST, SH
Radojna	35	Čajniče (30)	FR, FP, ST, SH
Čehotina	Int 91	Foča / Srbinje (27)	FR, FP, ST, SH
Tara	Int	Foča / Srbinje (22)	FR, FP, ST, SH
Kasindolski potok	15	Ilidža RS (9), Pale (6)	Zagađena (grad Sarajevo)
Neretva	Int 225	Kalinovik (30)	FR, FP, ST, SH FR, FP, ST, SH
Bistrica (K)	22	Kalinovik (20)	
Paljanska Miljacka	12	Pale (12), Stari Grad RS (1,5)	FR, FP, ST, SH
Bistrica (P)	7	Pale (7)	FR, FP, ST, SH
Mokranjska Miljacka	10	Pale (10), Stari Grad RS (1,5)	FR, FP, ST, SH
Repašnica	6	Pale (6)	FR, FP, ST, SH
Kamenica	4	Pale (4)	FR, FP, ST, SH
Gračanica	5	Pale (5)	FR, FP, ST, SH
Rakitnica (R)	15	Rogatica (10)	FR, FP, ST, SH
Lim	Int 168	Rudo (23)	FR, FP, ST, SH
Bioštica	32	Sokolac (18), Olovo (9)	FR, FP, ST, SH
Kaljina	20	Sokolac (20)	FR, FP, ST, SH
Ljustra	5	Trnovo RS (5)	FR, FP, ST, SH
Sirokarka	5	Trnovo RS (5)	FR, FP, ST, SH
Stupčanica	41	Olovo (20)	FR, FP, ST, SH
Krivaja	73	Olovo (32)	FR, FP, ST, SH
Rzav	Int 62	Višegrad (18)	FR, FP, ST, SH

Legenda: FR – bogato ribom, FP – moguć ribolov, SH – male hidrocentrale, ST – sportski turizam, Int – međunarodna rijeka

Na teritoriji makroregije Sarajevo nalazi se 46 većih i manjih rijeka i rječica sa ukupnom dužinom toka kroz ovu regiju od oko 979 km. To znači da je gustoća riječnog toka u ovoj regiji 11,25 (km toka)/100 km^2 .

U tabeli ispod su navedena prirodna i vještačka jezera u makroregiji Sarajevo, te površina, dubina i položaj jezera u regiji.

Tabela 6. - Prirodna i umjetna jezera u makroregiji Sarajevo

<i>Jezero</i>	<i>Površina km2</i>	<i>Dubina m</i>	<i>Prirodno ili umjetno</i>	<i>Položaj u opštini i/ili podregiji</i>	<i>Komentar</i>
Hrasno	0,000225	15	Prirodno	Breza	
Smreka	0,12	120	Umjetno	Vareš	Na mjestu nekadašnjeg rudnika željezne rude (ST)
Mala rijeka	0,03	20	Prirodno	Vareš	Na mjestu nekadašnjeg rudnika željezne rude (ST)
Prokoško	0,47		Prirodno	Fojnica	Nacionalni park– planinsko jezero, (T)
Veliko	0,0332	5	Prirodno	Trnovo	(T)
Crno	0,0014	10	Prirodno	Trnovo	(T)
Platno	0,0012	1,5	Prirodno	Trnovo	(T)
Bogatici	0,0452	3	Umjetno	Trnovo	HPP brana (FR)
Orlovačko	Mala		Prirodno	Foča / Srbinje	
Donje bare	Mala		Prirodno	Foča / Srbinje	
Gornje bare	Mala		Prirodno	Foča / Srbinje	
HPP Drina	Velika	20	Umjetno	Goražde RS	HPP brana je u Višegradu, ali se jezero nalazi duž rijeke Drine (ST), (FR)
Crvanjsko	74,4	15	Prirodno	Kalinovik	(T)
Kotlaničko	22,5	15	Prirodno	Kalinovik	(T)
Stirinsko	48,9	15	Prirodno	Kalinovik	(T)
Rudo	45		Umjetno	Rudo	HPP brana je na rijeci Lim, (ST), (FR)
Donje Jezero (V)	54	20	Umjetno	Višegrad	HPP brana je na rijeci Drini, (ST), (FR)
Gornje Jezero (V)	30	20	Umjetno	Višegrad	HPP brana je na rijeci Drini, (ST), (FR)

Legenda: FR – bogato ribom, ST – mogući sportski turizam, T – turistički potencijal HPP - hidroelektrana

2.2 KLIMA U MAKROREGIJI SARAJEVO

Klima makroregije Sarajevo određena je položajem regije te njenim reljefom. Klima pojedinih područja u regiji je uglavnom određena nadmorskom visinom područja te položajem u odnosu na riječne doline u regiji. Generalno se može reći da je klima kontinentalna, sa četiri godišnja doba (ljetno, jesen, zima i proljeće), toplim ljetima i hladnim zimama. Područja na velikoj visini imaju kratka svježja ljeta i duge oštre zime.

Tokom ljeta temperatura raste do 30 °C ili čak do 35 °C stepeni u gradovima i riječnim dolinama, a maksimalno do 25 °C na planini (u zavisnosti od visine). Tokom zime, temperatura pada ispod 0 °C čak do -20 °C u dolinama i -28 °C na planinama. Tokom zime čitava je regija pokrivena snijegom, u većim dijelovima oko 100 dana u godini, s tim da je na visokim planinama taj period mnogo duži i traje oko 170 dana u godini sa snijegom visine 1-2 m.

Što se tiče klime, postoji nekoliko tipičnih područja:

- Dolinu rijeke Drine karakterizira nešto umjerenija klima u zimskom periodu i temperature koje su tokom zime više nego u ostalom dijelu makroregije Sarajevo. Razlog tome su visina i dotok toplijeg zraka sa područja Mediterana ka dolini rijeke. Proljetna sezona počinje nešto ranije nego u drugim dijelovima ove regije.
- Dolinu rijeke Bosne, rijeke Fojnice, sarajevsku kotlinu i druga područja koja su na nižoj visini karakterizira tipično kontinentalna klima sa toplim ljetima i hladnim zimama.
- Planinska područja i područja na velikoj visini karakterizira oštra kontinentalna klima i subalpska klima (u zavisnosti od visine) sa jako kratkim i svježim ljetima te veoma dugim i hladnim zimama. Na nekim planinskim vrhovima snijeg se vidi i do sredine maja.

U tabeli ispod su prikazane tipične vrijednosti meteoroloških podataka iz triju stanica u regiji:

- Prva stanica je u gradu Sarajevu i pokazuje vrijednosti podataka koje su tipične za klimu nižih područja te u riječnim dolinama.
- Druga stanica je na planini Bjelašnici i pokazuje vrijednosti podataka koje su tipične za područja na većoj visini koja imaju oštru planinsko-alpsku klimu.
- Treća se stanica nalazi na Ivan-planini u zapadnom dijelu regije i pokazuje vrijednosti podataka koje su tipične za planinska područja čija je visina ispod 1.500 m, i u kojima postoji blagi uticaj mediteranske klime (granica sa regijom Hercegovina).

Tabela 7. - Meteorološki podaci iz stanica evidentirani u periodu od 1951. do 2002. godine u makroregiji Sarajevo

Stanica	Prosječne vrijednosti				Apsolutne vrijednosti			
	Godina ^{0C}	Ljeto ^{0C}	Zima ^{0C}	Količina padavina l/m ²	Max. ^{0C}	Datum	Min. ^{0C}	Datum
Sarajevo	9,7	0,5	18,6	18,6	38,2	4.7.2000.	-22	26.1.1954.
Bjelašnica	1,1	-5,9	9	9	24	19.7.1953.	-29,2	22.1.1963.
Ivan	7,5	-1,3	16	16	35,2	16.8.1952.	-26,2	12.1.1985.

U tabeli ispod su prikazani podaci iz stanice u gradu Sarajevu, a ti su podaci relevantni za gusto naseljena područja u regiji, na maloj visini i u riječnim dolinama.

Tabela 8. - Meteorološki podaci iz stanice u Sarajevu odnose se na gusto naseljena područja u SMR-u (na maloj visini i u riječnim dolinama)

Vrijednosti	2000.	2001.	2002.
<i>Prosječne godišnje vrijednosti</i>			
Temperatura zraka u ^{0C}	11,3	10,3	11,0
<i>Godišnje vrijednosti</i>			
Apsolutno minimalna temperatura zraka u ^{0C}	-21	-12,6	-17,4
Apsolutno maksimalna temperatura zraka u ^{0C}	38,2	35,4	34,0
Količina padavina u l/m ²	694,8	1175,4	966,8
Broj dana s padavinama	127	173	168
Maksimalan broj dana sa snježnim pokrivačem	68	64	41
Maksimalna visina snijega u m	0,75	0,40	0,33
Sunčani sati	2136,1	1828,2	1926,6

2.3 PRIRODNI RESURSI U MAKROREGIJI SARAJEVO

2.3.1 Vodni resursi

Voda predstavlja prilično obilan resurs u ovoj regiji zbog velike količine sezonskih kiša i znatnih snježnih nanosa tokom zime. U regiji se nalaze brojna vrela, izvori prirodno gazirane vode, kao i geotermalni izvori. Jedan od uzroka navedenoga stanja je geotermalni vodeni tok koji teče dijagonalno kroz makroregiju Sarajevo (i čitavu BiH od jugoistoka ka sjeverozapadu).

Na velikom broju lokacija u regiji odmah se ispod površine (manje od metar ili dva) nalaze geotermalne vode, čime se osigurava dovoljno vode za piće. Potencijalni kapaciteti i mogućnosti za slatkovodno ribarstvo su ogromni. Vode i njihovi tokovi imaju i komercijalni kapacitet koji je u ovoj regiji tek potrebno u potpunosti istražiti. Neki od riječnih tokova imaju i potencijal za proizvodnju električne energije te izgradnju hidroelektrana, neki imaju potencijala za turizam, zbog interesantnog pejzaža duž ovih tokova, a naročito duž malih planinskih rijeka.

U pogledu kapaciteta rijeka u sarajevskoj makroregiji najveće rijeke su Drina, Bosna, Čehotina, Lim, Prača, Željeznica, Fojnica, Miljacka i rijeka Misoča. Dugi tokovi i veliki kapacitet (m³/h) karakteristični su za rijeke Drinu, Bosnu, Fojnicu, Željeznicu i Praču.

Na planinama se nalazi nekoliko glečerskih jezera. Svojom ljepotom, kao i ljepotom okolnog pejzaža, ističu se jezera na planinama Vranici i Treskavici, tzv. „planinske oči”.

U čitavoj se regiji nalazi nekoliko vještačkih jezera koja se koriste za proizvodnju električne energije. Jedno je na rijeci Željeznici blizu Trnova, drugo je pored Višegrada na rijeci Drini, a treće u Rudom na rijeci Lim.

Rijeke u makroregiji Sarajevo pripadaju slivovima – crnomorskom i jadranskom.

Sve rijeke u makroregiji Sarajevo su uglavnom dio crnomorskog sliva, uključujući i rijeku Drinu te rijeku Bosnu (neke od najdužih rijeka u BiH), osim rijeke Neretve, čije se vrelo nalazi na teritoriji općine Kalinovik, a koja pripada jadranskom slivu.

2.3.2 Zemljište

Iako je zemljište brdsko-planinskog tipa i puno stijena, obradivo je, a njegov površinski sloj, bogat kvalitetnim hranjivim sastojcima, prikladan je za uzgoj šume, razvoj drvnoprerađivačke industrije, poljoprivredu, uzgoj i ispašu stoke. Formiranje nivoa (terasa) vrši se na zaostalom nivou, i to u malom obimu, ali bi se moglo proširiti širom regije gdje nema dovoljno ravničarskog zemljišta.

Rijeke i njihova korita mogli bi se iskoristiti za brane za proizvodnju hidroenergije, rezervoare koji se koriste za rezerve vode za piće, rekreativne parkove i objekte za vodene sportove i aktivnosti.

Postoji dovoljno zemljišta boljeg kvaliteta koje se trenutno uopće ne koristi, ili se ne koristi dovoljno, ili se to ne radi na najbolji mogući način. Trebalo bi izvršiti procjenu tog zemljišta u svrhu planiranja poljoprivrede, lake ili srednje industrije, nacionalnih parkova ili rezervata, ili čak za razvoj naselja.

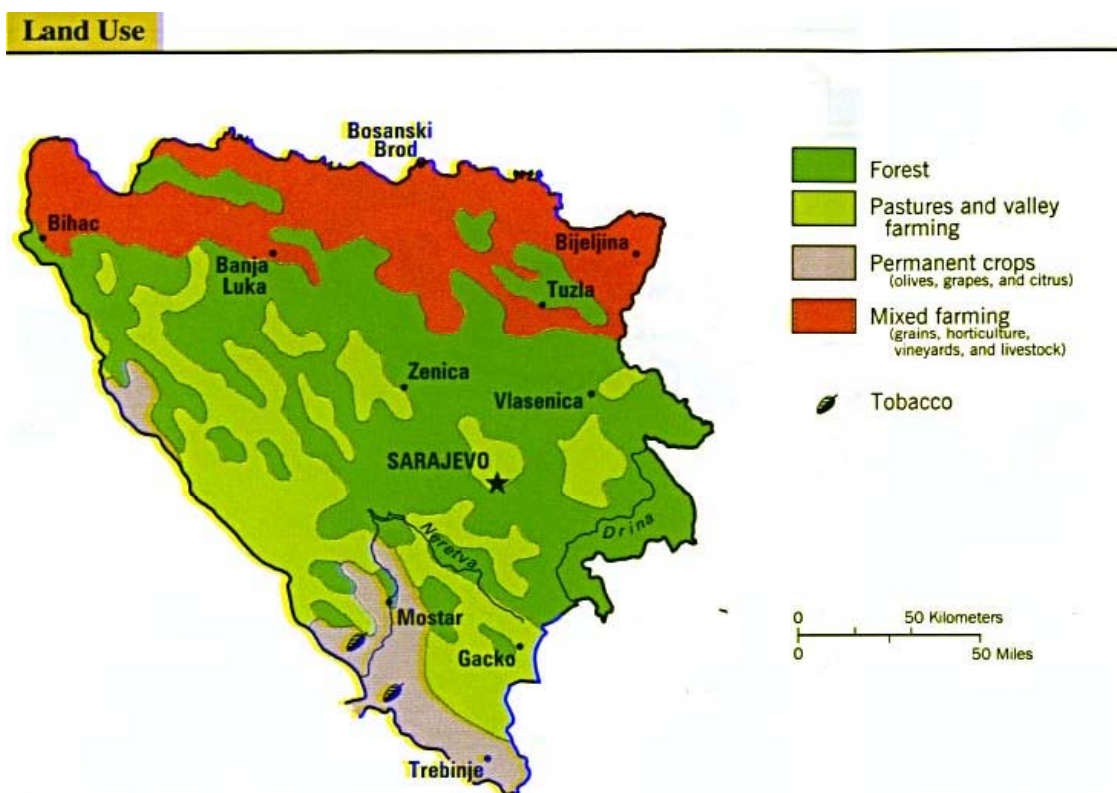
Raznovrsnost zemljišta raspoloživog unutar ove regije pruža mogućnosti za realizaciju brojnih različitih modela i koncepata preduzetničkih poduhvata i aktivnosti, što bi uticalo na stvaranje regije veće raznolikosti i stabilnosti.

Postoji nekoliko većih ravnih područja:

- Dio uz rijeku Drinu koji je dobro poznat po uzgoju voća (jabuke, šljive i kruške), a koji se može koristiti za uzgoj voća i povrća u većem obimu.
- Zapadni i sjeverozapadni dio sarajevske kotline, koji nije u potpunosti urbaniziran, pruža mogućnosti za uzgoj povrća u većem obimu.
- Dio uz rijeku Bosnu pored Visokog, koji nije u potpunosti urbaniziran, pruža mogućnosti za uzgoj povrća u većem obimu.
- Visoravni na Romaniji i Nišićima pružaju mogućnosti za uzgoj stoke i ispašu ovaca, kao i uzgoj pojedinih vrsta povrća koje su otporne na oštru klimu.

U čitavoj regiji je oko 2040,13 km² zemljišta koje bi se moglo kultivirati i koristiti u različite svrhe, što predstavlja nekih 23,4% ukupne njezine površine.

U čitavoj je regiji cca. 582,86 km² obradivog zemljišta, koje bi se moglo koristiti u različite svrhe, što predstavlja oko 6,7% ukupne površine makroregije Sarajevo.

Slika 5. – Iskorištenost zemljišta u Bosni i Hercegovini i šumska područja

2.3.3 Šume i drvena masa

Zemljištem koje je pokriveno šumskim površinama i drugom prirodnom vegetacijom (npr. divlje borovnice, maline, šumske jagode, gljive, bilje, cvijeće itd.) ne upravlja se, a isto tako nije ni uređeno niti se u dovoljnoj mjeri eksploatira. Drvena masa se polako uništava usljed nepostojanja održive državne kontrole i plana pošumljavanja od strane koncesionara. Stalne nezakonite aktivnosti su prisutne pri sječi i korištenju trupaca, a bez zakonske regulative ili posljedica.

Drvnoprerađivačka industrija u makroregiji Sarajevo, a što je slučaj i u ostalim makroregijama, trpi posljedice izvođenja samo prve faze obrade u velikoj većini slučajeva (odnosno, pri sječi i rezanju u poluproizvodu). Potom se izvozi u zemlje gdje se proizvode gotovi proizvodi umjesto da se ovaj resurs razvija do maksimalnog nivoa kako bi se ostvarivao najviši nivo dobiti, a gdje bi se vršilo reinvestiranje u svrhu revitalizacije prirodne baze resursa.

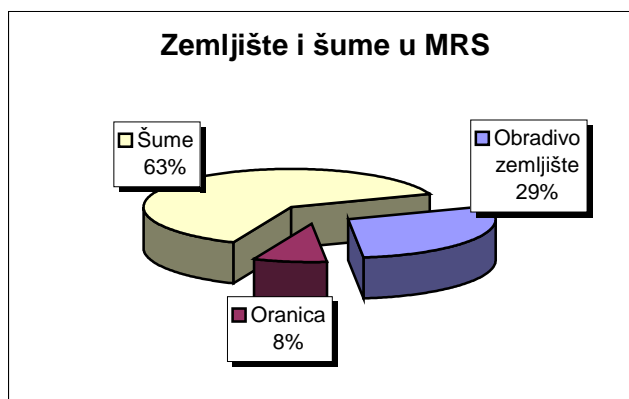
Pored toga, u ovoj se regiji nalaze i bujne šumske površine na planinama Igmanu i Bjelašnici, ili one na planinama Zelengori, Magliču, Volujaku i Čemernom, koje bi se mogle staviti pod zaštitu države, ne samo kao zaštićeni parkovi prirode već i kao prirodni rezervati. Ovo područje, koje pokriva veliki dio makroregije Sarajevo, potom bi se moglo razvijati i kontrolirati kako bi koristilo okruženju, a potom bi se moglo izvršiti pošumljavanje područja u kojima bi uživale buduće generacije.

Tipične vrste šume su bukova i hrastova šuma u nižim područjima i četinari u višim.

Drvena masa i šume predstavljaju jedan od najvažnijih prirodnih resursa na teritoriji regije. Oko 4477,44 km² prekriveno je šumom, što čini oko 51,7% teritorije regije. U većini slučajeva je riječ o visokokvalitetnim četinarima.

Tabela ispod pokazuje zemljište koje se može kultivirati, obradivo zemljište i područje prekriveno šumom u makroregiji Sarajevo.

Graf 4. Procenat obradivog zemljišta, oranica i šuma u Sarajevo makroregiji

Tabela 9. - Zemljište koje se može kultivirati i obradivo zemljište i šumske površine u 2002.

Administrativna jedinica	Općina	Iskorištenost zemljišta		Šume km2
		Obradivo zemljište km2	Oranice km2	
<i>Teritorija današnje FBiH koja ulazi u SMR</i>				
Kanton 4	Zeničko-dobojski			
1.	Breza	34,79	1,5	31,33
2.	Olovo	94,5	20,3	329,2
3.	Vareš	86,9	8,8	260,3
4.	Visoko	98,84	78,72	125,1
Kanton 5	Bosanskopodrinjski			
5.	Foča / Ustikolina	57,76	5,6	90
6.	Goražde			
7.	Pale / Prača	35	15	80
Kanton 6	Srednjobosanski			
8.	Fojnica	40	20	165
9.	Kiseljak			0
10.	Kreševo	35	20	112
Kanton 9	Sarajevo			
11.	Centar	3	1,5	1
12.	Hadžići	42,77	11,43	142,3
13.	Ilidža	70	50	50
14.	Ilijaš	132,1	34,5	187,8
15.	Novi Grad	2,3	1,1	1,3
16.	Novo Sarajevo	1,9	1,9	1
17.	Stari Grad	2,1	1	2
18.	Trnovo	90	12	183
19.	Vogošća	22,91	9,65	39,44
Ukupno iz FBiH		849,87	293	1800,77
<i>Teritorija današnje RS koja je 1991. godine ulazila u SMR</i>				
20.	Čajniče	20,9	13	113,8
21.	Foča / Srbinje	316,56	34,05	679,13
22.	Goražde RS	24,57	2,34	27,06
23.	Ilidža RS	8,6	4,4	8,75
24.	Kalinovik	80	32	227,27
25.	Novo Sarajevo RS			
26.	Pale	124,97	21,94	350
27.	Rogatica	195	40	306
28.	Rudo	40	30	199,33
29.	Sokolac	205	45	356
30.	Stari Grad RS	30,1	30,1	47,53
31.	Trnovo RS	36,69	4,43	97,81
32.	Višegrad	107,87	31,6	291,05
Ukupno iz RS		1190,26	289,86	2676,67
UKUPNO ZA SMR		2040,13	582,86	4477,44

2.3.4 Minerali i rude

U pogledu minerala i ruda ova se regija ne može smatrati jako bogatom. Intenzivna eksploatacija se vrši na nekoliko mjesta, ali uglavnom u sjevernom dijelu te djelimično u istočnom dijelu makroregije Sarajevo.

Što se tiče minerala na različitim lokacijama širom regije, postoje nalazišta kamena dolomita i vrši se njegova eksploatacija.

U sjevernom dijelu makroregije Sarajevo mogu se naći nalazišta ugljena (tvrdi, visoko kalorični ugalj) blizu Breze, gdje se nalazi najveći rudnik ugljena u regiji, te željezne rude pored Vareša, gdje je najveće nalazišta ruda ovoj regiji. U ovom dijelu regije su manja nalazišta cinka i bakra koja se ne eksploatiraju. U blizini Olova se mogu naći neiskorištena nalazišta i zatvoreni rudnici cinka i olova.

U istočnom dijelu makroregije Sarajevo mogu se naći nalazišta ugljena; rudnici lignita - mrkog ugljena se nalaze blizu Foče i Višegrada.

Kao resursi će se u ovom tekstu spomenuti i vrela mineralne i termalne vode, koja se mogu naći u sjeverozapadnom dijelu makroregije Sarajevo. Ova su se vrela koristila od davnina, a koriste se čak i danas blizu Kiseljaka (prirodno gazirana mineralna voda - prirodnim CO₂) i Fojnice (termalna voda za liječenje reumatizma). U istočnom dijelu regije, u blizini Višegrada, nalazi se i centar za rehabilitaciju (banjsko lječilište, termomineralne vode). U općini Vareš su i naročito bogata vrela mineralne vode.

U tabeli koja slijedi su prikazana nalazišta različitih minerala i ruda u makroregiji Sarajevo, te podaci o njihovoj eksploataciji i rezervama.

Tabela 10. - Minerali i rude u 2002. godini u SMR

<i>Minerali ili rude</i>	<i>Općine i/ili pod regije u SMR</i>
Mrki ugljen (lignit)	Breza (Prhinje, Vratnica, Potkraj, Smailbegovići) (E) (R 51012677t) : Foča / Srbinje (Miljevina) (E) (R 63891417t):
Krečnjak	Breza (Zupca) (E) (R 6000000 m ³) : Vareš (Stijene i Kota) (E) (RR) Hadžići (Dupovci) (E)
Željezna ruda	Vareš (Smreka, Brezik, Droškovac) (NA) (RR) : Čajniče (Luke) (NR) (SSU): Rudo (NR); Višegrad (dolina rijeke Vardište) (NR)
Ruda olova i cinka	Vareš (Veovača, Borovica) (NA) (RR) : Čajnice (Međurječje – Zakalje): Foča Srbinje (Šuplja stijena): Olovo (Olovo) (R 21200000t) (E)
Barit	Vareš (Veovača, Borovica) (NA) (RR) : Pale / Prača (Rasoha) (NR) (SSU): Fojnica (Dusina) (RR) (E)
Hrom	Vareš (Duboštica) (NA) (RR) :
Spilit (grad. mater.)	Vareš (Kota) (E) (RR) :
Amfibolit (grad. mater.)	Vareš (Vijaka) (NA) (RR) :
Kvarcni pijesak	Vareš (Pobrin Han) (NA) (RR) :
Glina	Visoko (Golo brdo) (E) (R 1760000 m ³) :
Gips	Foča / Ustikolina (Presjeka) (NR) (SSU); Foča / Srbinje (NR) (SSU)
Kamen krečnjak	Foča / Ustikolina (Mjehovine) (NR) (SSU)
Kamen dolomit	Hadžići (Zovik) (E); Ilidža (Rakovica, Blažuj) (E); Trnovo (Presjenica) (E) Ilidža RS (Krupac) (E); Višegrad (nekoliko lokacija) (NR); Fojnica (Gojevici) (RR)
Antimon	Čajniče (Potkozara) (NR) (SSU)
Mangan	Rudo (Mioce, Jelici) (SSU)
Bakar	Rudo (dolina rijeke Lim i Radojne) (SSU) (NR)
Zlato i srebro	Fojnica (Bakovići & Čemernica) (NA)
Magnetit	Rudo (Oskoruša) (SSU) (NR)
Gradevinski kamen	Stari Grad RS (Hres) (E) (RR)

Legenda: E – eksploatacija, R – nalazišta, RR – istražena nalazišta, NA – nije aktivno, NR – nije istraženo, SSU – upotreba u manjem obimu

U sljedećoj tabeli su prikazani podaci vezani za termalna i mineralna vrela i vode u SMR, kao i podaci o njihovoj eksploataciji i rezervama.

Tabela 11. - Mineralna i termalna vrela u 2002. godini u SMR

Općina	Mineralna ili termalna vrela u općinama i/ili pod-regijama u SMR
Vareš	Mineralna voda (Okruglica) (temperatura vrela je 10,6 C, PH-6,2, voda za piće) (NC)
	Mineralna voda (Dabravine 1) (kapacitet vrela 0,04 l/s, voda za piće) (NC)
	Mineralna voda (Dabravine 2) (kapacitet vrela 0,1 l/s, voda za piće) (NC)
	Termalno vrelo (Očevlja) (temperature vode 24,8 C, PH -7,9, kapacitet 6l/s) (NC)
Foča / Ustikolina	Mineralno vrelo (Jabuka) (NR) (NC)
Pale / Prača	Mineralno vrelo (Mihalj) (NR) (NC)
	Termalno vrelo (Toplik) (NR) (NC)
Fojnica	Termo-mineralno vrelo (RR) (E)
Olovo	Termo-mineralno vrelo (RR) (E)
Ilidža	Termo-mineralno vrelo (Ilidža) (RR) (E)

Legenda: NC – nije komercijalno iskorišteno, NR – nije istraženo, RR – istraženo, E – eksploatacija

2.4. SAOBRAĆAJNE VEZE

Na prvi je pogled vidljivo da glavni putni pravci kroz ovu regiju idu duž riječnih dolina. Osnovni putni pravci su sljedeći:

- Sarajevo – (Vogošća – Ilijaš - Visoko) – Zenica (dio koridora 5-C, sjeverno od Sarajeva)
- Sarajevo – (Ilidža – Hadžići) - Mostar – Ploče u Hrvatskoj (dio koridora 5-C, jugozapadno od Sarajeva)
- Sarajevo – (Vogošća) - Olovo - Tuzla
- Sarajevo - Podromanija (Sokolac) – Rogatica – Goražde
- Sarajevo – Podromanija (Sokolac) – Rogatica – Višegrad
- Sarajevo – Trnovo – Foča / Srbinje
- Užice (SCG) – Višegrad – Goražde – Foča / Ustikolina – Foča / Srbinje – Podgorica (SCG)
- Sarajevo – (Ilidža) – Kiseljak- Travnik
- Foča/Ustikolina – Kalinovik - Mostar

Neki od općinskih centara su izostavljeni iz glavnih komunikacijskih veza ili pravaca i izolirani. Ovakvo je stanje uočljivo u mjestima kao što su Vareš, Fojnica, Kreševo, Rudo, Pale / Prača itd.

U pogledu željezničkog saobraćaja u makroregiji Sarajevo postoje samo dva glavna pravca, i to u koridoru 5-C. Glavni pravci su:

- Sarajevo – (Vogošća – Ilijaš - Visoko) – Zenica (dio koridora 5-C sjeverno od Sarajeva);
- Sarajevo – (Ilidža – Hadžići) - Mostar – Ploče u Hrvatskoj (dio koridora 5-C jugozapadno od Sarajeva).

Postoji samo jedna, ne glavna, već uglavnom industrijska željeznička pruga

- Vareš – (Breza) - Ilijaš – prema Sarajevu ili Zenici.

Do kraja 70-ih godina Sarajevo je bilo povezano sa dolinom Drine i istočnom Bosnom željezničkom prugom izgrađenom u doba austrougarske uprave. Ova se željeznička pruga više ne koristi, ali je koridor još uvijek tu. Željeznički pravac bio je

- Sarajevo – Pale - Podgrab – Prača – Ustiprača - Višegrad ili Rudo.

Što se tiče zračnog saobraćaja, Sarajevo je kao glavni grad imalo najveći aerodrom sa najvećim brojem letova na različita međunarodna odredišta. Aerodrom Sarajevo se nalazi u zapadnom dijelu grada Sarajeva (praktički u naseljenom dijelu grada), na Sarajevskom polju, i nema prostora za njegovo širenje. Postoje problemi u pogledu kapaciteta i pozicije sarajevskog aerodroma (veliki broj maglovitih dana tokom zime, okružen je visokim planinama, kao i izuzetno gusto naseljenim područjem). Iz ovih je razloga tokom 1993. godine počela izgradnja novog aerodroma u Visokom (30 km od Sarajeva). Ovaj aerodrom nije završen i još nije u upotrebi.

U ovoj regiji nema mogućnosti za razvoj riječnoga niti ijednoga drugog oblika vodenog saobraćaja zbog nedovoljne količine vode, dubine i brzine riječnog toka. Čak i u slučaju najvećih rijeka u regiji, poput Drine i Bosne, nema mogućnosti za razvoj riječnog saobraćaja komercijalnog tipa usljed prirodnih ograničenja.

3. STANOVNIŠTVO U MAKROREGIJI SARAJEVO

Sarajevski ekonomski region BiH, po uzoru na cijelokupnost zbilje BiH društva, od srednjeg vijeka (s dolaskom Osmanskog carstva, te širenjem islama na ovim prostorima) profiliraju tri dominantne nacionalne kategorije, temeljene prije svega na vjerskim karakteristikama: Bošnjaci-muslimani, Srbi-pravoslavci i Hrvati-katolici. Bez obzira na ogromne sličnosti u jezičkom, kulturološkom te historijskom smislu, ove kategorije postat će osnovom radjanja i ekspanizije nacionalnih politika koje će raspadom Jugoslavije prerasti u ne tako davno okončani rat (1992-1995). Upravo se posljedice ovog rata, između ostalog, očituju nastalim demografskim promjenama. Današnja demografska slika stanovništva cijele BiH kao i Sarajevo makro ekonomskog regiona, te njezina radikalna promjena u odnosu na posljednji popis stanovništva iz 1991. godine, rezultat je upravo tih dešavanja.

Potrebno je naglasiti da se sve sadašnje procjene demografske slike u BiH temelje upravo na popisu stanovništva iz 1991. godine, a kako do danas nije službeno proveden novi popis stanovništva, koji bi nam ponudio egzaktne pokazatelje, sve su predmetne procjene uradjene korištenjem metoda evaluacije i kalkulacije, kao i procjena izvršenih prilikom terenskih posjeta na općinskom nivou. Nije moguće izvršiti konačni popis stanovništva budući da proces povratka raseljenih osoba još nije završen, s toga će tačni podaci iz 1991.godine biti detaljno predstavljeni kako bi se mogli koristiti kao uporedni pokazatelji.

3.1 DEMOGRAFSKA SITUACIJA U SMR 1991. GODINE

Moguće je pronaći relevantne podatke za 1991. godinu za 25 općina koje su u to vrijeme pokrivala teritoriju na kojoj se danas nalaze 32 općine iz kojih se sastoji makroregija Sarajevo. Danas ova regija pokriva prostor od 32 općine, 19 iz FBiH i 13 iz RS-a. Ukupna površina koju pokriva je ista kao i 1991. godine, ali se broj općina povećao zbog podjele nekih općina između entiteta, nakon potpisivanja Dejtonskoga mirovnog sporazuma.

U 1991. godini je na teritoriji koju obuhvata makroregija Sarajevo bilo 25 općina, s površinom od 8.613 km². Na ovoj je teritoriji živjelo 838.216 stanovnika, broj domaćinstava bio je 254.669, a prosječna veličina domaćinstva 3,3 člana. Prosječna gustoća naseljenosti bila je 97,3 stanovnika/km².

Gore navedeni brojevi pokazuju da je makroregija Sarajevo 1991. godine pokrivala 16,8% teritorije čitave Bosne i Hercegovine, dok je u pogledu stanovništva činila 19,2% čitave njezine populacije. Što se tiče domaćinstava, makroregija Sarajevo je obuhvatala 21,1% ukupnog broja domaćinstava u cijeloj BiH.

Prosječna veličina domaćinstva je 1991. godine bila 3,6 članova, a prosječna gustoća naseljenosti 86 stanovnika/km².

Učešće muške populacije u ukupnoj populaciji makroregije Sarajevo je u 1991. godini iznosilo 49,3%, dok je taj udio za Bosnu i Hercegovinu iznosio 49,9%.

Na teritoriji makroregije Sarajevo broj rođenih u 1991. godini bio je 12.062, a broj umrlih 6.010. Prirodan rast populacije bio je 6.052 stanovnika. Stopa nataliteta je (na 1000) bila 14,4 promila, mortaliteta 7,2 promila, isto kao i stopa prirodnog rasta. Na nivou Bosne i Hercegovine je te 1991. godine stopa nataliteta na 1000 stanovnika iznosila 14,9 promila, mortaliteta 7,2 promila, a stopa prirodnog rasta 7,7 promila.

Prema etničkoj pripadnosti 1991. godine je u makroregiji Sarajevo bilo 51,6% Bošnjaka, 29,1% Srba, 8,5% Hrvata i 10,8% ostalih.

U 1991. godini je na teritoriji obuhvaćenoj makroregijom Sarajevo 22,1% stanovništva pripadalo starosnoj skupini 0-14 godina, 69,2% stanovništva skupini 15-64 godine, što je, ustvari, aktivno stanovništvo, 6,4% stanovništva bilo je starije od 65 godina, dok je 2,3% stanovništva bilo nepoznate dobi.

Na teritoriji makroregija Sarajevo 1991. godine bilo je 1.608 naselja, od čega su 25 klasificirana kao urbana naselja (gradovi). U urbanim naseljima je živjelo 64,9% stanovništva. Iste godine je u urbanim naseljima (gradovima) u BiH živjelo 39,5% ukupne populacije.

Posljednji popis stanovništva obavljen je 1991. godine, a od tada do danas rađene su godišnje procjene po općinama. Stoga je moguće pratiti različite migracije do 2003. godine.

Tabela 12. - Broj stanovnika, površina općina i gustoća naseljenosti u SMR 1991.

Broj	Općina	Populacija (stanovnici)	Muškarci (stanovnici)	Površina km²	Gustoća br. stan/km²
1.	Centar	79.286	37.875	33	2.402,6
2.	Hadžići	24.200	12.299	273	88,6
3.	Ilidža	67.937	33.923	169	402,0
4.	Ilijaš	25.184	12.648	323	78,0
5.	Novi Grad	136.616	67.229	48	2.846,2
6.	Novo Sarajevo	95.089	45.644	47	2.023,2
7.	Pale	16.355	8.115	555	29,5
8.	Stari Grad	50.744	24.750	124	409,2
9.	Trnovo	6.991	3.484	451	15,5
10.	Vogošća	24.647	12.317	72	342,3
11.	Breza	17.317	8.645	73	237,2
12.	Čajniče	8.956	4.371	275	32,6
13.	Foča	40.513	20.352	1.266	30,4
14.	Fojnica	16.296	8.338	306	53,3
15.	Goražde	37.573	18.550	377	99,7
16.	Kalinovik	4.667	2.268	732	6,4
17.	Kiseljak	24.164	12.208	165	146,4
18.	Kreševo	6.731	3.352	149	45,2
19.	Olovo	16.956	8.569	408	41,6
20.	Rogatica	21.978	10.881	664	33,1
21.	Rudo	11.571	5.746	344	33,6
22.	Sokolac	14.883	7.363	689	21,6
23.	Vareš	22.203	11.102	390	56,9
24.	Visoko	46.160	23.148	231	199,8
25.	Višegrad	21.199	10.400	449	47,2
Ukupno za SMR		838.216	413.577	8.613	97,3
Ukupno za BiH		4.377.033	2.183.795	51.129	85,6

Tabela 13. - Broj domaćinstava i prosječan broj članova po domaćinstvu u SMR za 1991.

Broj	Općina	Populacija (stanovništvo)	Broj domaćinstava	Prosječan broj članova domaćinstva
1.	Centar	79.286	26.764	3,0
2.	Hadžići	24.200	6.681	3,6
3.	Ilidža	67.937	20.110	3,4
4.	Ilijaš	25.184	7.327	3,4
5.	Novi Grad	136.616	41.452	3,3
6.	Novo Sarajevo	95.089	31.793	3,0
7.	Pale	16.355	4.983	3,3
8.	Stari Grad	50.744	16.557	3,1
9.	Trnovo	6.991	2.113	3,3
10.	Vogošća	24.647	7.426	3,3
11.	Breza	17.317	5.177	3,3
12.	Čajniče	8.956	2.600	3,4
13.	Foča	40.513	12.003	3,4
14.	Fojnica	16.296	4.126	3,9
15.	Goražde	37.573	11.094	3,4
16.	Kalinovik	4.667	1.517	3,1
17.	Kiseljak	24.164	6.391	3,8
18.	Kreševo	6.731	1.930	3,5
19.	Olovo	16.956	4.526	3,7
20.	Rogatica	21.978	6.489	3,4
21.	Rudo	11.571	3.385	3,4
22.	Sokolac	14.883	4.443	3,3
23.	Vareš	22.203	6.742	3,3
24.	Visoko	46.160	12.710	3,6
25.	Višegrad	21.199	6.360	3,3
Ukupno za SMR		838.216	254.669	3,3
Ukupno za BiH		4.377.033	1.207.693	3,6

Tabela 14. Broj rođenih, umrlih i prirodni rast u SMR za 1991. godinu

Br.	Općina	Broj rođenih	Umrli	Prirodni rast	Na 1.000 stanovnika		
					Živorodeni	Umrli	Prirodni rast
1.	Centar	1.829	870	959	23,0	11,0	12,1
2.	Hadžići	365	171	194	15,0	7,1	8,0
3.	Iliđža	1.077	334	743	15,9	4,9	10,9
4.	Ilijaš	363	190	173	14,4	7,5	6,9
5.	Novi Grad	1.545	599	946	11,3	4,4	6,9
6.	Novo Sarajevo	1.208	681	527	12,7	7,2	5,5
7.	Pale	254	148	106	15,5	9,0	6,5
8.	Stari Grad	703	453	250	13,9	8,9	4,9
9.	Trnovo	64	63	1	9,2	9,0	0,1
10.	Vogošća	351	135	216	14,2	5,5	8,8
11.	Breza	258	112	146	14,9	6,5	8,4
12.	Čajniče	117	81	36	13,1	9	4
13.	Foča	499	392	107	12,3	9,7	2,6
14.	Fojnica	262	111	151	16,1	6,8	9,3
15.	Goražde	498	283	215	13,3	7,5	5,7
16.	Kalinovik	36	45	-9	7,7	9,6	-1,9
17.	Kiseljak	356	144	212	14,7	6,0	8,8
18.	Kreševo	94	59	35	14,0	8,8	5,2
19.	Olovo	315	118	197	18,6	7,0	11,6
20.	Rogatica	300	183	117	13,7	8,3	5,3
21.	Rudo	139	159	-20	12	13,7	-1,7
22.	Sokolac	213	95	118	14,3	6,4	7,9
23.	Vareš	310	175	135	14,0	7,9	6,1
24.	Visoko	606	246	360	13,1	5,3	7,8
25.	Višegrad	300	163	137	14,2	7,7	6,5
Ukupno za SMR		12.062	6.010	6.052	14,4	7,2	7,2
Ukupno za BiH		65.430	31.411	34.019	14,9	7,2	7,7

Tabela 15. - Broj stanovnika po etničkim grupama 1991. godine u SMR

Br.	Općina	Srbi	Bošnjaci	Hrvati	Jugoslaveni	Ostali	Ukupno
1.	Centar	16.631	39.761	5.428	13.030	4.436	79.286
2.	Hadžići	6.362	15.392	746	841	859	24.200
3.	Ilidža	25.029	29.337	6.934	5.181	1.456	67.937
4.	Ilijaš	11.325	10.585	1.736	1.167	371	25.184
5.	Novi Grad	37.591	69.430	8.889	15.580	5.126	136.616
6.	Novo Sarajevo	32.899	33.902	8.798	15.099	4.391	95.089
7.	Pale	11.284	4.364	129	396	182	16.355
8.	Stari Grad	5.150	39.410	1.126	3.374	1.684	50.744
9.	Trnovo	2.059	4.790	16	72	54	6.991
10.	Vogošća	8.813	12.499	1.071	1.730	534	24.647
11.	Breza	2.122	13.079	851	1.001	264	17.317
12.	Čajniče	4.709	4.024	5	77	141	8.956
13.	Foča	18.315	20.790	94	463	851	40.513
14.	Fojnica	157	8.024	6.623	407	1.085	16.296
15.	Goražde	9.843	26.296	80	789	565	37.573
16.	Kalinovik	2.826	1.716	17	46	62	4.667
17.	Kiseljak	740	9.778	12.550	600	496	24.164
18.	Kreševo	34	1.531	4.714	251	201	6.731
19.	Olovo	3.193	12.699	642	285	137	16.956
20.	Rogatica	8.391	13.209	19	186	173	21.978
21.	Rudo	8.150	3.130	5	106	180	11.571
22.	Sokolac	10.195	4.493	19	83	93	14.883
23.	Vareš	3.644	6.714	9.016	2.071	758	22.203
24.	Visoko	7.471	34.373	1.872	1.464	980	46.160
25.	Višegrad	6.743	13.471	32	319	634	21.199
Ukupno za SMR		243.676	432.797	71.412	64.618	25.713	838.216
Ukupno za BiH		1.365.093	1.898.963	759.906	242.032	111.039	4.377.033

Tabela 16. - Starosna struktura stanovništva 1991. godine u makroregiji Sarajevo

Starosna struktura						
Br.	Općina	0-14	15-64	65 i više	Nepoznata starost	Ukupno
1.	Centar	15.854	54.898	6.733	1.801	79.286
2.	Hadžići	5.830	16.725	1.227	418	24.200
3.	Ilidža	15.874	47.728	3.059	1.276	67.937
4.	Ilijaš	5.552	17.858	1.475	299	25.184
5.	Novi Grad	32.421	96.649	4.809	2.737	136.616
6.	Novo Sarajevo	18.330	67.637	7.094	2.028	95.089
7.	Pale	3.368	11.305	1.316	366	16.355
8.	Stari Grad	10.707	34.363	4.364	1.310	50.744
9.	Trnovo	1.458	4.690	738	105	6.991
10.	Vogošća	6.037	17.096	970	544	24.647
11.	Breza	3.976	12.252	938	151	17.317
12.	Čajniče	1.908	6.132	806	110	8.956
13.	Foča	8.037	26.312	3.309	2.855	40.513
14.	Fojnica	4.028	11.030	882	356	16.296
15.	Goražde	8.778	25.937	2.268	590	37.573
16.	Kalinovik	747	3.015	730	175	4.667
17.	Kiseljak	6.020	15.978	1.345	821	24.164
18.	Kreševo	1.551	4.566	513	101	6.731
19.	Olovo	4.243	11.237	945	531	16.956
20.	Rogatica	4.753	14.810	1.831	584	21.978
21.	Rudo	2.347	7.813	1.264	147	11.571
22.	Sokolac	3.109	10.027	1.478	269	14.883
23.	Vareš	4.911	15.573	1.434	285	22.203
24.	Visoko	11.367	31.806	2.404	583	46.160
25.	Višegrad	4.320	14.751	1.730	398	21.199
Ukupno za SMR		185.526	580.188	53.662	18.840	838.216
Ukupno za BiH		1.027.391	2.962.815	284.365	102.462	4.377.033

Tabela 17. - Vrsta naselja i stanovništva 1991. godine u makroregiji Sarajevo

Br.	Općina	Broj naselja	Stanovništvo	Urbana naselja (gradovi)		Druga naselja	
				Br.	Stanovništvo	Br.	Stanovništvo
1.	Centar	6	79.286	1	76.771	5	2.515
2.	Hadžići	62	24.200	1	5.639	61	18.561
3.	Ilidža	14	67.937	1	63.719	13	4.218
4.	Ilijaš	75	25.184	1	6.833	74	18.351
5.	Novi Grad	3	136.616	1	136.321	2	295
6.	Novo Sarajevo	8	95.089	1	90.892	7	4.197
7.	Pale	69	16.355	1	7.384	68	8.971
8.	Stari Grad	16	50.744	1	48.794	15	1.950
9.	Trnovo	59	6.991	1	2.099	58	4.892
10.	Vogošća	21	24.647	1	10.598	20	14.049
11.	Breza	28	17.317	1	4.121	27	13.196
12.	Čajniče	36	8.956	1	3.152	35	5.804
13.	Foča	120	40.513	1	14.335	119	26.178
14.	Fojnica	55	16.296	1	4.225	54	12.071
15.	Goražde	185	37.573	1	16.273	184	21.300
16.	Kalinovik	71	4.667	1	1.385	70	3.282
17.	Kiseljak	82	24.164	1	3.412	81	20.752
18.	Kreševo	27	6.731	1	1.433	26	5.298
19.	Olovo	44	16.956	1	3.311	43	13.645
20.	Rogatica	119	21.978	1	8.916	118	13.062
21.	Rudo	89	11.571	1	2.077	88	9.494
22.	Sokolac	88	14.883	1	5.562	87	9.321
23.	Vareš	85	22.203	1	5.888	84	16.315
24.	Visoko	87	46.160	1	13.663	86	32.497
25.	Višegrad	159	21.199	1	6.902	158	14.297
Ukupno za SMR		1.608	838.216	25	543.705	1.583	294.511
Ukupno za BiH			4.377.033		1.730.821		2.646.212

Tabela 18. - Stanovništvo u SMR 1991. godine podjeljeno na 32 postojeće općine nakon DMS

Administrativna jedinica	Općina	1991.
<i>Teritorija današnje FBiH pokrivena makroregijom Sarajevo 1991.</i>		
Kanton 4	Zeničko-dobojski	
1.	Breza	17.317
2.	Olovo	16.659
3.	Vareš	22.203
4.	Visoko	46.160
Kanton 5	Bosanskopodrinjski	
5.	Foča / Ustikolina	5.056
6.	Goražde	33.105
7.	Pale / Prača	2.044
Kanton 6	Srednjobosanski	
8.	Fojnica	16.296
9.	Kiseljak	24.164
10.	Kreševo	6.731
Kanton 9	Sarajevo	
11.	Centar	79.286
12.	Hadžići	24.200
13.	Ilidža	60.430
14.	Ilijaš	24.733
15.	Novi grad	135.578
16.	Novo Sarajevo	91.051
17.	Stari grad	49.632
18.	Trnovo	3.426
19.	Vogošća	24.647
Ukupno iz FBiH		682.718
<i>Teritorija današnje RS pokrivena makroregijom Sarajevo 1991.</i>		
20.	Čajniče	8.956
21.	Foča / Srbinje	35.491
22.	Goražde RS	4.468
23.	Ilidža RS	7.958
24.	Kalinovik	4.266
25.	Novo Sarajevo RS	5.076
26.	Pale	14.408
27.	Rogatica	21.881
28.	Rudo	11.571
29.	Sokolac	14.883
30.	Stari Grad RS	1.112
31.	Trnovo RS	3.565
32.	Višegrad	21.199
Ukupno iz RS		154.834
UKUPNO IZ MAKROSARAJEVSKE REGIJE		837.552

Tabela 19. - Stanovništvo po etničkim grupama u SMR 1991. podijeljeno na 32 općine/opštine nakon DMS

<i>Admin. jedinice</i>	<i>Općina/Opština</i>	<i>Srbi</i>	<i>Bošnjaci</i>	<i>Hrvati</i>	<i>Jugoslaveni</i>	<i>Drugi</i>	<i>Ukupno</i>
<i>Teritorija današnje FBiH pokrivena makroregijom Sarajevo 1991.</i>							
Kanton 4	Zeničko-dobojski						
1.	Breza	2.122	13.079	851	1.001	264	17.317
2.	Olovo	3.372	12.220	642	285	140	16.659
3.	Vareš	3.644	6.714	9.016	2.071	758	22.203
4.	Visoko	7.471	34.373	1.872	1.464	980	46.160
Kanton 5	Bosankopodrinjski						
5.	Foča / Ustikolina	1.455	3.531	0	13	57	5.056
6.	Goražde	9.071	22.676	76	764	518	33.105
7.	Pale / Prača	596	1.428	4	5	11	2.044
Kanton 6	Srednjobosanski						
8.	Fojnica	157	8.024	6.623	407	1.085	16.296
9.	Kiseljak	740	9.778	12.550	600	496	24.164
10.	Kreševo	34	1.531	4.714	251	201	6.731
Kanton 9	Sarajevo						
11.	Centar	16.631	39.761	5.428	13.030	4.436	79.286
12.	Hadžići	6.362	15.392	746	841	859	24.200
13.	Ilidža	19.367	27.923	6.835	4.914	1.391	60.430
14.	Ilijaš	11.299	10.162	1.736	1.167	369	24.733
15.	Novi Grad	37.194	68.990	8.868	15.405	5.121	135.578
16.	Novo Sarajevo	29.249	33.707	8.760	15.015	4.320	91.051
17.	Stari Grad	4.117	39.347	1.122	3.368	1.678	49.632
18.	Trnovo	663	2.703	2	29	29	3.426
19.	Vogošća	8.813	12.499	1.071	1.730	534	24.647
Ukupno iz FBiH		162.357	363.838	70.916	62.360	23.247	682.718
<i>Teritorija današnje RS pokrivena makroregijom Sarajevo 1991.</i>							
20.	Čajniče	4.709	4.024	5	77	141	8.956
21.	Foča / Srbinje	16.869	17.284	94	450	794	35.491
22.	Goražde RS	772	3.620	4	25	47	4.468
23.	Ilidža RS	5.688	1.837	99	267	67	7.958
24.	Kalinovik	2.803	1.342	17	43	61	4.266
25.	Novo Sarajevo RS	4.047	635	59	259	76	5.076
26.	Pale	10.763	2.958	125	391	171	14.408
27.	Rogatica	8.316	13.187	19	186	173	21.881
28.	Rudo	8.150	3.130	5	106	180	11.571
29.	Sokolac	10.195	4.493	19	83	93	14.883
30.	Stari Grad RS	1.033	63	4	6	6	1.112
31.	Trnovo RS	1.396	2.087	14	43	25	3.565
32.	Višegrad	6.743	13.471	32	319	634	21.199
Ukupno iz RS		81.484	68.131	496	2.255	2.468	154.834
Ukupno za makroregiju Sarajevo		243.841	431.969	71.412	64.615	25.715	837.552

Tabela 20. - Stanovništvo po etničkim grupama u SMR 1991. prikazano u procentima, podijeljeno na dva entiteta nakon DMS (Dejtonskog mirovnog sporazuma)

<i>Administrativna struktura</i>	<i>Srbi %</i>	<i>Bošnjaci %</i>	<i>Hrvati %</i>	<i>Jugoslaveni %</i>	<i>Drugi %</i>	<i>Ukupno %</i>
Ukupno iz FBiH	23,8	53,3	10,4	9,1	3,4	100,0
Ukupno iz RS	52,6	44,0	0,3	1,5	1,6	100,0
Ukupno u SMR	29,1	51,6	8,5	7,7	3,1	100,0
Ukupno u BiH	31,2	43,4	17,4	5,5	2,5	100,0

3.2 STRUKTURA STANOVNIŠTVA U SARAJEVSKOJ MAKROREGIJI NAKON DEJTONSKOGA MIROVNOG SPORAZUMA

Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, struktura stanovništva po općinama značajno je promijenjena. Tokom rata u BiH desio se veći broj prisilnih migracija stanovništva unutar sarajevskog makroregiona, kao i van njega. Podaci koje ćemo razmatrati bazirani su na statističkim podacima i kombinirani sa podacima sa terena (odnosno iz općina), a u nekim slučajevima radi se o procjenama na lokalnom nivou.

3.2.1 Etnička struktura u sarajevskoj makroregiji

Rat u BiH je, s obzirom na svoju političku motiviranost nacionalnom isključivošću «drugih» i «drugačijih», ostavio najdublje posljedice i rezultirao najradikalnijim promjenama upravo na ovom pitanju. Nažalost, i danas, osam godina nakon rata, nacionalna struktura stanovništva predstavlja jedno od najosjetljivijih političkih pitanja u Bosni i Hercegovini. Da je tako, pokazuje i činjenica da se ni danas u većini općina, a naročito u dijelu općina u RS-u ne može doći do jasnih pokazatelja o trenutnom stanju u ovoj oblasti, iako sve općine manje-više uredno raspolažu podacima o ukupnom broju stanovništva, povratnicima, povratu imovine i sličnim pitanjima. Iz tog razloga nije moguće detaljno i stručno obraditi ovo pitanje, ali ipak, s ciljem davanja neke procjene nacionalne strukture SMR-a, makar grube, odgovori bi se mogli dati po sljedećem ključu:

1. Dobru polaznu i kvalitetnu osnovu za 32 općine Sarajevo makro ekonomskog regiona svakako daju pokazatelji iz 1991.godine.
2. Dio predmetne procjene za dio FBiH u SZR-u urađen je na bazi podataka o nacionalnoj strukturi koje smo dobili iz općina ovog dijela SMR-a za 1996, 2001 i 2002 godinu.

Graf 5. Etnička struktura stanovništva MSR-a za 1991,1996,2001 i 2002 godinu.

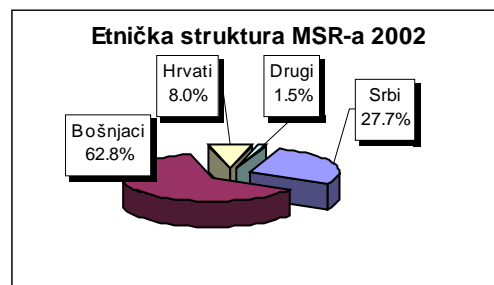
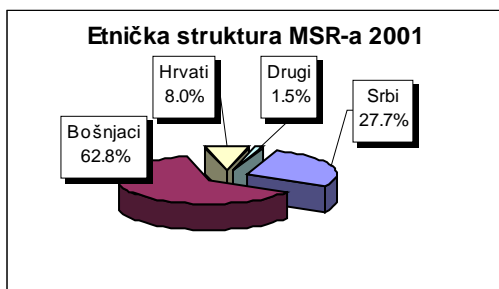
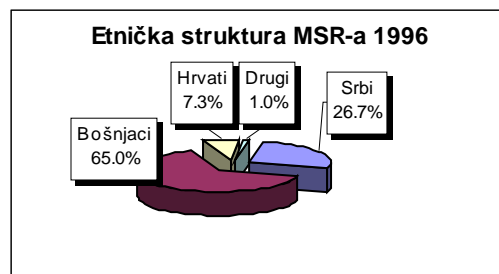
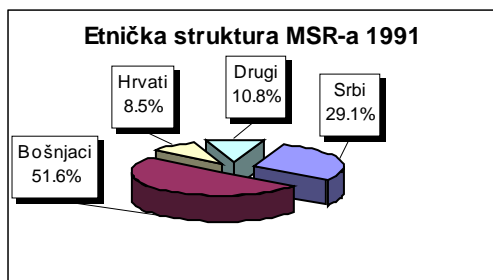

Tabela 21. - Stanovništvo u sarajevskoj makroregiji ukupno po etničkim grupama

Godina	Srbi	Bošnjaci	Hrvati	Drugi	Ukupno
1991.	243.841	431.969	71.412	90.330	837.552
1996.	185.663	450.817	51.042	6.853	694.375
2001.	194.218	440.576	55.659	10.821	701.274
2002.	193.624	443.681	55.777	10.830	703.912

Tabela 22. - Stanovništvo u SMR ukupno po etničkim grupama i po entitetima

Godine	Srbi		Bošnjaci		Hrvati		Drugi		Ukupno	
	iz FBiH	Iz RS	Iz FBiH	Iz RS	Iz FBiH	Iz RS	Iz FBiH	Iz RS	Iz FBiH	Iz RS
1991.	162.357	81.484	363.838	68.131	70.916	496	85.607	4.723	682.718	154.834
1996.	26.406	159257	450.704	113	50.942	100	6.853	-	534.905	159471
2001.	47.210	147008	437.503	3073	55.534	125	10.821	-	551.068	150206
2002.	47.280	146344	438.237	5444	55.630	147	10.830	-	551.977	151935

Tabela 23. - Stanovništvo po etničkim grupama u SMR 1996. godine podijeljeno na 32 općine/opštine nakon DMS

<i>Administrativna struktura</i>	<i>Općina/Opština</i>	<i>Srbi</i>	<i>Bošnjaci</i>	<i>Hrvati</i>	<i>Ostali</i>	<i>Ukupno</i>
<i>Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>						
Kanton 4	Zeničko-dobojski					
1.	Breza	235	13.741	514	162	14.652
2.	Olovo	129	12.255	516	0	12.900
3.	Vareš	61	7.938	3.842	84	11.925
4.	Visoko	629	41.775	531	230	43.165
Kanton 5	Bosansko podrinjski					
5.	Foča / Ustikolina	1	1.191	0	0	1.192
6.	Goražde	65	51.769	32	31	51.897
7.	Pale / Prača	0	1.218	0	0	1.218
Kanton 6	Srednjobosanski					
8.	Fojnica	18	10.218	124	0	10.360
9.	Kiseljak	8	3.766	18.000	268	22.042
10.	Kreševo	0	500	4.000	0	4.500
Kanton 9	Sarajevo					
11.	Centar	6.325	57.933	4.922	2.044	71.224
12.	Hadžići	900	21.900	450	370	23.620
13.	Ilidža	3.062	32.335	2.232	0	37.629
14.	Ilijaš	417	11.562	427	118	12.524
15.	Novi Grad	7.125	85.289	5.770	1.448	99.632
16.	Novo Sarajevo	5.606	44.276	6.024	1.249	57.155
17.	Stari Grad	1.412	37.524	3.262	764	42.962
18.	Trnovo	0	822	0	0	822
19.	Vogošća	413	14.692	296	85	15.486
Ukupno u FBiH		26.406	450.704	50.942	6.853	534.905
<i>Općine/Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije</i>						
20.	Čajniče	5700	-	5	-	5705
21.	Foča / Srbinje	23000	-	-	-	23000
22.	Goražde RS	6395	-	5	-	6400
23.	Ilidža RS	18185	10	5	-	18200
24.	Kalinovik	2921	-	-	-	2921
25.	Novo Sarajevo RS					
26.	Pale	35386	-	70	-	35456
27.	Rogatica	17000	-	-	-	17000
28.	Rudo	11480	-	-	-	11480
29.	Sokolac	14400	-	-	-	14400
30.	Stari Grad RS	3482	3	15	-	3500
31.	Trnovo RS	2700	-	-	-	2700
32.	Višegrad	18608	100	-	-	18709
Ukupno u RS		159257	113	100	-	159471
UKUPNO u sarajevskoj makroregiji		185663	450817	51042	6853	694375

Tabela 24. - Stanovništvo po etničkim grupama u SMR 1996. prikazano u procentima, podijeljeno u 32 postojeće općine/opštine nakon DMS

<i>Administrativna struktura</i>	<i>Srbi %</i>	<i>Bošnjaci %</i>	<i>Hrvati %</i>	<i>Drugi %</i>	<i>Ukupno %</i>
Ukupno iz FBiH	4,9	84,3	9,5	1,3	100,0
Ukupno iz RS	99,8	0,1	0,1	-	100,0
Ukupno u SMR	26,8	64,9	7,4	0,9	100,0

Tabela 25. - Stanovništvo po etničkim grupama u 2001. za 32 općine / opštine SMR

<i>Administrativna struktura</i>	<i>Općina/Opština</i>	<i>Srbi</i>	<i>Bošnjaci</i>	<i>Hrvati</i>	<i>Drugi</i>	<i>Ukupno</i>
<i>Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>						
Kanton 4	Zeničko-dobojski					
1.	Breza	254	12.814	546	176	13.790
2.	Olovo	42	12.612	309	0	12.963
3.	Vareš	121	7.010	2.891	97	10.119
4.	Visoko	714	38.611	554	278	40.157
Kanton 5	Bosansko-podrinjski					
5.	Foča / Ustikolina	7	2.303	0	0	2.310
6.	Goražde	390	31.092	50	35	31.567
7.	Pale / Prača	21	1.360	0	0	1.381
Kanton 6	Srednjobosanski					
8.	Fojnica	56	10.203	831	0	11.090
9.	Kiseljak	792	1.975	18.454	11	21.232
10.	Kreševo	11	794	5.042	114	5.961
Kanton 9	Sarajevo					
11.	Centar	8.947	52.168	4.739	2.319	68.173
12.	Hadžići	703	18.449	402	410	19.964
13.	Ilidža	5.787	38.572	3.000	143	47.502
14.	Ilijaš	1.070	13.376	643	160	15.249
15.	Novi Grad	13.101	93.309	7.292	2.586	116.288
16.	Novo Sarajevo	11.507	49.258	9.551	4.155	74.471
17.	Stari Grad	2.015	35.138	779	217	38.149
18.	Trnovo	39	811	0	0	850
19.	Vogošća	1.633	17.648	451	120	19.852
Ukupno u FBiH		47.210	437.503	55.534	10.821	551.068
<i>Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije</i>						
20.	Čajniče	5180	101	5	-	5286
21.	Foča / Srbinje	22776	324	-	-	23100
22.	Goražde RS	5000	595	5	-	5600
23.	Ilidža RS	17080	100	20	-	17200
24.	Kalinovik	2900	-	-	-	2900
25.	Novo Sarajevo RS					
26.	Pale	28440	50	70	-	28560
27.	Rogatica	17050	50	-	-	17100
28.	Rudo	11000	-	-	-	11000
29.	Sokolac	14450	150	-	-	14600
30.	Stari Grad RS	2032	3	15	-	2050
31.	Trnovo RS	2700	1000	10	-	3710
32.	Višegrad	18400	700	-	-	19100
Ukupno u RS		147008	3073	125	-	150206
UKUPNO U SMR		194218	440576	55659	10821	701274

Tabela 26. - Stanovništvo po etničkim grupama u sarajevskoj makroregiji u 2001. godini prikazano u procentima i, podijeljeno na 32 postojeće općine/opštine

<i>Administrativna strukture</i>	<i>Srbi %</i>	<i>Bošnjaci %</i>	<i>Hrvati %</i>	<i>Drugi %.</i>	<i>Ukupno %</i>
Ukupno u FBiH	8,6	79,4	10,1	2,0	100,0
Ukupno u RS	97,8	2,1	0,1	-	100,0
Ukupno u SMR	27,7	62,9	7,9	1,5	

Tabela 27. - Stanovništvo po etničkim grupama u 2002. godini. 32 općine/opštine SMR-a

<i>Administrativna struktura</i>	<i>Općina/Opština</i>	<i>Srbi</i>	<i>Bošnjaci</i>	<i>Hrvati</i>	<i>Drugi</i>	<i>Ukupno</i>
<i>Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>						
Kanton 4	Zeničko-dobojski					
1.	Breza	255	12.868	549	176	13.848
2.	Olovo	42	12.640	309	0	12.991
3.	Vareš	121	6.993	2.884	97	10.095
4.	Visoko	717	38.727	555	279	40.278
Kanton 5	Bosansko-podrinjski					
5.	Foča / Ustikolina	7	2.294	0	0	2.301
6.	Goražde	390	31.113	50	35	31.588
7.	Pale / Prača	21	1.350	0	0	1.371
Kanton 6	Srednjobosanski					
8.	Fojnica	56	10.232	834	0	11.122
9.	Kiseljak	795	1.983	18.526	11	21.315
10.	Kreševo	11	792	5.033	114	5.950
Kanton 9	Sarajevo					
11.	Centar	8.945	52.151	4.737	2.318	68.151
12.	Hadžići	706	18.533	404	412	20.055
13.	Ilidža	5.806	38.695	3.010	143	47.654
14.	Ilijaš	1.072	13.401	644	160	15.277
15.	Novi Grad	13.134	93.551	7.311	2.592	116.588
16.	Novo Sarajevo	11.511	49.273	9.553	4.156	74.493
17.	Stari Grad	2.016	35.155	779	217	38.167
18.	Trnovo	39	800	0	0	839
19.	Vogošća	1.636	17.686	452	120	19.894
Ukupno u FBiH		47.280	438.237	55.630	10.830	551.977
<i>Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije</i>						
20.	Čajniče	4900	250	5	-	5155
21.	Foča / Srbinje	22711	439	-	-	23150
22.	Goražde RS	3495	1800	5	-	5300
23.	Ilidža RS	18010	150	40	-	18200
24.	Kalinovik	2900	-	-	-	2900
25.	Novo Sarajevo RS					
26.	Pale	29330	100	70	-	29500
27.	Rogatica	17050	100	-	-	17150
28.	Rudo	10950	100	-	-	11050
29.	Sokolac	14555	320	5	-	14780
30.	Stari Grad RS	1731	22	12	-	1765
31.	Trnovo RS	2712	1163	10	-	3895
32.	Višegrad	18000	1000	-	-	19000
Ukupno u RS		146344	5444	147	-	151935
UKUPNO U SMR		193624	443681	55777	10830	703912

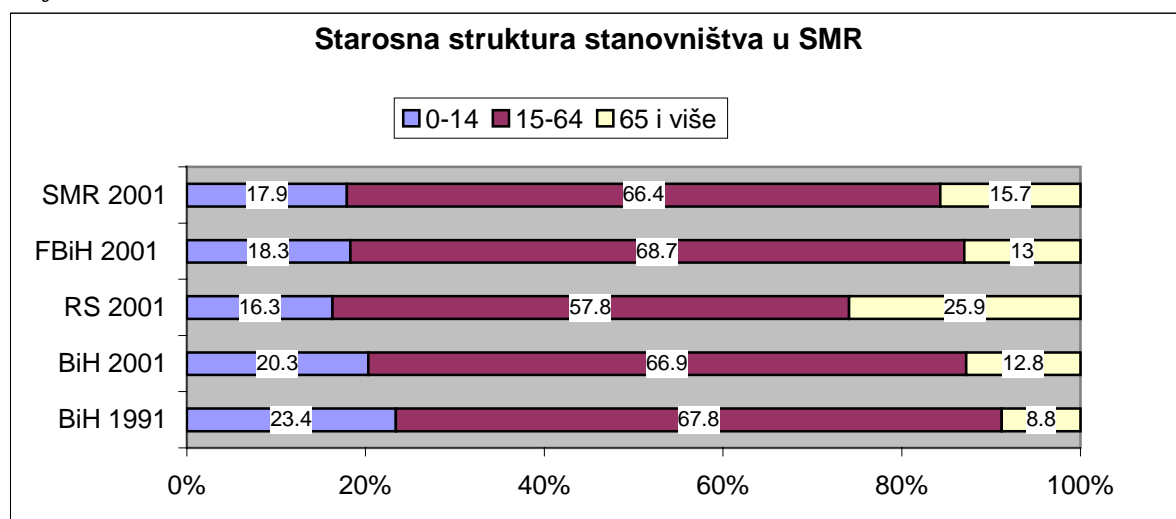
Tabela 28. - Stanovništvo po etničkim grupama u 2002. godini prikazano u procentima, za 32 postojeće općine/opštine SMR-a

<i>Administrativna struktura</i>	<i>Srbi %</i>	<i>Bošnjaci %</i>	<i>Hrvati %</i>	<i>Drugi %.</i>	<i>Ukupno %</i>
Ukupno u FBiH	8,6	79,3	10,1	2	100,0
Ukupno u RS	96,4	3,5	0,1	-	100,0
Ukupno u SMR	27,5	63,1	7,9	1,5	100,0

3.2.2 Starosna i spolna struktura stanovništva sarajevske makroregije

Predmetna struktura stanovništva SMR-a prikazana je u grafikonima koji slijede

Graf 6: Starosna struktura stanovništva u SMR-a

Iz predstavljenog se vidi da MS region BiH ima 17,9% stanovništva u dobi do 14 godina, , 66,4% stanovništva u radno aktivnoj dobi od 15 do 65 godina, što je za 1,6% niže od državnog prosjeka za ovu starosnu dob (BiH 68%), te 15,7% stanovništva u dobi preko 65 godina, što je opet za 2,7% niže, povoljnije stanje od stoga na nivou BiH (18,4%).

Ovakva starosna struktura upućuje na činjenicu da je MS region relativno mlad. Značajan procent radno sposobnog stanovništva predstvalja veoma značajan potencijal ovoga regiona koji stoji na raspolaganju njegovim budućim planovima razvoja.

Tabela 29. - Stanovništvo u sarajevskoj makroregiji po starosnim grupama u 2001. godini

Administrativne jedinice	Općine/Opštine	Starosne grupe			Ukupno
		0-14	15-64	65 i više	
Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije					
Kanton 4	Zeničko-dobojski				
1.	Breza	3.159	9.198	1.433	13.790
2.	Olovo	3.022	7.809	2.132	12.963
3.	Vareš	2.309	6.494	1.316	10.119
4.	Visoko	9.027	26.052	5.078	40.157
Kanton 5	Bosansko-podrinjski				
5.	Foča / Ustikolina	311	1.652	347	2.310
6.	Goražde	4.902	23.336	3.329	31.567
7.	Pale / Prača	181	1.035	165	1.381
Kanton 6	Srednjobosanski				
8.	Fojnica	2.878	7.321	891	11.090
9.	Kiseljak	4.664	14.418	2.150	21.232
10.	Kreševo	1.012	3.468	1.481	5.961
Kanton 9	Sarajevo				
11.	Centar	10.965	46.302	10.906	68.173
12.	Hadžići	4.070	14.050	1.844	19.964
13.	Ilidža	9.868	30.786	6.848	47.502
14.	Ilijaš	3.171	10.519	1.559	15.249
15.	Novi Grad	20.176	84.204	11.908	116.288
16.	Novo Sarajevo	11.105	50.361	13.005	74.471
17.	Stari Grad	5.256	27.607	5.286	38.149
18.	Trnovo	46	552	252	850
19.	Vogošća	4.738	13.527	1.587	19.852
Ukupno iz FBiH		100.860	378.691	71.517	551.068
Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije					
20.	Čajniče	230	2356	2700	5286
21.	Foča / Srbinje	2150	16500	4450	23100
22.	Goražde RS	1200	3400	1000	5600
23.	Ilidža RS	3950	10500	2750	17200
24.	Kalinovik	140	1260	1500	2900
25.	Novo Sarajevo RS				
26.	Pale	8642	15089	4829	28560
27.	Rogatica	2700	8200	6200	17100
28.	Rudo	850	4900	5250	11000
29.	Sokolac	2338	7010	5252	14600
30.	Stari Grad RS	255	1452	343	2050
31.	Trnovo RS	155	1635	1920	3710
32.	Višegrad	1800	14500	2800	19100
Ukupno iz RS		24410	86802	38994	150206
UKUPNO U SMR		125270	465493	110511	701274

Tabela 30. - Stanovništvo po starosnim grupama u sarajevskoj makroregiji 2001. godine

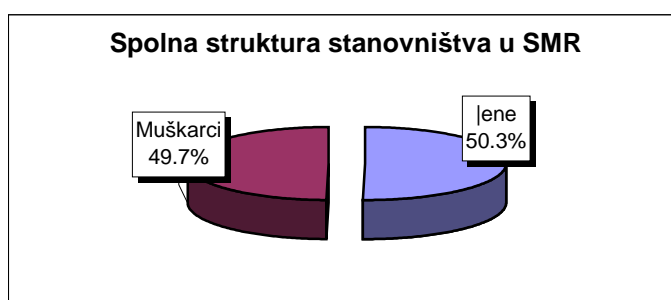
Administrativna struktura	0-14	15-64	65 i više	Ukupno
Ukupno iz FBiH	100.860	378.691	71.517	551.068
Ukupno iz RS	24410	86802	38994	150206
Ukupno SMR	125270	465493	110511	701274

Tabela 31. - Stanovništvo po starosnim grupama u procentima u sarajevskoj makroregiji u 2001. godini

<i>Administrativna struktura</i>	<i>0-14 %</i>	<i>15-64 %</i>	<i>65 i više %</i>	<i>Ukupno</i>
Ukupno iz FBiH	<i>18,3</i>	<i>68,7</i>	<i>13</i>	<i>100,0</i>
Ukupno iz RS	<i>16,3</i>	<i>57,8</i>	<i>25,9</i>	<i>100,0</i>
Ukupno SMR	<i>17,9</i>	<i>66,4</i>	<i>15,7</i>	<i>100,0</i>

S obzirom na nedostatak egzaktnih podataka o spolnoj strukturi stanovništva po općinama u sarajevskoj makroregiji, korišten je zabilježeni trend u nekoliko općina regije iz Federaciji BiH i Republike Srpske. Procjena dobijene spolne strukture iznosi 49.7% žena i 50.3% muškaraca. Ovakva spolna struktura manje-više odgovara spolnoj strukturi na nivou BiH (51,64% žene i 48,63% muškarci, statistika FBiH), i ako uzmemo u obzir ne tako davna ratna stradanja, većinom muškaraca mladalačke i srednje dobi, možemo konstatirati da je ovaj omjer uglavnom u granicama prirodnoga i da kao takav predstavlja pozitivan trend spolne populacije SMR-a.

Graf 7: Spolna struktura stanovništva u SMR-u

Ovaj segment analize posmatran je po starosnim grupama. Starosne grupe koje su korištene za analizu su

- 0 – 14 godina, 15 - 64 godine, >64.

Podaci u donjim tabelama nisu dati za sve općine i nisu jednaki za sve njih. U tabeli ispod prezentirani su podaci o spolnoj strukturi po entitetima i ukupno za sarajevsku makroregiju, na osnovu prosjeka zbira podataka iz šest općina iz Republike Srpske i 7 općina iz Federacije BiH.

Tabela 32. - Spolna struktura po starosnim grupama u FBiH - općinama u okviru sarajevske makroregije za 2001. godinu

FBiH - općine					
0-14		15-64		preko 64	
Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
56.607	44.253	193.132	185.559	33.971	37.546
52%	48%	51%	49%	47,5%	52,5%

Tabela 33. - Spolna struktura po starosnim grupama u RS - opštinama unutar sarajevske makroregije u 2001. godini

RS Opštine					
0-14		15-65		preko 65	
Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
11.229	13.181	39.061	47.741	15.988	23.006
46%	54%	45%	55%	41%	59,5%

Tabela 34. - Spolna struktura po starosnim grupama u sarajevskoj makroregiji u 2001. godini

Sarajevska makroregija					
0-14		15-65		preko 65	
Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
67.836	57.434	232.193	233.300	49.959	60.552
54,1%	45,9	49,9	50,1	45,2	54,8

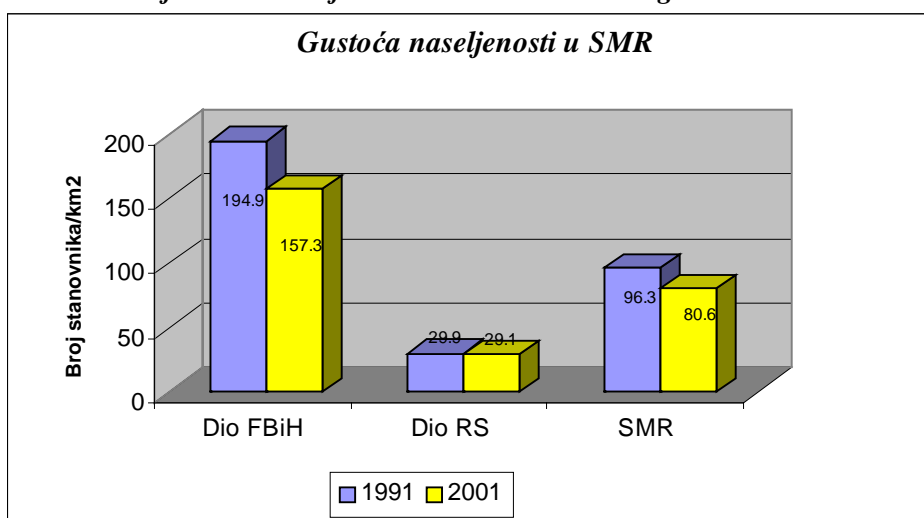
3.3 GUSTINA NASELJENOSTI SARAJEVSKE MAKROREGIJE

U nastavku slijede tabelarni prikazi i osnovni grafikon osnovnih pokazatelji ove oblasti.

Tabela 35. *Naseljenost SMR-a*

Područje	Ukupan br. stanovnika		Br. Stanovnika/km ²	
	1991	2001	1991	2002
Dio FBiH	628.718	551.068	194,9	157,3
Dio RS	154.834	150.206	29,9	29,06
SMR	837.552	701.274	96,27	80,61

Graf 8: *Gustina naseljenosti u Sarajevo ekonomskom makroregionu*

Dakle, iz gore predstavljenih podataka se vidi da je 1991.godine naseljenost SM ekonomske regije bila 96,27 stan./km², dok je 2002. godine ta vrijednost pala i iznosi sada 80,61 stan./km². Ovaj podatak ukazuje na značajnu umanjnost ukupnog broja stanovnika. O faktorima koji su uzrokovali ovakvo stanje možemo govoriti iz različitih perspektiva: posljedice rata i politička nestabilnost, velike migracije stanovnika, nizak standard života, ali i jedan opći, globalni trend smanjenja broja stanovništva u susjednim zemljama i Evropi uopće. Takođe, se mora uzeti u obzir značajna razlika u broju stanovnika dijela FBiH i dijela RS koji se nalaze u sastavu sarajevske ekonomske makroregije.

Ovaj faktor će svakako negativno utjecati na razvoj i mora se uzeti u obzir njegov trend pada (oko 1% godišnje u posljednjih 10 godina) ukupnog broja stanovnika, a samim tim i gustine naseljenosti stanovništva po kilometru kvadratnoga prostora SMR-a.

Tabela 36. - Gustina naseljenosti po općinama/opštinama u sarajevskoj makroregiji za 1991 i 2001. godinu

Administrativne jedinice	Općina/Opština	Stanovništvo		stanovnika/km ²	
		1991.	2001.	1991.	2001.
<i>Općine koje su u FBiH I unutar sarajevske makroregije</i>					
Kanton 4	Zeničko-dobojski				
1.	Breza	17.317	13.790	237,5	189,2
2.	Olovo	16.659	12.963	40,9	31,8
3.	Vareš	22.203	10.119	56,9	25,9
4.	Visoko	46.160	40.157	200,0	174,0
Kanton 5	Bosanskopodrinjski				
5.	Foča / Ustikolina	5.056	2.310	29,8	13,6
6.	Goražde	33.105	31.567	133,1	126,9
7.	Pale / Prača	2.044	1.381	23,7	16,0
Kanton 6	Srednjobosanski				
8.	Fojnica	16.296	11.090	53,3	36,2
9.	Kiseljak	24.164	21.232	146,4	128,7
10.	Kreševo	6.731	5.961	45,2	40,0
Kanton 9	Sarajevo				
11.	Centar	79.286	68.173	2.402,6	2.065,8
12.	Hadžići	24.200	19.964	88,5	73,0
13.	Ilidža	60.430	47.502	421,4	331,3
14.	Ilijaš	24.733	15.249	80,1	49,4
15.	Novi Grad	135.578	116.288	2.872,4	2.463,7
16.	Novo Sarajevo	91.051	74.471	9.197,1	7.522,3
17.	Stari Grad	49.632	38.149	965,6	742,2
18.	Trnovo	3.426	850	10,1	2,5
19.	Vogošća	24.647	19.852	343,8	276,9
Ukupno za FBiH		682.718	551.068	194,9	157,3
<i>Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije</i>					
20.	Čajniče	8.956	5.286	32,8	19,4
21.	Foča / Srbinje	35.491	23.100	31,8	20,7
22.	Goražde RS	4.468	5.600	36,3	45,5
23.	Ilidža RS	7.958	17.200	346	747,8
24.	Kalinovik	4.266	2.900	5,8	3,9
25.	Novo Sarajevo RS	5.076			
26.	Pale	14.408	28.560	29,3	58,1
27.	Rogatica	21.881	17.100	34,2	26,7
28.	Rudo	11.571	11.000	33,6	31,9
29.	Sokolac	14.883	14.600	21,6	21,2
30.	Stari Grad RS	1.112	2.050	10,59	19,52
31.	Trnovo RS	3.565	3.710	25,8	26,9
32.	Višegrad	21.199	19.100	47,3	42,6
Ukupno iz RS		154.834	150.206	29,9	29,06
UKUPNO U SMR		837.552	701.274	96,27	80,61

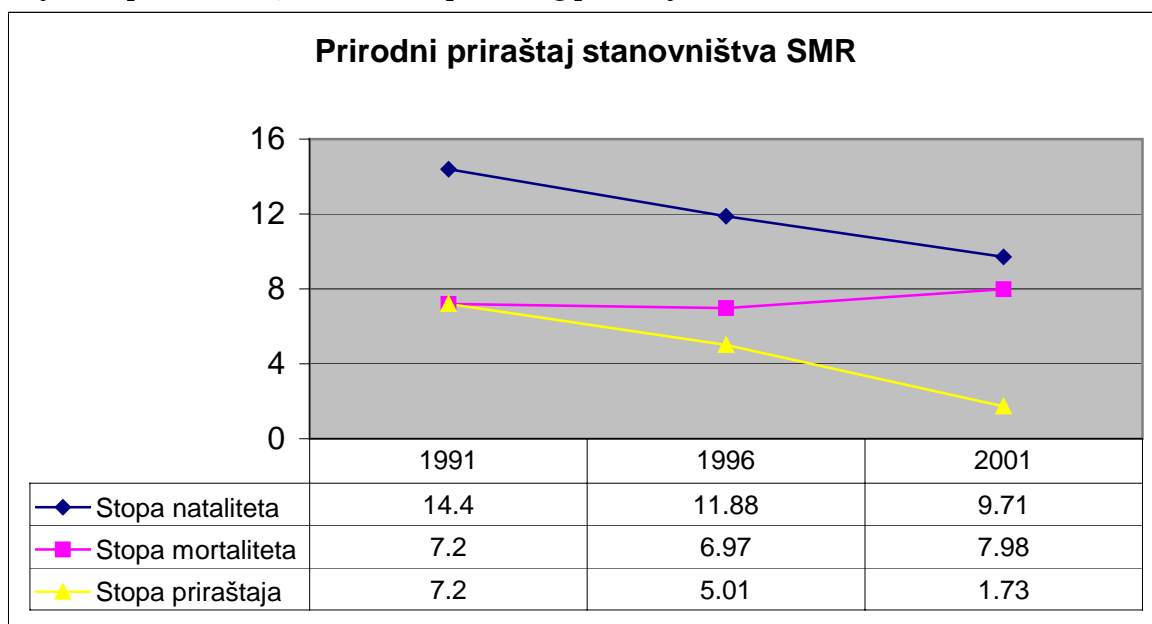
3.4 DEMOGRAFSKE PROMJENE

U posljednjih 10 godina sarajevska makroregija je pretrpjela značajne demografske promjene prouzrokovane ratom u BiH. Ukupan broj stanovnika je manji u nekim dijelovima regije, a prirodni rast je usporen, s obzirom na nezaposlenost i ekonomsku situaciju u čitavoj zemlji. Najznačajnije promjene desile su se u etničkoj strukturi stanovništva u nekim dijelovima ove regije.

3.4.1 Prirodni priraštaj stanovništva

Dva ključna elementa određuju demografske promjene: prirodni prirast i migracije stanovništva. Što se tiče ovoga drugog, SMR je, između ostalog, kao i manje-više cijela država u prethodnoj deceniji, pretrpio ogromne promjene i dešavanja. U dijelu o nacionalnoj strukturi već su donekle dati odgovori na ovo pitanje, tako da se ovom prilikom fokus više stavlja na prvi od dva spomenuta elementa, prirodni priraštaj. Tabela koja slijedi nudi osnovne brojčane pokazatelje, i to za period 1991, 1996. i 2001. godine, kao tri najznačajnije prekretnice ovoga pitanja u posljednjih 10 i više godina.

Graf 9. Stope nataliteta, mortaliteta i prirodnog priraštaja

Tabela 37. - Prirodni rast po općinama/opštinama u sarajevskoj makroregiji u 1996. godini

Administrativne jedinice	Općina/Opština	1996.			na 1000 stanovnika		
		Natalitet	Mortalitet	Prirodni rast	Natalitet	Mortalitet	Prirodni rast
<i>Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>							
Kanton 4	Zeničko-dobojski						
1.	Breza	259	114	145	17.7	7.8	9.9
2.	Olovo	284	93	191	22.0	7.2	14.8
3.	Vareš	167	82	85	14.0	6.9	7.1
4.	Visoko	676	226	450	15.7	5.2	10.4
Kanton 5	Bosansko-podrinjski						
5.	Foča / Ustikolina	8	3	5	6.7	2.5	4.2
6.	Goražde	476	207	269	9.2	4.0	5.2
7.	Pale / Prača	7	0	7	5.7	0.0	5.7
Kanton 6	Srednjobosanski						
8.	Fojnica	191	78	113	18.4	7.5	10.9
9.	Kiseljak	390	215	175	17.7	9.8	7.9
10.	Kreševo	86	46	40	19.1	10.2	8.9
Kanton 9	Sarajevo						
11.	Centar	942	589	353	13.2	8.3	5.0
12.	Hadžići	277	93	184	11.7	3.9	7.8
13.	Ilidža	257	231	26	6.8	6.1	0.7
14.	Ilijaš	120	78	42	9.6	6.2	3.4
15.	Novi Grad	1,014	642	372	10.2	6.4	3.7
16.	Novo Sarajevo	749	434	315	13.1	7.6	5.5
17.	Stari Grad	576	383	193	13.4	8.9	4.5
18.	Trnovo	0	6	-6	0.0	7.3	-7.3
19.	Vogošća	119	82	37	7.7	5.3	2.4
Ukupno za FBiH		6.598	3.602	2.996	12.3	6.7	5.6
<i>Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije</i>							
20.	Čajniče	35	40	-5	6,11	6,97	-0,86
21.	Foča / Srbinje	275	195	80	11,95	8,47	3,48
22.	Goražde RS	55	50	5	8,55	7,81	0,74
23.	Ilidža RS	171	128	43	9,4	7,03	2,37
24.	Kalinovik	6	22	-16	2,05	7,53	-5,48
25.	Novo Sarajevo RS						
26.	Pale	436	295	141	12,3	8,33	3,97
27.	Rogatica	111	117	-6	6,55	6,90	-0,35
28.	Rudo	79	82	-3	6,88	7,11	-0,23
29.	Sokolac	349	157	192	24,26	10,93	13,33
30.	Stari Grad RS	17	18	-1	4,86	5,14	-0,28
31.	Trnovo RS	14	22	-8	5,18	8,15	-2,97
32.	Višegrad	104	112	-8	5,55	5,98	-0,43
Ukupno za RS		1.652	1.238	414	10,36	7,76	2,6
UKUPNO za SMR		8.250	4.840	3.410	11,88	6,97	5,01

Tabela 38. - Prirodni rast u sarajevskoj makroregiji u 1996. godini

Administrativne jedinice	1996.			na 1000 stanovnika		
	Natalitet	Mortalitet	Prirodni rast	Natalitet	Mortalitet	Prirodni rast
Ukupno za FBiH	6.598	3.602	2.996	12,3	6,7	5,6
Ukupno za RS	1.652	1.238	414	10,36	7,76	2,6
Ukupno za SMR	8.250	4.840	3.410	11,88	6,97	5,01

Tabela 39. - Prirodni rast po općinama/opštinama u sarajevskoj makroregiji 2001. godine

Administrativne jedinice	Općina/Opština	2001.			na 1000 stanovnika		
		Natalitet	Mortalitet	Prirodni rast	Natalitet	Mortalitet	Prirodni rast
<i>Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>							
Kanton 4	Zeničko-dobojski						
1.	Breza	185	150	35	13,4	10,9	2,5
2.	Olovo	135	104	31	10,4	8,0	2,4
3.	Vareš	125	117	8	12,4	11,6	0,8
4.	Visoko	498	247	251	12,4	6,2	6,3
Kanton 5	Bosansko-podrinjski						
5.	Foča / Ustikolina	11	21	-10	4,8	9,1	-4,3
6.	Goražde	268	190	78	8,5	6,0	2,5
7.	Pale / Prača	9	0	9	6,5	0,0	6,5
Kanton 6	Srednjobosanski						
8.	Fojnica	189	138	51	17,0	12,4	4,6
9.	Kiseljak	217	151	66	10,2	7,1	3,1
10.	Kreševo	61	50	11	10,2	8,4	1,8
Kanton 9	Sarajevo						
11.	Centar	604	664	-60	8,9	9,7	-0,9
12.	Hadžići	223	149	74	11,2	7,5	3,7
13.	Ilidža	517	343	174	10,9	7,2	3,7
14.	Ilijaš	163	92	71	10,7	6,0	4,7
15.	Novi Grad	1,072	816	256	9,2	7,0	2,2
16.	Novo Sarajevo	661	615	46	8,9	8,3	0,6
17.	Stari Grad	450	417	33	11,8	10,9	0,9
18.	Trnovo	13	28	-15	15,3	32,9	-17,6
19.	Vogošća	176	132	44	8,9	6,6	2,2
Ukupno u FBiH		5.577	4.424	1.153	10,1	8,0	2,1
<i>Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije</i>							
20.	Čajniče	32	34	-2	6,05	6,43	-0,38
21.	Foča/Srbinja	194	189	5	8,48	8,18	0,3
22.	Goražde RS	49	46	3	8,75	8,21	0,54
23.	Ilidža RS	107	127	-20	5,88	6,98	-1,1
24.	Kalinovik	8	28	-20	2,76	9,65	-6,89
25.	Novo Sarajevo RS	0	0	0			
26.	Pale	390	313	77	13,6	10,96	2,64
27.	Rogatica	99	105	-6	5,79	6,14	-0,35
28.	Rudo	77	84	-7	7,0	7,64	-0,64
29.	Sokolac	180	116	64	12,13	7,93	4,20
30.	Stari Grad RS	15	24	-9	7,31	11,71	-4,4
31.	Trnovo RS	17	23	-5	4,58	6,2	-1,62
32.	Višegrad	69	88	-19	3,61	4,61	-1,0
Ukupno u RS		1.237	1.177	61	8,23	7,83	0,4
UKUPNO U SMR		6.814	5.601	1.213	9,71	7,98	1,73

Tabela 40. - Prirodni rast u sarajevskoj makroregiji u 2001. godini

Administrativne jedinice	2001.			na 1000 stanovnika		
	Natalitet	Mortalitet	Prirodni rast	Natalitet	Mortalitet	Prirodni rast
Ukupno za FBiH	5.577	4.424	1.153	10,1	8,0	2,1
Ukupno za RS	1.237	1.177	61	8,23	7,83	0,4
Ukupno za SMR	6.814	5.601	1.213	9,71	7,98	1,73

3.4.2 Migracije

Sarajevska makroregija je u posljednjih 10-12 godina pretrpjela značajne migracije stanovništva. Postoji nekoliko vrsta migracija o kojima su zabilježeni podaci iz toga perioda.

- Migracije nesrpskog stanovništva sa teritorije današnje Republike Srpske, pogotovo njenoga istočnog dijela, na teritoriju današnje Federacije BiH, koje su se dešavale od polovine 1992. godine i tokom rata. Posebno intenzivne bile su migracije bošnjačkog stanovništva iz Podrinja prema gradu Sarajevu.
- Migracije domicilnog stanovništva iz grada Sarajeva zbog teških životnih uslova tokom rata (nedostatak vode, struje, grijanja itd.).
- Migracije bošnjačkog stanovništva iz općina centralne Bosne i Zeničko-dobojskog kantona sa hrvatskom većinom i obrnuto.

U većini slučajeva ove su migracije u periodu od 1992. do 1995. rezultirale značajnim fluktuacijama stanovništva, što je u nekim slučajevima rezultiralo stvaranjem ekskluzivnih etničkih teritorija pojedinih naroda. Jedini izuzetak od ovog slučaja bio je grad Sarajevo, koji je pokušao održati svoj multietnički, multikulturalni, i multireligijski karakter.

U postdejtonskom periodu u BiH postalo je evidentno da sporo počinje suprotan proces od gore spomenutoga – proces povratka izbjeglih i raseljenih osoba u predratne domove. Međutim, u nekim slučajevima povratak je ili jednostran ili ga nema, s obzirom na to da povratnici prodaju svoje posjede ili kuće. Proces se odvija veoma sporo imajući u vidu ekonomsku neodrživost povratka. Povratak je neodrživ zbog neprovođenja demokratskih reformi i izostanka učesća povratnika u ekonomskim procesima u njihovim zajednicama. Koncept regionalnog razvoja ima priliku da ubrza procese otvaranja lokalnih zajednica prema novim, modernim pristupima, te da motivira stanovništvo da učestvuje u socijalnom i ekonomskom životu zajednice.

Postoji druga vrsta tzv. ekonomski uzrokovanih migracija koje su se dešavale u periodu od 1996. do 2003. a traju i danas. Mladi obrazovani ljudi koji žive u ovoj regiji, odnosno u BiH, tragajući za boljim prilikama i uslovima života, odlučili su da migriraju u razvijenije zemlje Zapada. Ovakav trend prouzrokovao je veliki problem s kojim će se suočiti naredna generacija, a to je tzv. “odliv mozgova”. Vrlo je rijetko i malo vjerovatno da će se mladi ljudi koji jednom odu iz ove zemlje odlučiti na povratak.

Vrlo je primjetna migracija iz ruralnih sredina i manjih gradova u urbane sredine i veće gradove. Taj trend je pogotovo vidljiv u Sarajevu koje svaki dan prima nove stanovnike. Ova vrsta migracije uzrokovana je teškim životnim uslovima koji ne pružaju mogućnost zapošljavanja, nema finansiranja razvoja ili podrške poljoprivredi, nema perspektive, tehnološkog napretka ni opreme kojom bi se mogla na komercijalno isplativ način obrađivati zemlja. Ovaj sloj populacije, bez obzira da li migrira u veće gradove ili ne, predstavlja tzv „socijalnu bombu“, a u ovoj regiji, pa i u cijeloj zemlji, nema socijalnog mehanizma kojim bi se moglo pomoći ovom dijelu stanovništva da poboljša svoju egzistenciju.

Tabela 41. -Povratnici (P) i raseljene osobe (RO) po općinama u sarajevskoj makroregiji u 2001.

Administrativne jedinice	Općina / Opština	1996.		2000.		2001.	
		P	RO	P	RO	P	RO
<i>Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>							
Kanton 4	Zeničko-dobojski						
1.	Breza	106	1.989	24	691	27	631
2.	Olovo	-	-	-	-	-	-
3.	Vareš	-	-	-	-	-	-
4.	Visoko	153	7.600	125	3.954	76	3.248
Kanton 5	Bosanskopodrinjski						
5.	Foča / Ustikolina	1.080	40	2.580	67	2.671	-
6.	Goražde						
7.	Pale / Prača	350	82	120	32	43	32
Kanton 6	Srednjobosanski				0		
8.	Fojnica	2.633	56	407	-	277	-
9.	Kiseljak						
10.	Kreševo	-	1.000	1.596	112	80	-
Kanton 9	Sarajevo						
11.	Centar	-	14.051	3.686	6.469	849	4.591
12.	Hadžići	294	2	731	4.544	800	1.923
13.	Ilidža	7.974	-	678	192	710	146
14.	Ilijaš	9.857	70	289	153	243	140
15.	Novi Grad	-	16.072	6.052	18.873	4.134	10.120
16.	Novo Sarajevo						
17.	Stari Grad	279	-	146	-	173	-
18.	Trnovo	-	-	1.098	-	1.230	-
19.	Vogošća	-	-	664	8.064	686	5.311
Ukupno za FBiH		22.726	40.962	18.196	43.151	11.999	26.142
<i>Opštine koje su RS i unutar sarajevske makroregije</i>							
20.	Čajniče	-	1.500	100	1.100	250	850
21.	Foča / Srbinje	-	4.823	324	4.723	439	4.500
22.	Goražde RS	-	-	595	2.000	1.205	1.800
23.	Ilidža RS	-	10.000	120	9.000	190	10.000
24.	Kalinovik	-	-	-	-	-	-
25.	Novo Sarajevo RS						
26.	Pale	-	15.000	50	9.700	100	-
27.	Rogatica	-	-	-	-	-	-
28.	Rudo	-	-	-	-	-	-
29.	Sokolac	1	-	36	-	130	-
30.	Stari Grad RS	3	-	23	-	-	-
31.	Trnovo RS	-	-	400	250	1.000	25
32.	Višegrad	100	-	500	-	400	-
Ukupno za RS		104	31.323	2.148	26.773	3.714	17.175
UKUPNO U SMR-u		22.830	72.285	20.344	69.924	15.713	43.317

Sociopolitička stabilnost MSR-a predstavlja jedan od najznačajnijih faktora njegovog budućeg razvoja. U tom smislu značajnije migracije stanovništva izazvane bilo kojim uzrocima predstavljaju opasnost i slabost za njegov razvoj. U prethodne dvije godine povratak stanovništva na svoja prijeratna ognjišta polako se privodi kraju, pa možemo zaključiti da se, kako u BiH, tako i u SMR-u, stanje migracije stanovništva polako stabilizuje te obećava bolje i kvalitetnije uvjete razvoja u tom pogledu. Da je to tako, najbolje nam govori i ilustracija o provedbi imovinskih zakona na teritoriju SMR-a iz tabele koja slijedi.

Tabela 42. Provedba imovinskih zakona u SMR-u (podaci za 2001. god.)

Područje	Zahtjevi	Riješeno	Stopa provedbe
Dio u FBiH	14.022	13.995	99,8
Dio u RS	13.559	13.496	99,5
SMR	27.581	27.491	99,67

Tabela 43. - Povrat imovine po općinama/opštinama u sarajevskoj makroregiji u 2001.

Administrativne jedinice	Općina	Privatna imovina	
		Zahtjevi za povrat	Vraćeno
Kanton 4	Zeničko-dobojski		
1.	Breza	204	204
2.	Olovo	957	957
3.	Vareš	-	-
4.	Visoko	1.076	1.076
Kanton 5	Bosanskopodrinjski		
5.	Foča / Ustikolina	519	519
6.	Goražde		
7.	Pale / Prača	-	-
Kanton 6	Srednjobosanski		
8.	Fojnica	501	501
9.	Kiseljak		
10.	Kreševo	130	130
Kanton 9	Sarajevo		
11.	Centar	904	891
12.	Hadžići	1.860	1.849
13.	Ilidža	2.223	2.223
14.	Ilijaš	1.448	1.448
15.	Novi Grad	2.131	2.131
16.	Novo Sarajevo		
17.	Stari Grad	411	408
18.	Trnovo	230	230
19.	Vogošća	1.428	1.428
Ukupno za FBiH		14.022	13.995
<i>Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije</i>			
20.	Čajniče	350	350
21.	Foča / Srbinje	4.764	4.764
22.	Goražde RS	-	-
23.	Ilidža RS	1.392	1.329
24.	Kalinovik	35	35
25.	Novo Sarajevo RS		
26.	Pale	1.910	1.910
27.	Rogatica	-	-
28.	Rudo	-	-
29.	Sokolac	1.329	1.329
30.	Stari Grad RS	-	-
31.	Trnovo RS	-	-
32.	Višegrad	3.779	3.779
Ukupno za RS		13.559	13.496
UKUPNO ZA SMR		27.581	27.491

3.5. TRŽIŠTE RADNE SNAGE – ZAPOSLENOST I NEZAPOSLENOST

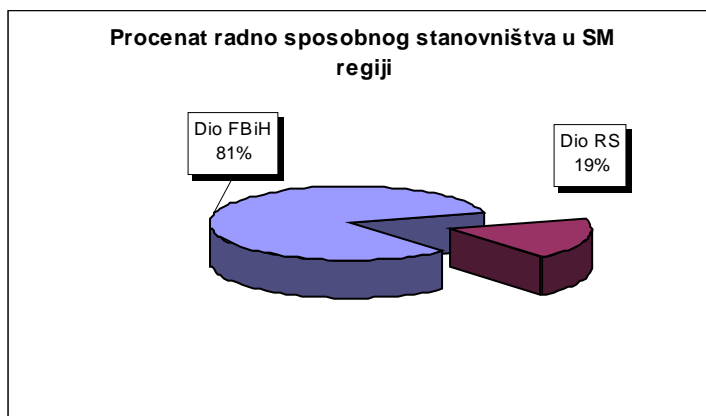
Praćenje pokazatelja, regulacija kretanja, evidencija zapošljavanja, briga o nezaposlenim, organizacija prekvalificiranja, unaprjeđenje znanja i vještina nezaposlenih u BiH u nadležnosti je javnih državnih institucija - zavoda za zapošljavanje, koji su kao sustavi organizirani na entitetskim razinama. Djeluju preko filijala u općinama, tj. kantonalnih ureda u dijelu FBiH. Na nivou BiH ne postoji jedinstvena institucija koja bi se bavila ovim pitanjem.

Modificiran, sistem je nasljeđe prošlog vremena, po kojemu zavodi imaju ekskluzivna prava i obavezu djelovanja u pitanjima zapošljavanja, što ih čini manje mobilnim i neaktivnim kao i druge na monopolskom položaju utemeljene subjekte čije postojanje ne ovisi o brizi države. Tek u posljednje vrijeme na inicijativu MZ-e osnivaju se NGO (nevladine organizacije) iz ove oblasti koje tretiraju ciljne grupe nezaposlenih (mlade žene, invalide i sl.).

3.5.1. AKTIVNO STANOVNIŠTVO

U nastavku slijedi grafikon i tabela sa osnovnim podacima vezanim za aktivno stanovništvo sarajevskog ekonomskog makroregiona. Budući da se broj stanovnika po km² znatno razlikuje u dijelu FBiH i RS-a u okviru MSR-a, podaci o procentima radno sposobnog stanovništva će biti veoma važni za buduće planiranje i razvoj regiona.

Graf 10: Procenat radno sposobnog stanovništva u dijelovima FBiH i RS u okviru SMR-a

Tabela 44. - Aktivno stanovništvo (15-65 godina starosti) u SMR-u

Administrativne jedinice	2000.	2001.	2002.
<i>Ukupno u FBiH</i>	371.205	378.691	379.317
<i>Ukupno u RS-u</i>	86.730	86.802	87.311
<i>Ukupno u SMR-u</i>	457.935	465.493	466.628

Tabela 45. - Aktivno stanovništvo (15-65 godina starosti) po općinama u SMR-u

<i>Administrativne jedinice</i>	<i>Općina / Opština</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>
<i>Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>				
Kanton 4	Zeničko-dobojski			
1.	Breza	9.173	9.198	9.237
2.	Olovo	7.781	7.809	7.826
3.	Vareš	6.508	6.494	6.479
4.	Visoko	25.873	26.052	26.131
Kanton 5	Bosansko-podrinjski			
5.	Foča / Ustikolina	1.653	1.652	1.646
6.	Goražde	23.259	23.336	23.351
7.	Pale / Prača	1.031	1.035	1.027
Kanton 6	Srednjobosanski			
8.	Fojnica	7.319	7.321	7.341
9.	Kiseljak	14.172	14.418	14.475
10.	Kreševo	3.430	3.468	3.463
Kanton 9	Sarajevo			
11.	Centar	45.797	46.302	46.287
12.	Hadžići	13.799	14.050	14.114
13.	Ilidža	29.825	30.786	30.885
14.	Ilijaš	10.170	10.519	10.538
15.	Novi Grad	81.706	84.204	84.421
16.	Novo Sarajevo	48.644	50.361	50.376
17.	Stari Grad	27.334	27.607	27.619
18.	Trnovo	520	552	545
19.	Vogošća	13.211	13.527	13.556
Ukupno u FBiH		371.205	378.691	379.317
<i>Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije</i>				
20.	Čajniče	2.331	2.356	2.367
21.	Foča / Srbinje	16.600	16.500	16.650
22.	Goražde RS	3.387	3.400	3.420
23.	Ilidža RS	10.345	10.500	10.628
24.	Kalinovik	1.272	1.260	1.245
25.	Novo Sarajevo RS	0	0	0
26.	Pale	15.004	15.089	15.579
27.	Rogatica	8.120	8.200	8.218
28.	Rudo	4.897	4.900	4.982
29.	Sokolac	7.098	7.010	7.112
30.	Stari Grad RS	1.444	1.452	1.124
31.	Trnovo RS	1.612	1.635	1.656
32.	Višegrad	14.620	14.500	14.330
Ukupno u RS-u		86.730	86.802	87.311
UKUPNO U SMR-u		457.935	465.493	466.628

3.5.2. NEZAPOSLENO STANOVNIŠTVO

U poređenju sa susjednim zemljama, prema stopi nezaposlenosti, BiH je na prvom mjestu među zemljama nastalim raspadom bivše Jugoslavije. Slijedeća tabela prikazuje nivo nezaposlenosti u svakoj od njih kao i procenat u BiH i sarajevskom ekonomskom makroregionu.

Tabela 46. – Stope nezaposlenosti u zemljama bivše Jugoslavije¹

Država	Stopa nezaposlenosti
Hrvatska	23,1%
Srbija i Crna Gora	27,9%
Slovenija	12%
Makedonija	30,5%
BiH	41%
SMR	39,87%

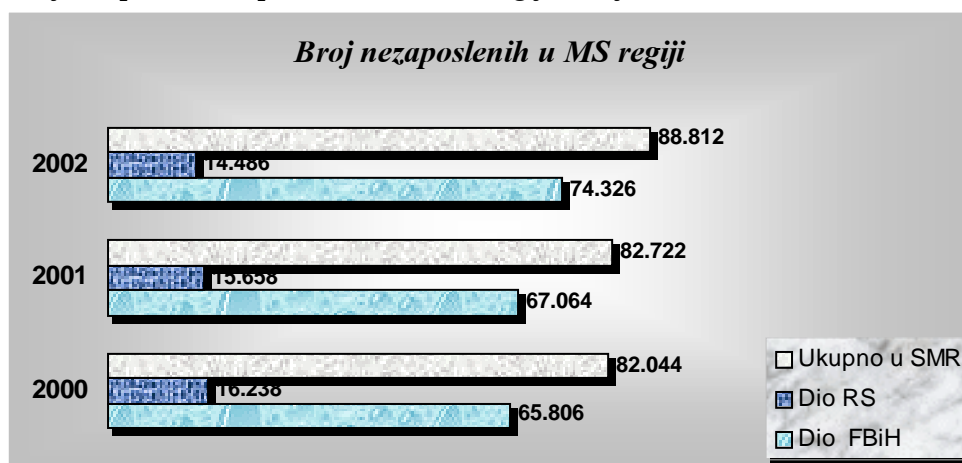
Podatak o stopi nezaposlenosti u SMR-u govori da stanje u regionu ne odudara mnogo od ukupnog ekonomskog stanja BiH. Takva situacija je takodje i u dijelovima FBiH i RS koji se nalaze u sastavu SMR-a.

Tabela 47. – Stope nezaposlenosti prikazane po dijelovima SMR-e

Stopa nezaposlenosti	Dio u FBiH	Dio u RS	SMR	BiH
2002	39,85%	39,93%	39,87%	41%

Do stope nezaposlenosti se došlo na osnovu broja zaposlenih i nezaposlenih u 32 općine/opštine SMR-a, te primjenom slijedeće formule: broj nezaposlenih x 100 / broj zaposlenih + broj nezaposlenih.

Graf 11. Brojčani prikaz nezaposlenosti u makroregiji Sarajevo

¹ Službeni podaci iz 2003 godine

Tabela 48. - Nezaposleno stanovništvo (15-65 godina starosti) po općinama/opštinama u SMR-u

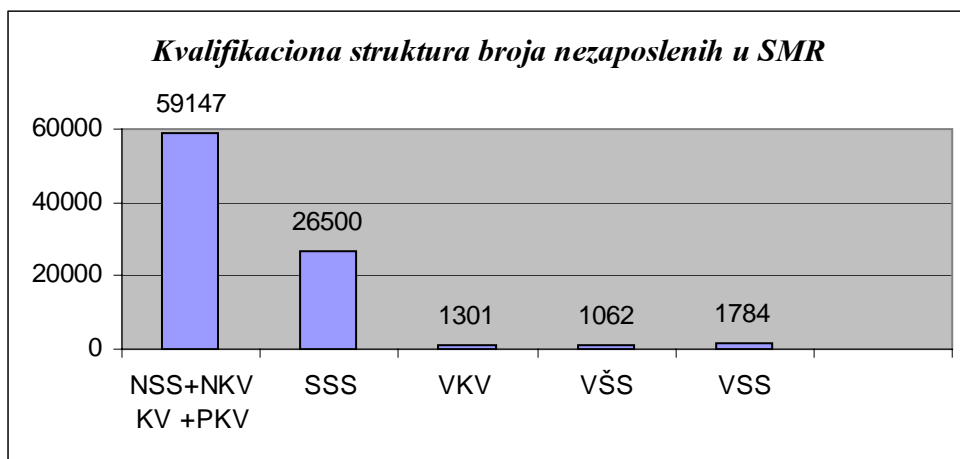
Administrativna jedinica	Općina / Opština	2000.	2001.	2002.
<i>Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>				
Kanton 4	Zeničko-dobojski			
1.	Breza	1.505	1.172	1.269
2.	Olovo	1.521	1.382	1.485
3.	Vareš	1.067	1.010	1.176
4.	Visoko	4.860	5.226	5.904
Kanton 5	Bosanskopodrinjski			
5.	Foča / Ustikolina	327	363	466
6.	Goražde	2.310	2.419	3.241
7.	Pale / Prača	92	98	101
Kanton 6	Srednjobosanski			
8.	Fojnica	1.174	1.225	1.489
9.	Kiseljak	1.482	1.682	2.163
10.	Kreševo	437	427	513
Kanton 9	Sarajevo			
11.	Centar	5.800	6.170	6.338
12.	Hadžići	3.687	3.914	4.142
13.	Ilidža	8.201	7.954	8.958
14.	Ilijaš	3.273	3.329	3.693
15.	Novi Grad	14.457	14.432	15.257
16.	Novo Sarajevo	7.221	7.482	8.109
17.	Stari Grad	4.371	4.677	5.310
18.	Trnovo	0	25	288
19.	Vogošća	4.021	4.077	4.424
Ukupno u FBiH		65.806	67.064	74.326
<i>Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije</i>				
20.	Čajniče	610	612	644
21.	Foča / Srbinje	1.831	2.032	1.825
22.	Goražde RS	457	468	475
23.	Ilidža RS	1.940	1.988	2.005
24.	Kalinovik	152	163	155
25.	Novo Sarajevo RS			
26.	Pale	3.740	3.599	3.101
27.	Rogatica	1.398	1.436	1.447
28.	Rudo	825	846	855
29.	Sokolac	1.269	1.210	1.045
30.	Stari Grad RS	845	821	805
31.	Trnovo RS	146	186	201
32.	Višegrad	3.025	2.297	1.928
Ukupno u RS-u		16.238	15.658	14.486
UKUPNO U SMR-u		82.044	82.722	88.812

Tabela 49. - Nezaposleno stanovništvo (15-65 godina starosti) u sarajevskoj makroregiji

Administrativne jedinice	2000.	2001.	2002.
Ukupno u FBiH	65.806	67.064	74.326
Ukupno u RS	16.238	15.658	14.486
Ukupno u SMR	82.044	82.722	88.812

U nastavku slijedi grafikon sa analitičkim prikazom nezaposlenosti SZR-a po kvalifikacionoj strukturi za 2002. godinu. Neophodno je ukazati na nekompatibilnost podataka ukupnog broja nezaposlenih u odnosu na zbir analitičke strukture po različitim segmentima.

Graf 12. Kvalifikaciona struktura broja nezaposlenih u SMR-u

Tabela 50. - Nezaposleno stanovništvo (15-65 godina starosti) u sarajevskoj makroregiji po kvalifikacionoj strukturi u 2002. godini

Administrativne jedinice	NSS+NKV KV +PKV	SSS	VKV	VŠS	VSS
Ukupno u FBiH	55.447	16.702	912	766	1.557
Ukupno u RS	3.727	9.798	389	296	227
Ukupno u SMR	59.147	26.500	1.301	1.062	1.784

Kako se vidi iz predhodnog grafikona (tabele), najveći broj nezaposlenih je iz grupe niže stručne sprema, nekvalifikovani, kvalifikovani i polukvalifikovani i iznosi 66,59% od ukupnog broja nezaposlenih. Zatim slijedi srednja stručna sprema i tu je procenat nezaposlenosti 29,83%, dok su značajno manji procenti kod visokokvalifikovanosti 1,46%, više stručne sprema 1,19% i visoke stručne sprema 2,0%.

Imajući u vidu ove podatke dovodi se u pitanje, dalja edukacija mladih i, svakako njihovo iseljavanje sa ovih prostora. Rad na rješavanju ovog problema trebao bi biti jedan od prioriteta svih razvojnih inicijativa.

Tabela 51. - Nezaposleno stanovništvo (15-65 godina starosti) po općinama / opštinama i kvalifikacijama u sarajevskoj makroregiji za 2002. godinu

<i>Admin. jedinice</i>	<i>Općina / Opština</i>	<i>NSS+NKV KV +PKV</i>	<i>SSS</i>	<i>VKV</i>	<i>VŠS</i>	<i>VSS</i>
Kanton 4	Zeničko-dobojski					
1.	Breza	878	343	24	16	5
2.	Olovo	1.208	260	6	6	5
3.	Vareš	905	238	15	9	10
4.	Visoko	4.887	934	18	32	33
Kanton 5	Bosanskopodrinjski					
5.	Foča / Ustikolina	393	67	5	1	0
6.	Goražde	2.581	623	22	6	9
7.	Pale / Prača	96	5	-	-	-
Kanton 6	Srednjobosanski					
8.	Fojnica	1.180	268	5	12	4
9.	Kiseljak	2.860	441	11	17	14
10.	Kreševo	373	134	1	3	2
Kanton 9	Sarajevo					
11.	Centar	4.009	1.765	62	145	357
12.	Hadžići	3.376	697	23	22	24
13.	Ilidža	6.665	1.856	125	108	104
14.	Ilijaš	3.148	490	25	20	10
15.	Novi Grad	10.490	3.924	275	152	416
16.	Novo Sarajevo	4.988	2.455	216	97	353
17.	Stari Grad	3.652	1.358	44	91	165
18.	Trnovo	257	24	4	1	2
19.	Vogošća	3.501	820	31	28	44
Ukupno u FBiH		55.447	16.702	912	766	1.557
<i>Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije</i>						
20.	Čajniče	176	418	5	8	11
21.	Foča / Srbinje	462	1.290	37	36	-
22.	Goražde RS	132	295	20	22	-
23.	Ilidža RS	249	1.647	-0	45	59
24.	Kalinovik	49	104	1	2	1
25.	Novo Sarajevo RS					
26.	Pale	607	2.166	114	57	81
27.	Rogatica	917	440	38	27	25
28.	Rudo	285	545	10	9	8
29.	Sokolac	202	821	24	47	23
30.	Stari Grad RS	98	650	41	8	8
31.	Trnovo RS	69	128	-0	3	1
32.	Višegrad	481	1.294	99	32	10
Ukupno u RS-u		3.727	9.798	389	296	227
UKUPNO U SMR-u		59.147	26.500	1.301	1.062	1.784

3.5.3. ZAPOSLENO STANOVNIŠTVO

U nastavku slijedi tabela i grafikon sa osnovnim podacima o zaposlenosti u MSR-u, u FBiH i RS-u, totalu, total u odnosu na FBiH, RS i BiH u cijelini.

Tabela 52. - Zaposleno stanovništvo (15-65 godina starosti) u sarajevskoj makroregiji

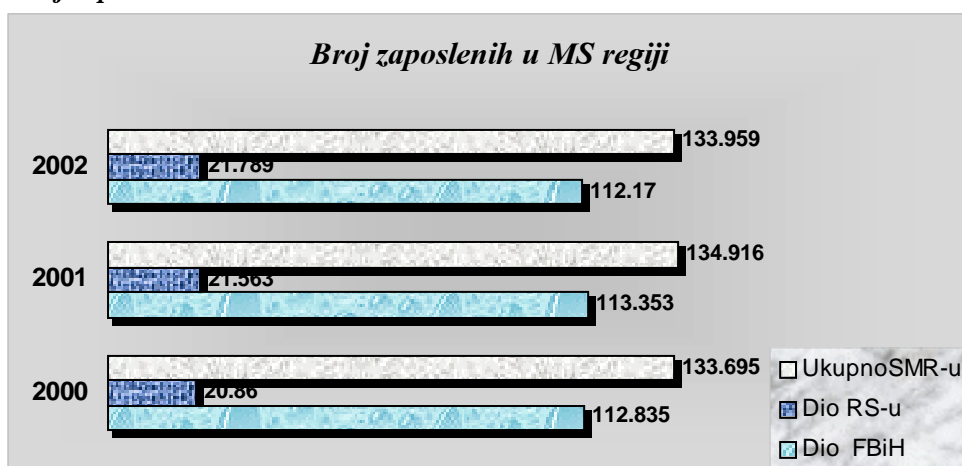
Administrativne jedinice	2000.	2001.	2002.	% za 2002
Dio u FBiH	112.835	113.353	112.170	83,74
Dio u RS-u	20.860	21.563	21.789	16,26
Ukupno u SMR-u	133.695	134.916	133.959	100

Tabela 52a – Zaposleno stanovništvo u dijelovima BiH (F BiH i RS) i SM regionu

Ukupno FBiH	nema pod.	nema pod.	394.132	63,04
Ukupno RS	nema pod.	nema pod.	231.092	39,96
Ukupno BiH	nema pod.	nema pod.	625.224	100
Ukupno u SMR-u	133.695	134.916	133.959	21,43

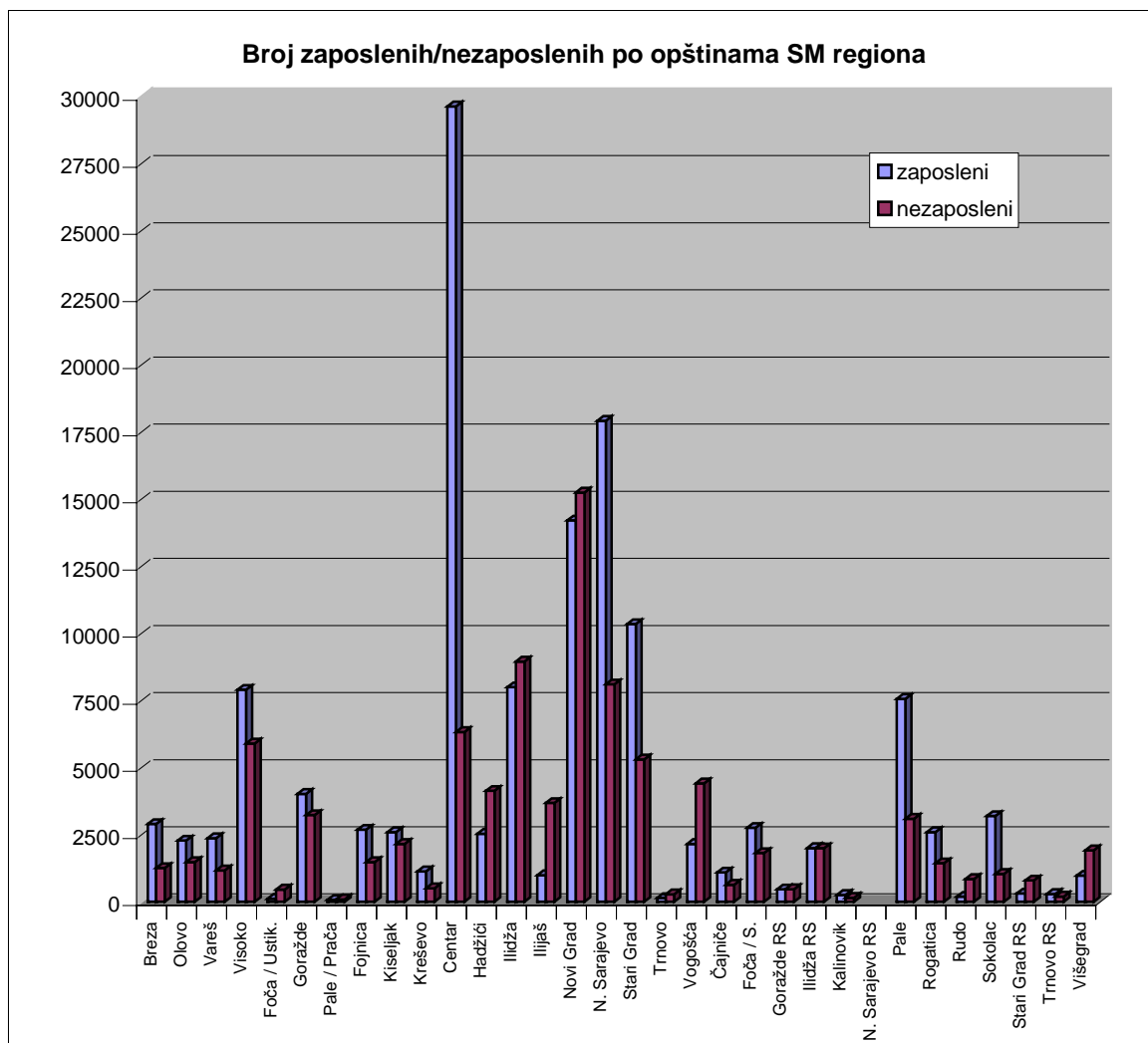
Kako se vidi iz predhodne tabele, zaposlenost u 2002.godini u dijelu FBiH MSR-a je 83,74% od ukupnog broja zaposlenih u regionu, u dijelu RS MSR je 16,26% od ukupnog broja zaposlenih u regionu, dok je zaposlenost u makro sarajevskom regionu 21,43% u odnosu na ukupan broj zaposlenih u BiH. Pakazateljci za cijelu FBiH i RS su dati u odnosu na broj zaposlenih u BiH.

Graf 13: Broj zaposlenih u SMR

Budući da broj zaposlenih u svakoj od općina/opština regiona različit i da u mnogome zavisi njegov broj nezaposlenih, slijedeći grafikon daje slikovit prikaz stanja zaposlenosti/nezaposlenosti u svakoj od opština sarajevskog ekonomskog regiona.

Graf 14: Odnos broj zaposlenih/nezaposlenih za svaku opštinu MSR-a

Tabela 53. - Zaposleno stanovništvo (15-65 godina starosti) po općinama / opštinama u SMR

Administrativna jedinica	Općina / Opština	2000.	2001.	2002.
<i>Općine u FBiH koje su unutar sarajevske makroregije</i>				
Kanton 4	Zeničko-dobojski			
1.	Breza	3.250	3.190	2.909
2.	Olovo	2.257	2.382	2.291
3.	Vareš	2.525	2.500	2.379
4.	Visoko	8.631	8.774	7.910
Kanton 5	Bosanskopodrinjski			
5.	Foča / Ustikolina	146	108	122
6.	Goražde	4.272	4.159	4.029
7.	Pale / Prača	79	76	80
Kanton 6	Srednjobosanski			
8.	Fojnica	2.620	2.840	2.693
9.	Kiseljak	2.206	2.463	2.605
10.	Kreševo	953	988	1.140
Kanton 9	Sarajevo			
11.	Centar	30.622	30.094	29.641
12.	Hadžići	2.236	2.294	2.545
13.	Ilidža	7.398	7.414	8.004
14.	Ilijaš	958	1.012	998
15.	Novi Grad	13.727	14.428	14.218
16.	Novo Sarajevo	18.258	18.239	17.931
17.	Stari Grad	10.072	10.177	10.357
18.	Trnovo	198	183	150
19.	Vogošća	2.427	2.032	2.168
Ukuno u FBiH		112,835	113,353	112,170
<i>Opštine u RS koje su unutar sarajevske makroregije</i>				
20.	Čajniče	1.300	1.250	1.100
21.	Foča / Srbinje	2.614	2.612	2.766
22.	Goražde RS	336	411	474
23.	Ilidža RS	2.002	2.004	2.013
24.	Kalinovik	280	263	264
25.	Novo Sarajevo RS	0	0	0
26.	Pale	6.100	6.437	7.569
27.	Rogatica	2.554	2.597	2.602
28.	Rudo	833	792	197
29.	Sokolac	3.327	3.535	3.204
30.	Stari Grad RS	319	320	319
31.	Trnovo RS	240	286	300
32.	Višegrad	955	1.056	981
Ukupno u RS-u		20.860	21.563	21.789
UKUPNO U SMR-u		133.695	134.916	133.959

Kada je zaposlenost generalno u pitanju, ovdje prije svega treba naglasiti da se sa sigurnošću može tvrditi da je stanje u brojkama, drugačije od podataka koje smo dobili iz oficijelnih institucija i na kojima smo temeljili naše analize. To je prije svega zbog velike prisutnosti rada na crno, koji po nekim procjenama dostiže i do 50%. Dalje, jako je bitno naglasiti da jedan od najvećih izvoza sa prostora ovoga regiona u zemlje zapadne Evrope jeste radna snaga. Po statističkim podacima iz 1991. godine, 236.000 stanovnika iz BiH je živjelo i radilo u inozemstvu. Danas ne raspoložemo podacima o ovome, ali se sa velikom sigurnošću može tvrditi da je zbog rata i poslijeratne situacije veliki broj stanovnika BiH u

potrazi za poslom otišao u treće zemlje, te pretpostaviti da je broj naših stanovnika na radu u inozemstvu veći za tri puta od onog prijeratnoga, što iznosi oko 600.000 stanovnika. Nadalje, ako se pretpostavi da je 1/3 od ovog broja stanovnika radno aktivna, dobijamo broj od oko 200.000 stanovnika, te ako se od tog broja uzme proporcionalni dio broja stanovnika SMR-a u broju stanovnika BiH (18,5%), dobije se broj od 37.000 stanovnika SMR-a zaposlenih u inozemstvu. Prema podacima Centralne banke BiH, u strukturi ukupnog bruto domaćeg proizvoda prihodi od individualnih transfera izvana (dakle kategorije naših ljudi u inozemstvu) čine čak 15% ukupnog BDP-a i svake godine donesu jako značajna sredstva u SMR, odnosno BiH. Kvalitetno planiranje eventualnih projekata koji bi mogli investiciono angažirati ove potencijale trebalo bi da bude jedan od prioriteta razvoja strategije SMR-a.

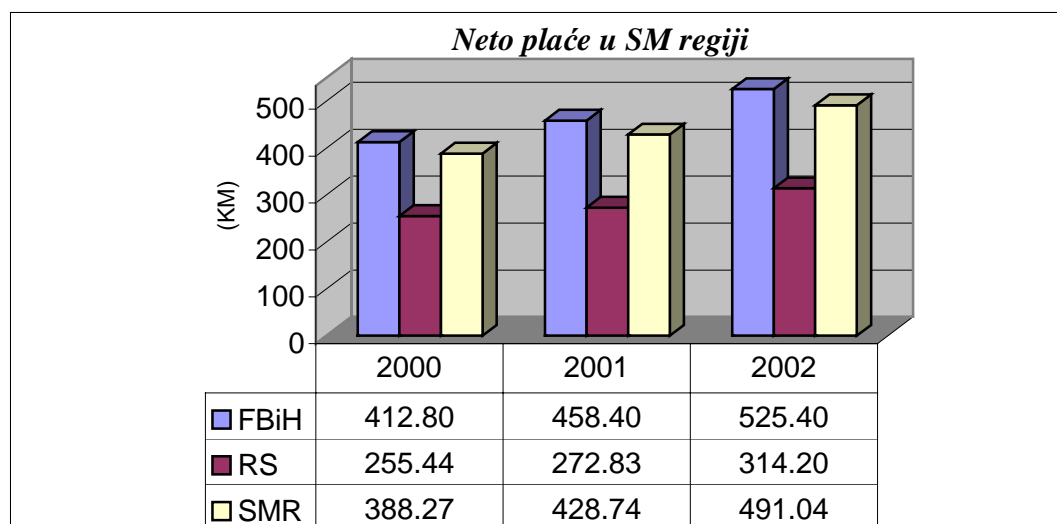
Sljedeći problem kod zaposlenosti u SMR-u i u BiH jeste što vlade na svim razinama države ovo pitanje ne tretiraju adekvatno, pa nema granskih kolektivnih ugovora i utvrđenih minimalnih prava radnika. Tome pogoduje politička podijeljenost i funkcioniranje triju sistema na ovom dijelu SMR-a. Sindikalna udruženja radnika funkcioniranju dosta dobro i vjerujemo da se ovo pitanje može znatno popraviti unaprjeđenjem socioekonomskog dijaloga u okviru tripartitnog vijeća. Veliki problemi u privatiziranim firmama su isplivali na površinu, a dobrim dijelom su rezultat neadekvatnog ponašanje velikog dijela poslodavaca.

Iako postoji Zakon o radu u BiH, koji kvalitetno regulira pitanja zaposlenih, njegovo provođenje u praksi je slabo, što dovodi do kršenja prava radnika i ugrožavanja njihovih vitalnih interesa. Još uvijek je, nažalost, u dobrom dijelu slučajeva kod odabira i zapošljavanja kvalitet kandidata i sposobnost obavljanja posla manji prioritet, pa se odabir vrši po kriterijima poznanstva i porodične poveznosti.

3.5.4. NETO PLAĆE

Slijedeći grafikon pokazuju prosječnu razliku neto plaća u FBiH i RS.

Graf 15: Odnos neto plaća u dijelovima regiona

Tabela 54. - Neto plaće po općinama / opštinama u sarajevskoj makroregiji

Administrativna jedinica	Općina / Opština	2000.	2001.	2002.
<i>Općine u FBiH koje su unutar sarajevske makroregije</i>				
Kanton 4	Zeničko-dobojski			
1.	Breza	376,8	317,4	373,1
2.	Olovo	344,1	340,9	360,5
3.	Vareš	447,8	466,9	536,3
4.	Visoko	326,2	358,6	393,2
Kanton 5	Bosanskopodrinjski			
5.	Foča / Ustikolina	380,0	363,9	398,7
6.	Goražde	371,6	417,3	452,4
7.	Pale / Prača	358,9	369,8	388,2
Kanton 6	Srednjobosanski			
8.	Fojnica	356,4	361,8	414,2
9.	Kiseljak	312,1	417,0	456,5
10.	Kreševo	313,5	328,4	374,7
Kanton 9	Sarajevo			
11.	Centar	531,3	603,1	662,3
12.	Hadžići	390,1	537,3	540,0
13.	Ilidža	411,6	450,6	474,6
14.	Ilijaš	393,8	439,6	434,5
15.	Novi Grad	430,9	485,6	543,4
16.	Novo Sarajevo	564,1	635,0	711,3
17.	Stari Grad	502,6	549,8	589,3
18.	Trnovo	450,0	491,5	519,3
19.	Vogošća	376,8	317,4	373,1
Ukupno u FBiH		412,8	458,4	525,4
<i>Opštine u RS koje su u makro Sarajevskoj Regiji</i>				
20.	Čajniče	255,6	259,3	286,7
21.	Foča / Srbinje	171,2	164,5	187,1
22.	Goražde RS	242,2	276,1	296,4
23.	Ilidža RS	420,8	471,1	493,3
24.	Kalinovik	393,2	382,6	324,2
25.	Novo Sarajevo RS			
26.	Pale	277,2	284,6	311,3
27.	Rogatica	240,2	266,1	286,4
28.	Rudo	235,2	256,1	276,4
29.	Sokolac	201,1	233,1	375,7
30.	Stari Grad RS	230,9	271,3	277,3
31.	Trnovo RS	164,3	176,6	183,2
32.	Višegrad	243,3	268,8	298,2
Ukupno u RS-u		255,44	272,83	314,2
UKUPNO U SMR-u		388,27	428,74	491,04

4. INFRASTRUKTURA

4.1 SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA

4.1.1 Ceste u makroregiji Sarajevo

Cestovni saobraćajni sistem i putevi u čitavoj zemlji spadaju među najnekvalitetnije u Evropi. U makroregiji Sarajevo ceste se loše održavaju, često popravljaju, a i pri samoj izgradnji nisu dobro postavljene. Mogući problem vezano za ovu oblast je nedostatak sredstava ili nedostatak regulacionog plana.

Većina cesta ne ispunjava standarde kvaliteta: na njima je mnogo privremenih popravki, a njihova širina je nedovoljna za normalno odvijanje dvosmjernog saobraćaja.

Dobrim dijelom puteva nema zaštitnih ograda, pogotovo u planinskim i ruralnim dijelovima regije. Čišćenje snijega sa cesta u zimskom periodu ne zadovoljava ni svojim kvalitetom ni kontinuitetom. Cestovna saobraćajna mreža zahtijeva detaljnu procjenu kako bi se utvrdilo njeno stanje, te je potrebno ustanoviti i održavati standarde radi sigurnog saobraćaja, koji postaje intenzivniji svakog dana s obzirom na povećani broj putničkih i komercijalnih vozila. Može se očekivati da će nivo saobraćaja rasti, pogotovo u sarajevskoj makroregiji.

Samo je nekoliko značajnih poboljšanja u ovom sektoru, i to u gradu Sarajevu i oko njega (zapadni ulaz i manji dio autoputa na relaciji Sarajevo – Zenica, 20 km do sada).

U sljedećoj tabeli navedene su glavne cestovne komunikacije i njihove karakteristike po općinama.

Tabela 55. - Cestovne komunikacije i gustina putne mreže u SMR-u za 2002. godinu

<i>Administrativne jedinice</i>	<i>Glavne ceste u km</i>	<i>Lokalni putevi u km</i>	<i>Gustina cestovne infrastrukture km/100 km²</i>
<i>Ukupno za FBiH</i>	529,74	2.020,11	72,2
<i>Ukupno za RS</i>	674,5	1.349,4	39,2
<i>Ukupno za SMR</i>	1.204,24	3.369,51	52,57

Tabela 56. - Cestovne komunikacije i gustina putne mreže po općinama / opštinama u SMR-u 2002. god.

<i>Administrativna jedinica</i>	<i>Općina / Opština</i>	<i>Glavne ceste u km</i>	<i>Lokalne ceste u km</i>	<i>Gustoća putne mreže km/100 km²</i>
<i>Općine u FBiH unutar sarajevske makroregije</i>				
Kanton 4	Zeničko-dobojski			
1.	Breza	17,6	99	159,72
2.	Olovo	20	139,45	39,17
3.	Vareš	87	143	61,79
4.	Visoko	38	57	41,1
Kanton 5	Bosanskopodrinjski			
5.	Foča / Ustikolina	35	150	98,4
6.	Goražde			
7.	Pale / Prača	39	48	66,9
Kanton 6	Srednjobosanski			
8.	Fojnica	20	60	25,9
9.	Kiseljak			
10.	Kreševo	21	73	63,5
Kanton 9	Sarajevo			
11.	Centar	7,34	187,32 (UC)	589,9
12.	Hadžići	52	20	26,4
13.	Ilidža	40	100	97,9
14.	Ilijaš	30	177	64,1
15.	Novi Grad	7,8	258,54 (UC)	564,2
16.	Novo Sarajevo			
17.	Stari Grad	13	268,8 (UC)	518,0
18.	Trnovo	85	126	62,7
19.	Vogošća	17	113	179,5
Ukupno za FBiH		529,74	2020,11	72,2
<i>Opštine u RS unutar sarajevske makroregije</i>				
20.	Čajniče	35	115	54,5
21.	Foča / Srbinje	110	184	26,4
22.	Goražde RS	35	65	81,3
23.	Ilidža RS	7,5	54,4	269,1
24.	Kalinovik	119	50	24,6
25.	Novo Sarajevo RS			
26.	Pale	112	98	42,6
27.	Rogatica	39	228	41,7
28.	Rudo	70	62	38,3
29.	Sokolac	70	301	53,8
30.	Stari Grad RS	1	10	10,48
31.	Trnovo RS	30	32	44,9
32.	Višegrad	46	150	43,7
Ukupno za RS		674,5	1.349,4	39,2
UKUPNO U SMR-u		1.204,24	3.369,51	52,57

Tabela 57. - Udaljenosti od glavnih gradskih centara u općinama / opštinama u SMR za 2002

<i>Administrativ. jedinica</i>	<i>Općina / Opština</i>	<i>Sarajevo km</i>	<i>Zenica km</i>	<i>Tuzla km</i>	<i>Mostar km</i>	<i>Ostali km</i>
<i>Općine u FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>						
Kanton 4	Zeničko-dobojski					
1.	Breza	28	65	127	146	Visoko (13)
2.	Olovo	56	110	75	174	Zavidovići (71)
3.	Vareš	50	150	80	168	
4.	Visoko	29	56	140	141	
Kanton 5	Bosanskopodrinjski					
5.	Foča / Ustikolina	82	167	214	202	Goražde (23)
6.	Goražde	116	211	248	236	
7.	Pale / Prača	36	121	165	156	
Kanton 6	Srednjobosanski					
8.	Fojnica	46	131	175	151	
9.	Kiseljak	29	69	168	122	
10.	Kreševo	44	129	173	144	
Kanton 9	Sarajevo					
11.	Centar	0	85	132	120	(+/- 10 km)
12.	Hadžići	22	100	154	137	(+/- 10 km)
13.	Ilidža	10	85	132	115	(+/- 10 km)
14.	Ilijaš	21	64	127	151	(+/- 10 km)
15.	Novi Grad	0	85	132	137	(+/- 10 km)
16.	Novo Sarajevo	0	85	132	137	(+/- 10 km)
17.	Stari Grad	0	85	132	137	(+/- 10 km)
18.	Trnovo	33	110	155	155	(+/- 10 km)
19.	Vogošća	13	72	119	150	(+/- 10 km)
<i>Opštine u RS unutar sarajevske makroregije</i>						
20.	Čajniče	120	249	270	179	Goražde (20)
21.	Foča / Srbinje	85	199	220	160	
22.	Goražde RS	95	230	251	192	Goražde (4)
23.	Ilidža RS	4	89	136	124	
24.	Kalinovik	66	149	195	100	
25.	Novo Sarajevo RS	0	85	132	120	(+/- 10 km)
26.	Pale	16	101	148	136	
27.	Rogatica	65	150	197	185	Goražde (30)
28.	Rudo	140	261	282	235	Goražde (43)
29.	Sokolac	50	135	116	170	
30.	Stari Grad RS	10	95	142	130	
31.	Trnovo RS	33	110	155	155	(+/- 10 km)
32.	Višegrad	130	200	240	250	

4.1.2 Željeznice

Sarajevo je centar željezničkog sistema, koji je energetski dobro snabdjeven. Tračnice željeznice idu do Mostara i Ploča (luka na moru), do Zenice, Doboja i Banje Luke te do Hrvatske; zatim do Šamca, Tuzle, Brčkog i Beograda.

Usprkos raspoloživom željezničkom sistemu i postojećoj opremi, sistem praktično ne funkcioniše. Privatizacija nije završena. Željeznički sistem u Bosni i Hercegovini je neadekvatan i zastario, potrebna je njegova obnova i veća kapitalna investicija da bi se u potpunosti obnovio željeznički saobraćaj. Rat je uzrokovao prestanak funkcioniranja sistema, a u proteklom periodu kamionski transport je postao glavni način prijevoza robe.

Također, veliki uticaj na ponovno uspostavljanje željezničkog saobraćaja za potrebe privrede ima Sporazum o luci Ploče, čijom bi se realizacijom u potpunosti otvorio pomorski prijevoz robe u BiH i iz nje, te bi željeznički sistem ostvario visoki prihod. Uspostavljanje željezničkog saobraćaja značilo bi značajan podstrek privredi i razvoju svih regija, ali bi najviše uticaja imalo na razvoj ove regije.

Željeznica može postati efikasa veza sa Evropom i drugim zemljama u trgovini po povoljnim uslovima, gdje bi domaći proizvodi iz ove regije imali bolju šansu u konkurenciji sa proizvodima unutar BiH ili u konkurenciji na izvoznim tržištima.

Tabela 58. - Željezničke komunikacije i gustina željezničke mreže u sarajevskoj makroregiji za 2002. godinu

<i>Administrativne jedinice</i>	<i>Glavne željeznice km</i>	<i>Industrijske željeznice</i>	<i>Gustina željezničke infrastrukture km/100 km²</i>
<i>Ukupno u FBiH</i>	104,6	79,55	5,21
<i>Ukupno u RS-u</i>	6	0	0,12
<i>Ukupno u SMR-u</i>	110,6	79,55	2,19

Tabela 59. - Željezničke komunikacije i gustina željezničke mreže po općinama / opštinama za 2002. godinu

<i>Administrativna jedinica</i>	<i>Općina / Opština</i>	<i>Glavne željeznice km</i>	<i>Industrijske željeznice</i>	<i>Gustina željezničke infrastrukture km/100 km²</i>
<i>Općine koje su FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>				
Kanton 4	Zeničko-dobojski			
1.	Breza	6,6 (NE)	4	14,5
2.	Olovo	0	0	0
3.	Vareš	17 (NE)	5	6,2
4.	Visoko	15	1	6,9
Kanton 5	Bosanskopodrinjski			
5.	Foča / Ustikolina	0	0	0
6.	Goražde	0	0	0
7.	Pale / Prača	0	0	0
Kanton 6	Srednjobosanski			
8.	Fojnica	0	0	0
9.	Kiseljak	0	0	0
10.	Kreševo	0	0	0
Kanton 9	Sarajevo			
11.	Centar	4	0	12,1
12.	Hadžići	25	2	9,8
13.	Ilidža	15	0	10,4
14.	Ilijaš	22	9	9,5
15.	Novi Grad	10	3,5	28,6
16.	Novo Sarajevo			
17.	Stari Grad	0	0	0
18.	Trnovo	0	0	0
19.	Vogošća	5	60	89,7
Ukupno u FBiH		104,6	79,55	5,21
<i>Opštine u RS i unutar sarajevske makroregije</i>				
20.	Čajniče	0	0	0
21.	Foča / Srbinje	0	0	0
22.	Goražde RS	0	0	0
23.	Ilidža RS	0	0	0
24.	Kalinovik	0	0	0
25.	Novo Sarajevo RS	0	0	0
26.	Pale	0	0	0
27.	Rogatica	0	0	0
28.	Rudo	6	0	1,7
29.	Sokolac	0	0	0
30.	Stari Grad RS	0	0	0
31.	Trnovo RS	0	0	0
32.	Višegrad	0	0	0
Ukupno u RS-u		6	0	0,12
UKUPNO U SMR-u		110,6	79,55	2,19

4.1.3 Riječni i pomorski saobraćaj

Makroregija Sarajevo nema komercijalnoga riječnog ili pomorskog saobraćaja. Regija nema riječnih luka ili pomorskih luka unutar svojih geografskih granica. Rijeke su suviše plitke ili nedovoljno široke, ili nisu povezane sa značajnim komercijalnim centrima / lokacijama. Usprkos činjenici da sarajevska makroregija ima mnoge rijeke, ili druge vodene površine, nije praktikovan niti postoji komercijalni riječni transport, niti značajne rekreativno-sportske aktivnosti. Vodene površine u regiji mogu se danas koristiti samo za razvoj turizma (mali plovni objekti te neke vrste odmarališta ili kampova).

4.1.4 Zračni saobraćaj

Jedini aerodrom koji postoji u sarajevskoj makroregiji nalazi se na teritoriji općine Ilidža i njegov naziv je Međunarodni aerodrom Sarajevo. Ovaj aerodrom je nedovoljan za potrebe i zahtjeve komercijalnog razvoja regije s obzirom na izvjesna ograničenja. Prvenstveno, aerodrom je u dolini između dva planinska lanca te ima ograničenu zemljišnu površinu za proširenje i produženje piste lengthening (što bi omogućilo slijetanje većih aviona).

Objekti imaju svoja ograničenja. U zimskim mjesecima često usljed vremenskih uslova i guste magle (koji podliježu kontroli ograničenja prema međunarodnim standardima za dovijanje zračnog saobraćaja) dolazi do prekida zračnog saobraćaja u trajanju od jednog ili više dana. Iako je sarajevski aerodrom uglavnom obnovljen nakon završetka rata, i raspolaže opremom i kvalificiranim osobljem, on ipak ima ozbiljna ograničenja uzrokovana trenutnom nemogućnošću širenja te povremenim prekidom saobraćaja zbog nepovoljnih vremenskih uslova.

U općini Visoko započeta je izgradnja aerodroma, ali on do danas nije završen.

U slijedećoj tabeli prikazana je udaljenost općinskih centara od Međunarodnog aerodroma Sarajevo.

Tabela 60. - Udaljenost općinskih / opštinskih centara od Međunarodnog aerodroma Sarajevo

<i>Administrativna jedinica</i>	<i>Općina / Opština</i>	<i>Udaljenost od Međunarodnog aerodroma Sarajevo</i>
Kanton 4	Zeničko-dobojski	
1.	Breza	28
2.	Olovo	63
3.	Vareš	50
4.	Visoko	30
Kanton 5	Bosanskopodrinjski	
5.	Foča / Ustikolina	82
6.	Goražde	
7.	Pale / Prača	55
Kanton 6	Srednjobosanski	
8.	Fojnica	60
9.	Kiseljak	24
10.	Kreševo	45
Kanton 9	Sarajevo	
11.	Centar	8
12.	Hadžići	17
13.	Ilidža	3
14.	Ilijaš	25
15.	Novi Grad	2
16.	Novo Sarajevo	5
17.	Stari Grad	12
18.	Trnovo	25
19.	Vogošća	13
20.	Čajniče	120
21.	Foča / Srbinje	80
22.	Goražde RS	100
23.	Ilidža RS	2
24.	Kalinovik	62
25.	Novo Sarajevo RS	3
26.	Pale	30
27.	Rogatica	77
28.	Rudo	140
29.	Sokolac	52
30.	Stari Grad RS	18
31.	Trnovo RS	27
32.	Višegrad	140

4.2 VODOSNABDIJEVANJE I OTPADNE VODE

4.2.1 Vodosnabdijevanje

Postoji veliki broj pitanja koja su vezana za vodu i vodosnabdijevanje. Jednostavno rečeno, količina raspoloživog resursa daleko prevazilazi potrebe i zahtjeve, ali u nekim dijelovima regije infrastruktura nije adekvatna ili zadovoljavajuća da bi se vodom snabdijeli krajnji korisnici. Potrebno je utvrditi potrebe u vezi sa modernizacijom i poboljšanjem infrastrukture za vodosnabdijevanje u svim općinama sarajevskoga ekonomskog makroregiona, ali i u čitavoj zemlji.

Sistemima vodosnabdijevanja upravljaju javna preduzeća. Problem nije u resursima, već u upravljanju resursima i prisustvu svakodnevne politike u radu i upravljanju sistema.

Cijenu vode određuju općine ili kantoni (u nekim slučajevima). To odražava socijalnu politiku zemlje - ne omogućava se razvoj ovog sektora koji bi mogao postati jedan od najprofitabilnijih u zemlji. Preduzeća koja upravljaju ovim sistemom nerijetko imaju poteškoća u naplati svojih potraživanja od građana, a javna administracija i lokalne vlade nisu spremne preduzeti konkretne korake u rješavanju tih problema.

U sljedećoj tabeli opisan je sistem vodosnabdijevanja u ekonomskoj makroregiji Sarajevo.

Tabela 61. - Vodosnabdijevanje po općinama / opštinama u sarajevskoj makroregiji za 2002

<i>Administrativna jedinica</i>	<i>Općina / Opština</i>	<i>Vodosnabdijevanje</i>	<i>Problem sa vodosnabdijevanjem</i>
Kanton 4	Zeničko-dobojski		
1.	Breza	1 (GS) (MJK)	(NES), (PRMC)
2.	Olovo	1 (GS) (MJK) (SCG)	(PVRD), (NES)
3.	Vareš	2 (GS) (SCG) (MJK)	(PVRD)
4.	Visoko	1 (GS) (SCG) (MJK), 200 (LS)	(PVRD), (PNI)
Kanton 5	Bosanskopodrinjski		
5.	Foča / Ustikolina	1 (GS) (SCG) (MJK),	(NES)
6.	Goražde		
7.	Pale / Prača	1 (GS) (SCG) (MJK),	(PVRD)
Kanton 6	Srednjobosanski		
8.	Fojnica	1 (GS) (SCG) (MJK),	
9.	Kiseljak		
10.	Kreševo	1 (GS) (SCG) (MJK),	
Kanton 9	Sarajevo		
11.	Centar	1 (GS) (MJK), 5 (LS)	
12.	Hadžići	13 (GS) (MJK), 50 (LS)	
13.	Ilidža	1 (GS) – Izvor snabdijevanja za grad Sarajevo	
14.	Ilijaš	1 (GS) (MJK) (SCG)	(PRVD)
15.	Novi Grad	1 (GS) (MJK), 2 (LS)	(NES)
16.	Novo Sarajevo		
17.	Stari Grad	2 (GS) (MJK)	(PRMC)
18.	Trnovo	1(MKK) (MJK) (SCG)	(PRVD)
19.	Vogošća	1(MKK) (MJK)	
20.	Čajniče	1(MKK) (MJK) (SCG)	(PVRD)
21.	Foča / Srbinje	1(MKK) (MJK) (SCG)	(NES), (PVRD)
22.	Goražde RS	1(MKK) (MJK) (SCG)	(NES)
23.	Ilidža RS	1(MKK) (MJK) (SCG)	(NES)
24.	Kalinovik	1(MKK) (MJK) (SCG)	
25.	Novo Sarajevo RS		
26.	Pale	5 (MKK) (MJK)	(PRMC)
27.	Rogatica	1(MKK) (MJK) (SCG)	(PVRD)
28.	Rudo	1(MKK) (MJK) (SCG)	(NES), (PVRD)
29.	Sokolac	1(MKK) (MJK) (SCG)	(PVRD)
30.	Stari Grad RS	1(MKK) (MJK)	(PRMC)
31.	Trnovo RS	1(MKK) (MJK) (SCG)	(PVRD)
32.	Višegrad	1(MKK) (MJK) (SCG)	(NES), (PVRD)

Legenda: GS – glavni sistem, MJK – menadžment javne kompanije, MKK – menadžment korisnika koncesije, NES – nedovoljno snabdijevanje, PRMC - potrebna rekonstrukcija mreže cijevi, SCG – samo za centar grada, PVRD – problemi sa vodom u ruralnim dijelovima, potrebni novi izvori

4.2.2 Otpadne vode, sistem kanalizacije

Otpadne vode predstavljaju ozbiljan problem i izgleda da nema sistematskog rješenja kojim bi se ovaj problem umanjio ili riješio. Zakoni koji reguliraju ovu oblast postoje do određenog stepena, ali se nedovoljno kvalitetno provode. Onečišćenje rezervoara ili izvora pitke vode je moguće i vjerovatno.

Postojeći instalirani kapaciteti nedovoljni su za potrebe građana u sarajevskoj ekonomskoj makroregiji. Većina otpadnih voda danas su otpadne vode iz domaćinstava. Postoji samo jedna tvornica za prečišćavanje otpadnih voda u cijeloj regiji, i to u Sarajevu, ali ona nije u funkciji.

Sistemi kanalizacije u makroregiji nedovoljni su, a voda je zaista dostupna samo u većim gradovima, međutim, i u tim gradovima, u pojedinim ulicama, nema odgovarajućih kanalizacijskih sistema ili priključaka. Gradovi raspolažu starim neodržanim sistemima koji ne zadovoljavaju današnje potrebe, ili su korodirali, odnosno pretrpjeli druge vrste oštećenja, te ih je potrebno osavremeniti ili zamijeniti.

Ruralna naselja, ili u nekim slučajevima naselja u predgrađu većih gradova, koriste alternativne kanalizacijske sisteme. Ovakvi uslovi, koji nisu sanitarni niti zdravi, mogu dovesti do onečišćenja podzemnih voda, što dalje može zagaditi izvore pitke vode.

Glavni razlog ovakvog stanja je nedovoljno ulaganje sredstava u održavanje, popravke, obnovu ili nove kanalizacijske sisteme. Ovo je ozbiljno ekološko pitanje u sarajevskoj regiji.

Drugi problem u urbanim naseljima je odvod prirodne kišnice. Sistemi za odvod postoje samo u urbanim centrima - najvećim gradovima. Nema planiranja ili pokušaja da se razvije kontrolni sistem za sprječavanje poplava koje se dešavaju gotovo svake godine. Nema civilne odbrane koja bi ublažila ili pomogla oporavak nakon hitnih elementarnih nepogoda koje se dešavaju u regiji. Velike količine površinskog sloja zemljišta gube se godišnje zbog odrona sa planina, pogotovo u dijelovima gdje zemljište nije planski prekriveno šumom, odnosno gdje nema planskog pošumljavanja radi sprječavanja takvih posljedica.

4.3 UKLANJANJE ČVRSTOG OTPADA I UPRAVLJANJE OTPADOM

Svaka općina ili kanton ima javno ili polujavno preduzeće koje je angažovano u prijevozu i uklanjanju čvrstog otpada. Ova preduzeća uglavnom pate od neodgovarajućeg finansiranja koje onemogućava da rade djelotvorno, što dovodi do loše reputacije i slabe naplate od građana za pružene usluge. Zakon daje mogućnost privatizacije ovakvih preduzeća ili angažovanja privatnih preduzeća, ali nijedna općina nije do sada ostvarila takav ugovor.

Deponije su u mnogim slučajevima improvizirane, bez uvažavanja standarda kojima se reguliraju deponije. Takvo stanje može dovesti do zagađenja zemljišta i podzemnih voda, a moguće je i zagađenje putem zraka, što sve može izazvati oboljenja kod građana. Okoliš i njegova zaštita problemi su koje je potrebno naglasiti.

Čvrsti otpad, odnosno upravljanje tim otpadom, značajno je pitanje unutar sarajevske makroregije, ali i u ostalim regijama u zemlji. Sarajevo je najnapredniji grad u ovoj oblasti, s obzirom na činjenicu da ima odgovarajući sistem sakupljanja otpada i deponiju koja zadovoljava većinu sanitarnih i drugih standarda, odnosno regulative koja definira ovu oblast. Mnogi drugi manji gradovi i naselja koji sebi ne mogu priuštiti adekvatan sistem odlaganja otpada suočeni su s problemom ilegalnih deponija čvrstog otpada svih vrsta. Ovo je ozbiljno pitanje koje zahtijeva punu pažnju, procjenu i rješenja koja bi možda sistemski riješila probleme kompletne regije.

Kanton Sarajevo i općine unutar ovog kantona imaju bolje organizovano sakupljanje i odlaganje čvrstog otpada u odnosu na ostatak regije. Jedinu sanitarnu deponiju u čitavoj regiji nalazi se u Sarajevu. Čak i u bližem okruženju ovog grada nalazi se nekoliko manjih neodgovarajućih, "divljih" ili nelegalnih deponija.

U tabeli ispod teksta prikazana je situacija u ovom segmentu u općinama makroregije Sarajevo.

Tabela 62. - Upravljanje otpadom u sarajevskoj makroregiji za 2002. godinu

<i>Administrativna jedinica</i>	<i>Općina / Opština</i>	<i>Upravljanje otpadom</i>	<i>Problem sa otpadom</i>
Kanton 4	Zeničko-dobojski		
1.	Breza	(MJK) 1(NRD),	4(DD)
2.	Olovo	(MJK) 1(NRD),	
3.	Vareš	(MJK) 1(RD) (SGC),	(DD), (RNOP)
4.	Visoko	(MJK) 1(NRD) (SGC),	(DD), (RNOP), (PNLOO)
Kanton 5	Bosanskopodrinjski		
5.	Foča / Ustikolina	(MJK) 1(RD),	
6.	Goražde		
7.	Pale / Prača	(MJK) 1(RD)	
Kanton 6	Srednjobosanski		
8.	Fojnica	(MJK) 1(RD),	
9.	Kiseljak		
10.	Kreševo	(MJK) 1(RD),	
Kanton 9	Sarajevo		
11.	Centar	(MJK) 1(SZ)	
12.	Hadžići	(MJK) 1(SZ)	(DD)
13.	Ilidža	(MJK) 1(SZ), (MKK)	(DD)
14.	Ilijaš	(MJK) 1(SZ) (SGC)	(DD), (RNOP)
15.	Novi Grad	(MJK) 1(SZ)	
16.	Novo Sarajevo		
17.	Stari Grad	(MJK) 1(SZ)	
18.	Trnovo	(MJK) 1(NRD),	(RCWP)
19.	Vogošća	(MJK) 1(SZ)	
20.	Čajniče	(MJK) (NRD) (SGC),	(DD), (RNOP), (PNLOO)
21.	Foča / Srbinje	(MJK) (NRD) (SGC)	(DD), (RNOP), (PNLOO)
22.	Goražde RS	(MJK) (NRD)	(DD),
23.	Ilidža RS	(MJK) 1(RD)	(DD),
24.	Kalinovik	-	(DD), (RNOP), (PNLOO)
25.	Novo Sarajevo RS		
26.	Pale	(MJK) 1(NRD),	(DD)
27.	Rogatica	(MJK) 1(SZ)	(DD), (RNOP),
28.	Rudo	(MJK), (JCC)	(RNOP),
29.	Sokolac	(MJK) 1 (NRD)	
30.	Stari Grad RS	Nema centralizovanog sakupljanja otpada	Nema centralizovanog sakupljanja otpada
31.	Trnovo RS	(MJK) 1 (NRD)	(RNOP),
32.	Višegrad	(MJK) 1 (NRD) (SGC)	(DD), (RNOP),

Legenda: DD – divlje deponije, RD – Regulirane deponije, NRD – neregulirane deponije, MJK – menadžment javne kompanije, MKK – menadžment korisnika koncesije, SZ - sanitarno zemljište, SGC

4.4 SISTEM SNABDIJEVANJA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM

Svi gradovi u sarajevskoj makroregiji snabdjeveni su električnom energijom, te nema nijednog domaćinstva bez struje u naseljenim mjestima. Jedini problem koji postoji u čitavoj državi jeste stabilan napon električne energije (pad napona u voltima) i nedovoljna zaštita protiv mogućih kvarova izazvanih padom napona el. energije. Sistem za prijenos i distribuciju električne energije zasnovan je na petovoltažnom nivou (400 kV, 220 kV, 110 kV, 35 KV, 10 KV), a u konačnoj upotrebi je napon od 220 V.

Teritorija koju obuhvata makroregija Sarajevo snabdjevena je električnom energijom iz tri javna (državna) preduzeća za proizvodnju i distribuciju električne energije. U FBiH postoje dva javna preduzeća za snabdijevanje el. energijom - Elektroprivreda BiH i Elektroprivreda HZHB, a u RS-u Elektroprivreda RS.

Ulična rasvjeta je također u nadležnosti spomenutih preduzeća. Kao i druge usluge koje spadaju u domen komunalnih, cijena električne energije za preduzeća ali i domaćinstva je pod utjecajem socijalne situacije stanovništva, te različitih političkih zbivanja.

Ova regija ima potencijal za proizvodnju električne energije putem manjih hidroelektrana, ali taj potencijal gotovo je neiskorišten. Postoje samo dva instalirana kapaciteta za proizvodnju električne energije u malim hidrocentralama. Jedna je HPP Bogatići u blizini Trnova, a druga HPP Hrid u centru Sarajeva, dok se jedina veća hidrocentrala u ovoj regiji nalazi u Višegradu. Možda bi se u regiji trebali razmatrati načini proizvodnje električne energije, kako konvencionalni, tako i nekonvencionalni.

Tabela 63. - Instalirani HE kapaciteti u sarajevskoj makroregiji

Hidro elektrana	Rijeka	HE počela s radom	Vrsta HE	Vrsta turbina	Korisni kapaciteti		Instalirani tok	Srednji tok	Instalirani kapacitet
					hm ³		m ³ /s	m ³ /s	MW
Višegrad RS	Drina	1989.	PA	Kaplan	101	43	3x267	342	3x105
UKUPNO BiH					2.043				2.042

Mini HE Hrid

Bruto instalirani kapacitet: 2 x 0,2 MW

Neto instalirani kapacitet (na početku): 0,4 MW

Rijeka: stari sistem vodosnabdijevanja za Sarajevo

Mini HE Bogatići

Bruto instalirani kapacitet: 2 x 3,5 MW

Neto instalirani kapacitet (na početku): 7 MW

Rijeka: Željeznica

Mini HE Mesići.

Mini hidroelektrane u BiH pokrivaju približno 24 MW instaliranog kapaciteta. Vidljivo je da je u ovoj regiji instalirano tek 16% svih kapaciteta u BiH, odnosno svih HE, i približno oko 29% svih instaliranih kapaciteta mini HE.

Sarajevska makroregija je veliki uvoznik različitih vrsta energije. Moža bi se, uz nešto originalnosti i odgovarajućeg planiranja te primjenu savremenih tehnoloških rješenja, snabdijevanje električnom energijom moglo pretvoriti u jak izvozni sektor.

4.5 TERMOENERGIJA

Sarajevska makroregija ima veliki broj različitih načina i izvora grijanja te proizvodnje termoeneregije. Veći stambeni kompleksi obično se griju putem centralnog sistema zagrijavanja iz toplana koje kao izvore energije koriste plin (Kanton Sarajevo), mazut, ugljen ili druge energente, a u nekim slučajevima, kao u Varešu i na Sokocu, glavni energent je drvo.

Plin je jedan od glavnih energenata koji se koristi za zagrijavanje u Kantonu Sarajevo, kako putem sistema za grijanje, tako i u pojedinačnim domaćinstvima. Javna preduzeća BH Gas (uvoznik) i Sarajevo Gas (lokalni distributer) upravljaju sistemom.

Drugi dijelovi regije uopće nemaju plinski sistem grijanja. U većini slučajeva stanovništvo koristi drvo (za pojedinačna domaćinstva) i mazut ili ugljen (za veće sisteme grijanja).

Manja domaćinstva pojedinačno se zagrijavaju privatnim sistemima grijanja koji koriste mazut, ugalj, plin (plin u Kantonu Sarajevo) ili drvo. Neka domaćinstva kao dodatni izvor energije koriste el. energiju. Najvećim dijelom, najjeftiniji energent se najviše koristi, a to je drvo, s obzirom na nizak nivo prihoda po glavi stanovnika.

Komercijalne zgrade, škole, bolnice i druge slične institucije obično imaju vlastite objekte, odnosno kotlovnice, koje u Kantonu Sarajevo koriste uglavnom plin, a u drugim dijelovima regije mazut ili ugljen kao izvor energije.

4.6 TELEKOMUNIKACIJE

Sistem telekomunikacija fiksne i mobilne telefonije također je dat na upravljanje trima operatorima. Postoje tri javna preduzeća (nisu privatizirana) koja upravljaju telekomunikacijama (Eronet i BH Telecom u FBiH te Telekom RS u općinama RS-a). Ova preduzeća najvećim dijelom kontroliraju fiksnu i mobilnu telefoniju te internet sisteme. Sistem fiksne telefonije u potpunosti je razvijen te su čak i najudaljenija sela pokrivena ovim sistemom. U nekim slučajevima telefonske centrale su stare, pa se obavlja njihova zamjena dio po dio.

U ovoj regiji sistem mobilnih telefona je vrlo razvijen te su glavne putne komunikacije i naseljena mjesta u potpunosti pokriveni signalom jednog od tri operatora. U FBiH glavni operator je GSMBiH u najvećem dijelu sarajevske makroregije. Drugi operator, koji je također prisutan u regiji, kao i u FBiH je Eronet. U RS-u dominantni operator je MOBIS RS. Bitno je napomenuti da su u nekim urbanim i naseljenim dijelovima regije dostupna sva tri signala.

Internet se koristi u ovoj regiji od završetka rata, te je moguće uspostaviti internet konekciju iz svakog naseljenog mjesta koje ima stabilne telefonske linije. Postoje tri glavna operatora – javna preduzeća: BIHNET (BH Telecom), ERONET i TEOLNET (Telekom RS). U gradu Sarajevu, gdje je pojačano korištenje interneta, postoji nekoliko privatnih internet provajdera sa vrlo visokim standardima: Smartnet, Logosoft itd. Svi

privatni internet provajderi moraju proći kroz javna preduzeća koja imaju monopol u ovom sektoru. Sistemi, iako poprilično novi i modernizirani od završetka rata, s naporom zadovoljavaju potrebe građana sarajevske makroregije i komercijalnih preduzeća.

Tabela 64. - Telefonija i internet provajderi po općinama / opštinama u 2002. za SMR

Administrativna jedinica	Općina / Opština	Fiksna telefonija		Mobilna telefonija	Internet provajderi
		Broj korisnika	Cijena po liniji KM		
Kanton 4	Zeničko-dobojski				
1.	Breza	(BHT) 4.304	297	(BHT) 501	(BHT) 210
2.	Olovo	(BHT) 3.602	297	(BHT) 457	(BHT) 198
3.	Vareš	(BHT) 2.600 (HPT) 150	300 350	(BHT) 307 (HPT) 240	(BHT) 205
4.	Visoko	(BHT) 11.204	250	(BHT) 1.890	(BHT) 590
Kanton 5	Bosanskopodrinjski				
5.	Foča / Ustikolina	(BHT) 717	297	(BHT) 110	(BHT) 15
6.	Goražde				
7.	Pale / Prača	(BHT) 340	350	(BHT) 75	(BHT) 3
Kanton 6	Srednjobosanski				
8.	Fojnica	(BHT) 2.829	350	(BHT) 478 (HPT) 339	(BHT) 130
9.	Kiseljak				
10.	Kreševo	(BHT) 50, (HPT) 1.500	200 300	(BHT) 600 (HPT) 50	(HPT) 50
Kanton 9	Sarajevo				
11.	Centar	(BHT) 24.210	297	(BHT) 8.320	(BHT) 1.936
12.	Hadžići	(BHT) 6.223	297	(BHT) 2.012	(BHT) 265
13.	Ilidža	(BHT) 14.507	297	(BHT) 3.115	(BHT) 1.023
14.	Ilijaš	(BHT) 2.302	297	(BHT) 718	(BHT) 109
15.	Novi Grad	(BHT) 32.245	297	(BHT) 7.425	(BHT) 2.339
16.	Novo Sarajevo		297		
17.	Stari Grad	(BHT) 11.603	297	(BHT) 2.579	(BHT) 969
18.	Trnovo	(BHT) 202	300	(BHT) 116	(BHT) 10
19.	Vogošća	(BHT) 5.459	85	(BHT) 2.553	(BHT) 189
Ukupno u FBiH		98.301	228	31.885	6.840
20.	Čajniče	(TRS) 810	165	(TRS) 800	(TRS) 50
21.	Foča / Srbinje	(TRS) 4.908	165	(TRS) 633	(TRS) 231
22.	Goražde RS	(TRS) 650	120	(TRS) 1.000	(TRS) 0
23.	Ilidža RS	(TRS) 2.000	150	(TRS) 500 (BHT) 30	(TRS) 75
24.	Kalinovik	(TRS) 496	165	(TRS) 112	(TRS) 29
25.	Novo Sarajevo RS				
26.	Pale	(TRS) 5.444	150	(TRS) 6.200	(TRS) 980
27.	Rogatica	(TRS) 2.886	165	(TRS) 4.800	(TRS) 88
28.	Rudo	(TRS) 593	150	(TRS) 748	(TRS) 64
29.	Sokolac	(TRS) 5.257	160	(TRS) 5.650	(TRS) 365
30.	Stari Grad RS	(TRS) 240	165	(TRS) 150	(TRS) -
31.	Trnovo RS	(TRS) 408	250	(TRS) 159	(TRS) -
32.	Višegrad	(TRS) 3.148	165	(TRS) 5.124	(TRS) 231
Ukupno u RS-u		17.976	172	22.831	1.728
UKUPNO U SMR-u		116.227	200	54.716	8.568

Legenda: BHT – BH Telecom, TRS - Telekom RS, HPT – Hrvatske pošte i telekomunikacije Mostar

Tabela 65. - Pokrivenost TV i radiostanicama po općinama / opštinama u SMR

<i>Amin.jed.</i>	<i>Općina / Opština</i>	<i>Javni TV / Radio servis</i>	<i>Privatni TV / Radio servis</i>
Kanton 4	Zeničko-dobojski		
1.	Breza	FTV, TV OBN, TVSA, (R) Breza (S)	TVH
2.	Olovo	FTV	TVH
3.	Vareš	FTV, TV OBN	(R) Bobovac (S)
4.	Visoko	FTV, RTV Visoko (S)	(R) Naba (S), (R) Q (S), TVH
Kanton 5	Bosansko-podrinjski		
5.	Foča / Ustikolina	FTV, TVBPK	
6.	Goražde		
7.	Pale / Prača	FTV, TVBPK, (R) Prača (S)	
Kanton 6	Srednjobosanski		
8.	Fojnica	FTV, TV OBN	TVH, KISS, S99
9.	Kiseljak		
10.	Kreševo	FTV, TV OBN	
Kanton 9	Sarajevo		
11.	Centar	FTV, TVSA, BHR, OBN, R 202 , RTVV	TVH, S99, RSG, RM, TVP, TVI, RK
12.	Hadžići	FTV, TVSA, BHR, OBN,	TVH, S99, RSG, RM, TVP, TVI (S), RK
13.	Ilidža	FTV, TVSA, BHR, OBN, RTRS, R202	TVH, S99, RSG, RM, TVP, TVI, KISS, (R) Diss (S), (R) Ask (S), RK
14.	Ilijaš	FTV, TVSA, BHR, OBN, RTRS, (R) Ilijaš (S)	TVH, RSG, RM, TVP, RK
15.	Novi Grad	FTV, TVSA, BHR, OBN, R202, RTVV	TVH, S99, RSG, RM, TVP, TVI, TV Fiva (S), RK
16.	Novo Sarajevo		
17.	Stari Grad	FTV, TVSA, BHR, OBN, R202, RTRS, RTVV	TVH, S99, RSG, RM, TVP, TVI, RK
18.	Trnovo	FTV, BHR, OBN, RTRS,	RSG, (R) Ask,
19.	Vogošća	FTV, BHR, OBN, RTRS, TVSA, RTVV (S),	TVH, S99, RSG, RM, TVP, RK
20.	Čajniče	FTV, RTRS, OBN	TVP
21.	Foča / Srbinje	RTRS, OBN, (R) Foča / Srbinje (S)	TVP, RSG
22.	Goražde RS	RTRS, TVBPK, FTV	
23.	Ilidža RS	FTV, RTRS, OBN, TVSA	RTV Osm, TVH, TVP, (R) Kometa,
24.	Kalinovik	RTRS	
25.	Novo Sarajevo RS		
26.	Pale	FTV, RTRS, OBN, TVBPK	TVP, (R) Sveti Jovan (S), RTV Osm (S)
27.	Rogatica	TVRS	BNTV, TVP, (R) 303, (R) Kometa
28.	Rudo	FTV, RTRS, OBN, RTS	TVP
29.	Sokolac	FTV, RTRS,	TVP
30.	Stari Grad RS	RTRS, FTV, TV OBN	TVH, (R) Sveti Jovan, TVP
31.	Trnovo RS	FTV, RTRS,	TVP
32.	Višegrad	RTRS	

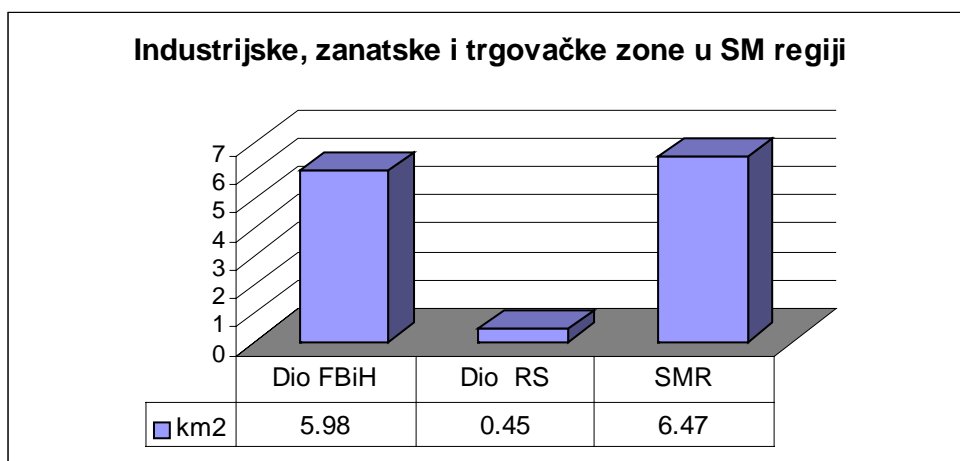
Legenda: S – sjedište u općini / opštini, FTV – Federalni radio i TV, TVOBN – TVOBN, NTVH – NTV Hayat, TVSA – Televizija Kantona Sarajevo, R – radio, TVBPK – Televizija Bosansko-podrinjskog kantona, S99 – RTV Studio 99, BHR – BiH Radio, RSG Radio Stari Grad, RM – Radio M, TVP – TV PINKBiH, TVI – TV Igman, RTRS – Radio TV Republike Srpske, KISS – TV Kiseljak, R202 – Radio 202, RTVV – Radio TV Vogošća, RK - Radio Kalman, RTS – Radio TV Srbija

4.7 INDUSTRIJSKA INFRASTRUKTURA

Sarajevska makroregija ima neke industrijske zone (u općinama Ilidža, Vogošća, Ilijaš, Vareš, Hadžići i druge), pa čak i neke industrijske parkove (iako neoficijelne), pogotovo u općinama u okolini grada Sarajeva, ali ova infrastruktura u većini općina nije dobro isplanirana niti razvijena. Mnoge općine imaju zgrade i zemljište odgovarajuće za ove svrhe sa većim dijelom već pripremljene infrastrukture, ali objekti su oštećeni ili uništeni, neodržavani, ili nisu predviđeni urbanističkim planovima općina. Malo je, ili nikako, prisutno urbanističko ili gradsko planiranje u općinama.

Zone nisu definirane, odnosno standardi za uspostavljanje zona nisu definirani (rezidencijalne, industrijske, komercijalne niti slobodne carinske zone itd.). Bitno je za općine da urade ocjenu, da dizajniraju i izgrade zone prema odgovarajućim standardima i regulativama, te posebno da odrede “najbolju upotrebnu svrhu” zemljišta koje je u njihovoj nadležnosti.

Graf 16: Površina idustrijskih zona u dijelovima SMR

Slijedeća tabela daje pregled stanja industrijske infrastrukture u smislu industrijskih zona, tehnoloških parkova, slobodnih zona, zanatskih i trgovačkih zona, planiranih zona kao i broj korisnika.

Tabela 66. - Industrijske, zanatske i trgovačke zone u sarajevskoj makroregiji

Općina /Opština	Vrsta infrastrukture	m2	Komentari
Breza	(IZ) Marinkovača	18.000	Pitanje restitucije (NK)
Breza	(IZ) Gornja Breza	220.000	(P), (NK)
Breza	(IZ) Koritnik	310.000	(P), (NK)
Olovo	IZ (Šip)	36.000	(PIU)
Olovo	IZ (Olovo)	162.000	(P)
Vares	(IZ) Vareš	450.000	(BK) 8
Visoko	(IZ) Vispak - Velepromet	53.100	(P), (PU)
Visoko	(IZ) Vitex	284.000	(P), (PU)
Visoko	(IZ) Klas	439.900	(PU)
Visoko	(IZ) Donji Porječani	15.300	(P)
Visoko	(IZ) Donja Vratnica	52.900	(P)
Visoko	(IZ) Buci	44.800	Restitucija
Visoko	(IZ) Čajno	73.500	(P) (PU)
Visoko	(IZ) Uvorici	172.200	(P) privatno zemljište
Visoko	(IZ) Radovlje	30.000	(P) privatno zemljište
Visoko	(IZ) Čekrečije	163.900	(P) privatno zemljište
Visoko	(IZ) Čekrečije - Prijeko	80.000	(P) (PU)
Visoko	(IZ) Dobrinje	38.200	(P) (PU)
Visoko	(IZ) Kalići - Tuljići	72.000	(P)
Visoko	(IZ) Mokronoško polje	200.000	(P) (PU)
Visoko	(IZ) Dobrinje 2	67.500	(P)
Visoko	(IZ) Banjersko polje	67.500	(P)
Visoko	(IZ) Grab	25.000	(P)
Visoko	(HCZ) Sebilj 2	3.500	(P) (PU)
Visoko	(SZ) Visoko	50.000	(BK) 29
Pale / Prača	(IZ) Pale / Prača	10.000	(BK) 1
Fojnica	(IZ) Fojnica	17.000	(BK) 10
Kreševo	(IZ) Kreševo	200.000	(BK) 15
Centar	(IZ) Bosnalijek	90.000	(BK) 1
Hadžići	(IZ) Binježevo	235.000	(BK) 7
Ilidža	(IZ) Famos	80.000	(BK) 80
Ilidža	(ZITZ)	70.000	
Ilijaš	IZ (Željezara)	308.000	(BK) 26
Ilijaš	(ZITZ) Ilijaš	300	(BK) 15
Novi Grad	IZ (Džemala Bijedića)	150.000	
Novi Grad	Tram. depo Gras	2000	(BK) 1
Stari Grad	(ZITZ) Baščaršija	200.000	
Vogošća	(IZ) Vogošća	1.400.000	(BK) 30
Vogošća	(TP) Vogošća	7.500	(P)
Vogošća	(SZ) Vogošća	85.500	(DK)
Ukupno u FBiH		5.984.600	
Čajniče	(IZ) Čajniče	10.000	(BK) 1
Pale	(IZ) Sumbulovac	200.000	(P), (DK)
Pale	(IZ) Ljubogošta	200.000	(P), (DK)
Pale	(IZ) Famos	7.500	(BK) 1
Pale	(IZ) Pretis	10.000	(BK) 1
Sokolac	(IZ) Sokolac	31.440	(P), (DK)
Sokolac	(ZITZ) Sokolac	24.850	(P)
Trnovo RS	IZ (Trnovo)	6.000	(NK)
Ukupno u RS-u		489.790	
Ukupno u sarajevskoj makroregiji		6.474.390	

Legenda: NK – ne koristi se, IZ – industrijska zona, TP – tehnološki park, SZ – slobodna zona, ZITZ – zanatska i trgovačka zona, P – planirana, BK - broj korisnika, DK - djelimično se koristi

5 SOCIJALNA INFRASTRUKTURA

5.1 SIROMAŠTVO

Siromaštvo u Bosni i Hercegovini danas predstavlja ozbiljan problem. Studije pripremljene u 2000. godini pokazuju da se u BiH 19,5% ukupnog stanovništva može izjasniti da je siromašno, odnosno sa životnim standardom ispod svjetske granice siromaštva. Broj krajnje siromašnih stanovnika u BiH nije ekstremno visok, ali broj stanovnika koji su imalo iznad granice siromaštva je oko 30%. Ova grupa, koja je procentualno zastupljena sa približno 30% stanovništva, ozbiljan je problem i predstavlja opasnost ukoliko ode ispod granice siromaštva, a što se može desiti u slučaju ekonomske ili političke nestabilnosti. Drugim rječima, u BiH živi približno jedan milion stanovnika koji bi mogli postati uistinu i brzo siromašni u slučaju i najmanjih socijalnih potresa. Uopćeno posmatrajući, procent siromaštva u Republici Srpskoj značajno je viši od procenta siromaštva u Federaciji Bosni i Hercegovini. U RS se 25% stanovništva smatra siromašnim, a u FBiH oko 16%.

Postoje dvije vrste siromaštva: opće siromaštvo i krajnje siromaštvo.

Opće siromaštvo uzima u obzir ne samo novčanu vrijednost minimalnih prehrambenih potreba za opstanak, već i novčanu vrijednost drugih potreba domaćinstava gdje su potrebe minimalne (kao što je odijevanje, stanovanje i druge osnovne potrebe). Opće siromaštvo u Bosni i Hercegovini podrazumijevalo je u 2000. godini iznos od 2.198 KM po osobi za godinu dana.

Kod krajnjeg siromaštva uzima se u obzir samo novčana vrijednost prehrambenih potreba za opstanak jedne osobe u godini dana. To siromaštvo je u Bosni i Hercegovini tokom 2000. godine podrazumijevalo iznos od 760 KM po osobi za godinu dana.

Vidljiva je potreba za organizovanim pristupom putem regionalne razvojne strategije za cijelu sarajevsku makroregiju. To može biti način smanjivanja procjepa između siromašnih perifernih općina i grada Sarajeva, koji je i inače najrazvijeniji u BiH.

5.2 ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Zdravstvena zaštita u sarajevskoj ekonomskoj makroregiji organizovana je na tri nivoa:

- Državne bolnice (klinički centri) na regionalnom nivou u Republici Srpskoj ili na kantonalnom nivou u Federaciji BiH. Nadležnosti na ovom nivou zdravstvene zaštite su na nivou kantona u FBiH, odnosno na nivou entiteta u RS-u. Finansiranje ovih institucija vrši se iz kantonalnih budžeta u FBiH, odnosno iz budžeta entiteta u RS-u.
- Državne ambulante (poliklinike) su na općinskom nivou u FBiH i u RS. Nadležnosti i finansiranja su ista kao i kod bolnica. Ekspoziture općinskih ambulanti (poliklinika) strukturirane su kao njihovi organizacijski dijelovi. Dakle, ambulante su suborganizacijski dijelovi općinskih poliklinika.

U sektoru zdravstvene zaštite vrijedno je spomenuti nekoliko značajnih institucija u sarajevskoj makroregiji:

- Univerzitetski medicinski centar Koševo u Sarajevu, sa najmodernijim odjelima i mnogim specijalizovanim klinikama unutar centra. Ovo je najmoderniji i najznačajniji medicinski centar u čitavoj Bosni i Hercegovini;
- Državna bolnica u gradu Sarajevu je još jedan značajan medicinski centar;
- Medicinski centar u Foči / Srbiju (manjih kapaciteta);
- Medicinski centar u Srpskom Sarajevu (Kasindol) (manjih kapaciteta).

Na području sarajevske makroregije postoji jedan dobro poznat rehabilitacijski centar u Fojnici kao i banjsko liječilište u Višegradu.

Tabela 67. - Infrastruktura zdravstvene zaštite u sarajevskoj makroregiji 2002. godine

<i>Administrativna jedinica</i>	<i>Općina / Opština</i>	<i>Javne bolnice</i>	<i>Privatne klinike</i>	<i>Komentari</i>
Kanton 4	Zeničko-dobojski			
1.	Breza	(PZC) 1		(TA)
2.	Olovo	(PZC) 1, (TA) 3	(PO) 1	
3.	Vareš	(PZC) 1, (TA) 9		
4.	Visoko	(PZC) 1, (TA) 9		(HP) 1
Kanton 5	Bosanskopodrinjski			
5.	Foča / Ustikolina	(PZC) 1		
6.	Goražde			
7.	Pale / Prača	(PZC) 1		
Kanton 6	Srednjobosanski			
8.	Fojnica	(PZC) 1, (RZC) 1		(TA) 3
9.	Kiseljak			
10.	Kreševo	(PZC) 1		
Kanton 9	Sarajevo			
11.	Centar	(RZC) 5, (PZC) 1		(TA)
12.	Hadžići	(RZC) 1, (PZC) 1		(TA)
13.	Ilidža	(PZC) 1		(TA)
14.	Ilijaš	(PZC) 1, (TA) 1		
15.	Novi grad	(PZC) 2, (TA) 10	(PO) 12	
16.	Novo Sarajevo			HP
17.	Stari Grad	(PZC) 1, (TA) 2		
18.	Trnovo	(PZC) 1, (TA) 4		(HP) 1
19.	Vogošća	(PZC) 1,	(PO) 3	(TA)
Ukupno u FBiH		(PZC) 17, (RZC) 7	(PO) 16	
20.	Čajniče	(PZC) 1,		
21.	Foča / Srbije	(RZC) 1, (PZC) 1	(PO) 5	(TA)
22.	Goražde RS	(PZC) 1		
23.	Ilidža RS	(PZC) 1, (TA) 1	(PO) 3	
24.	Kalinovik	(PZC) 1,		
25.	Novo Sarajevo RS			
26.	Pale	(PZC) 1, (TA) 1	(PO) 9	
27.	Rogatica	(PZC) 1	(PO) 3	
28.	Rudo	(PZC) 1		
29.	Sokolac	(RZC) 3, (PZC) 1	(PO) 2	
30.	Stari Grad RS	(PZC) 1		
31.	Trnovo RS	(PZC) 1		
32.	Višegrad	(PZC) 1		(TA)
Ukupno u RS-u		(PHC) 13 (RZC) 5	(PO) 22	
UKUPNO U SMR-u		(PHC) 30, (RZC) 12	(PO) 38	
Legenda: PZC – primarni zdravstveni centar, TA – terenske ambulante, RZC – regionalni zdravstveni centar (bolnica ili institucija), PO – privatna ordinacija, HP – hitna pomoć				

5.3 SOCIJALNE USLUGE

S obzirom na vrlo striktnu kontrolu općinskih budžeta sa nivoa kantona u Federaciji BiH, te kontrole općina sa nivoa entiteta Republike Srpske, općine nisu u mogućnosti osigurati značajna novčana sredstva za socijalne usluge. U većini slučajeva kantoni i entiteti u svojim budžetima alociraju sredstva za ovu vrstu usluga, a ponekad općine imaju ulogu facilitatora kantonalnih ili entitetskih sredstava. Nema formalnih, planiranih ili dizajniranih programa i procedura za razvoj "socijalne mreže" ili socijalnih programa na nivou vlada koji bi sveobuhvatno riješili različita socijalna pitanja kojih je u BiH, pa tako i u sarajevskoj makroregiji, veliki broj.

Općine su ovlaštene da pružaju sljedeće usluge:

- jednokratnu pomoć fizičkim licima,
- donacije neprofitnim organizacijama,
- donacije političkim strankama.

Usluge u kojima se općine pojavljuju kao facilitatori su sljedeće:

- dodatak za djecu bez roditelja,
- dodatak za stare osobe, uz dodatnu njegu za bolesne osobe, i slično.

6. OBRAZOVNI SISTEM U SARAJEVSKOJ EKONOMSKOJ MAKROREGIJI

U skladu sa procesom tranzicije BiH kao jedan od ključnih segmentata nameće se i potreba što hitnije reforme obrazovnog sistema, kako bi ovaj značajan sistem razvitka zemlje pratio novonastale prilike i potrebe.

Obrazovni sistem BiH se sastoji od obaveznog - osnovnog, te neobaveznog srednjeg i visokog obrazovanja u institucijama koje su 99% u državnom vlasništvu².

Tabela 68: Osnovne i srednje škole SMR-a

SMR	Osnovne škole	Srednje škole
Dio u FBiH	184	47
Dio u RS-u	29	11
SMR	213	58

Osnovno obrazovanje je obavezno za svu djecu starosti od 7 do 15 godina. Po još uvijek postojećem sistemu obrazovanja osnovno obrazovanje traje osam godina, a temelji se na izučavanju predmeta za sticanje elementarnih općih znanja. Prema karakteru, pored osnovnih redovnih škola postoje i specijalne (za djecu sa posebnim potrebama) i muzičke.

Na području SMR-a ima 213 osnovnih škola (ovaj broj se odnosi na broj osnovnih škola, a ne zgrada, s obzirom da jedna škola može imati više zgrada tj. područnih škola). Broj specijalnih škola je relativno mali i za ceo region iznosi 10, a najčešće su u sklopu redovne škole organizirana specijalna odjeljenja.

Srednjoškolsko obrazovanje nije obavezno, pa je samim tim i manji procent učenika koji ga pohađaju (prema studiji UNDP-a na nivou BiH 98% od ukupne populacije djece starosti između 7 i 15 godina pohađa osnovnu školu, dok samo 57% djece u dobi od 15 do 19 godina pohađa srednju školu).

Kao i osnovne, i srednje škole su u državnom vlasništvu, a u njima se učenici obrazuju za zanimanja prema odabiru budućeg posla. Pored teorijskog dijela, srednjoškolsko obrazovanje podrazumijeva i praktični dio obuke, koja se, nažalost, provodi samo formalno. Ukupno se 58 srednjih škola nalazi na području SZR-a.

Visokoškolsko obrazovanje pruža se na univerzitetskom nivou. Nema starosnih ograničenja za ovu vrstu obrazovanja. Najveći univerzitet u Bosni i Hercegovini je Univerzitet u Sarajevu, sa različitim fakultetima koji su smješteni u gradu Sarajevu, te sa nekim katedrama izvan Sarajeva, odnosno u drugim gradovima u BiH. Pored Sarajevskog, u MSR-i postoje još univerziteti u Srpskom Sarajevu, te Univerzitetski klinički centar u Foči/Srbini. Budući da univerziteti sa područja RS nisu dostavili podatke o broju studenata i visokoškolskih institucija, daje se podatak samo za Univerzitet u Sarajevu koji u 2003 školskoj godini pohađa 31.782 studenta, u više od 30 visokoškolskih institucija.

Kompetencije za sva tri nivoa obrazovanja u općinama u Federaciji Bosne i Hercegovine su na kantonalnom nivou, a finansiranje obrazovnih institucija (škola i

² Nastava se u osnovnim školama na području SZR-a izvodi prema tri različita plana i programa prilagođena većinskom stanovništvu određenog područja, pa prema tome se i nastava izvodi na bosanskom, srpskom i hrvatskom jeziku. Međutim, uporedo sa reformom obrazovanja i njenim prilagođavanjem standardima zemalja EU-a stvarat će se i jedinstveni program obrazovanja.

univerziteta) vrši se iz kantonalnih budžeta. Kompetencije nad sva tri formalna nivoa obrazovanja u općinama u Republici Srpskoj su na nivou entiteta, a finansiranje obrazovnih institucija vrši se iz entitetskog budžeta.

6.1 OSNOVNO OBRAZOVANJE

Tabela 69. - Osnovno obrazovanje po općinama / opštinama u SMR-u za 2002. god

Admin. jedinice	Općine / Opštine	Redovno obrazovanje			Specijano obrazovanje			Dodatno obrazovanje		
		Br. škola	Učenici	Br. učitelj	Br. škola	učenici	Br. učitelja	Br. škola	Učenici	Br. Učitel.
Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije										
Kant. 4	Zeničko-dobojski									
1.	Breza	8	1.623	89	-	-	-	1	37	3
2.	Olovo	10	1.578	94	-	-	-	-	-	-
3.	Vareš	15	1.109	99	-	-	-	-	-	-
4.	Visoko	16	4.604	254	2	13	3	1	123	12
Kant. 5	Bosanskopodrinjski									
5.	Foča / Ustikolina	2	178	16	-	-	-	-	-	-
6.	Goražde	12	2.474	172	1	7	3	1	169	8
7.	Pale / Prača	1	112	8	-	-	-	-	-	-
Kant. 6	Srednjobosanski									
8.	Fojnica	11	1.426	69	1	15	2	-	-	-
9.	Kiseljak	12	2.567	173	-	-	-	-	-	-
10.	Kreševo	2	581	24	-	-	-	-	-	-
Kant. 9	Sarajevo									
11.	Centar	11	5.797	365	1	60	18	-	-	-
12.	Hadžići	7	2.450	135	1	33	13	-	-	-
13.	Ilidža	11	5.865	338	1	9	1	1	308	22
14.	Ilijaš	10	1.905	100	-	-	-	-	-	-
15.	Novi Grad	14	10.613	567	1	74	23	-	-	-
16.	Novo Sarajevo	10	5.346	323	1	83	24	1	214	21
17.	Stari Grad	8	3.086	185	1	111	19	2	346	32
18.	Trnovo	2	94	10	-	-	-	-	-	-
19.	Vogošća	5	2.575	144	-	-	-	-	-	-
Ukupno u FBiH		167	53.983	3.165	10	405	106	7	1.197	98
Opštine koje su u RS i unutar sarajevske makroregije										
20.	Čajniče	1			-	-	-	-	-	-
21.	Foča / Srbinje	2			-	-	-	-	-	-
22.	Goražde RS	2			-	-	-	-	-	-
23.	Ilidža RS	3			-	-	-	-	-	-
24.	Kalinovik	2			-	-	-	-	-	-
25.	Novo Sarajevo RS				-	-	-	-	-	-
26.	Pale	9			-	-	-	-	-	-
27.	Rogatica	1			-	-	-	-	-	-
28.	Rudo	2			-	-	-	-	-	-
29.	Sokolac	1			-	-	-	-	-	-
30.	Stari Grad RS	4(E)			-	-	-	-	-	-
31.	Trnovo RS	1			-	-	-	-	-	-
32.	Višegrad	1			-	-	-	-	-	-
Ukupno u RS-u		29			-	-	-	-	-	-
UKUPNO U SMR-u		196			10	405	106	7	1.197	98

Tabela 70. - Osnovno obrazovanje u sarajevskoj makroregiji u 2002. god.

Administrativna jedinica	Redovno obrazovanje	Specijalno obrazovanje	Dodatno obrazovanje
	Br. škola	Br. škola	Br. škola
Ukupno u FBiH	167	10	7
Ukupno u RS-u	29	-	-
Ukupno u SMR-u	196	10	7

6.2 SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Tabela 71. - Redovno srednjoškolsko obrazovanje po općinama / opštinama u SMR za 2002. god

Admin. jedinice	Općine / Opštine	Redovno obrazovanje		
		Br. škola	Učenici	Br. učitelja
<i>Općine koje su u FBiH i unutar sarajevske makroregije</i>				
Kanton 4	Zeničko-dobojski			
1.	Breza	2	878	72
2.	Olovo	1	632	41
3.	Vareš	1	380	43
4.	Visoko	2	2.070	105
Kanton 5	Bosanskopodrinjski			
5.	Foča / Ustikolina	0	0	0
6.	Goražde	3	1.504	118
7.	Pale / Prača	0	0	0
Kanton 6	Srednjobosanski			
8.	Fojnica	1	657	36
9.	Kiseljak	2	1.078	57
10.	Kreševo	1	416	28
Kanton 9	Sarajevo			
11.	Centar	13	8.125	578
12.	Hadžići	1	949	49
13.	Ilidža	2	1.297	78
14.	Ilijaš	2	827	79
15.	Novi Grad	3	2.331	135
16.	Novo Sarajevo	7	4.752	341
17.	Stari Grad	5	3.538	256
18.	Trnovo	0	0	0
19.	Vogošća	1	805	42
Ukupno u FBiH		47	30.239	2.058
<i>Opštine koje su u RS-u i unutar sarajevske makroregije</i>				
20.	Čajniče	1		
21.	Foča / Srbinje	2		
22.	Goražde RS	1		
23.	Ilidža RS	1		
24.	Kalinovik	1		
25.	Novo Sarajevo RS			
26.	Pale	1		
27.	Rogatica	1		
28.	Rudo	1		
29.	Sokolac	1		
30.	Stari Grad RS	0		
31.	Trnovo RS	0		
32.	Višegrad	1		
Ukupno u RS-u		11		
UKUPNO U SMR-u		58		

Tabela 72. - Srednjoškolsko obrazovanje u SMR u 2002. godini

<i>Administrativna jedinica</i>	<i>Redovno obrazovanje</i>
	<i>Br. škola</i>
<i>Ukupno u FBiH</i>	47
<i>Ukupno u RS</i>	11
<i>Ukupno sarajevskoj makroregiji</i>	58

6.3 UNIVERZITETSKO OBRAZOVANJE

Univerziteti u Bosni i Hercegovini su pod nadležnošću vlada. U Federaciji BiH nadležnosti su na kantonalnom nivou. U Republici Srpskoj nadležnosti su na nivou entitetske vlade.

U donjoj tabeli prikazani su fakulteti i univerzitetske obrazovne institucije koje su postojale u sarajevskoj makroregiji u 2002. godini.

Tabela 73. - Fakulteti i visokoobrazovne univerzitetske institucije po općinama / opštinama u SMR za 2002. godinu

<i>SMR</i>	<i>Fakultet i univerzitetske obrazovne institucije</i>
<i>Dio u FBiH</i>	
Centar (Grad Sarajevo)	Medicinski fakultet, Stomatologija, Arhitektura, Građevinski fakultet, Univerzitetski klinički centar Koševo, Pravni fakultet, Rektorat Univerziteta u Sarajevu, Mašinski fakultet za vozila za prijevoz opasnih materijala, Filozofski fakultet (psihologija, književnost, strani jezici itd.), Pedagoška akademija
Iliđža	Institut za agronomiju
Novi Grad(Grad Sarajevo)	Katolički teološki fakultet, Institut za geomehaniku
Novo Sarajevo(Grad Sarajevo)	Mašinski fakultet, Elektrotehnički fakultet, Veterinarski fakultet, Saobraćajni fakultet, Kriminalističke nauke, Fakultet prirodnih znanosti (matematika, fizika, hemija, geografija itd.)
Stari Grad(Grad Sarajevo)	Ekonomski fakultet, Fakultet islamskih nauka, Muzička akademija, Ekonomski institute, Fakultet političkih nauka (političke nauke, žurnalizam, sociologija itd.)
<i>Dio u RS-u</i>	
Foča / Srbinje	Medicinski fakultet, Stomatologija, Pravoslavni teološki fakultet
Novo Sarajevo RS	<i>(nisu dostavljeni podaci)</i>
Pale	Pravni fakultet, Filozofski fakultet, Fakultet za sport, Ekonomski fakultet

6.4 CENTRI ZA OBUKU I DRUGA OBRAZOVNA INFRASTRUKTURA

Ovaj sektor neformalnog obrazovanja nije tako dobro razvijen u regiji. U prošlosti je bilo znakova razvoja ovog sektora, a razvoj su prvenstveno vodile nevladine organizacije. Postoji nekoliko obrazovnih centara koji pružaju neformalno obrazovanje u sarajevskoj makroregiji, a većina takvih centara smještena je u Sarajevu. Mogućnost za budući razvoj ima i centar za obuku kadrova u Goraždu. Građani pokazuju najviše interesa za pohađanje neformalnog obrazovanja na osnovu dostupnih kurseva i njihovog raspoloživog vremena.

Najviše interesa postoji za sljedeće kurseve:

- kurs engleskog jezika
- kursevi njemačkog, francuskog, i talijanskog jezika
- kursevi za poljoprivrednu proizvodnju i kultivaciju zemljišta
- kursevi za proizvođače meda
- kursevi za proizvodnju voća
- kursevi rada na računaru
- neki kursevi za praktičan rad u zanatstvu
- itd.

Postoje profesionalne, profitno orijentirane organizacije u sarajevskoj makroregiji, a posebno u Sarajevu, koje pružaju neke od navedenih vrsta neformalnog obrazovanja, uz prihvatljive cijene za učesnike.

7. SPORTSKA INFRASTRUKTURA

7.1. REKREATIVNI CENTRI, SPORTSKI OBJEKTI I TERENI

Neke općine/opštine sarajevske makro ekonomske regije imaju prilično dobro uspostavljenu sportsku infrastrukturu. Većina naselja ima sportske i rekreativne objekte i aktivnosti, međutim oni se uglavnom ne promoviraju na odgovarajući način.

Primjer navedenog je sportski kompleks Zetra u Sarajevu, koji ima teniske terene, rukometno i košarkaško igralište, kapacitete za hokej na ledu, umjetničko klizanje, razne rekreativne aktivnosti i pratće objekte, ali je korištenje ovog kompleksa za sportsko-rekreativne aktivnosti ispod 10% kapaciteta. Ovo je ogroman gubitak aktivnosti, potencijalnih prihoda i, uopće, razvijanja i promocije sadržajnih usluga građanima.

U ovoj regiji postoji značajan broj rekreativnih objekata, pogotovo u Sarajevu, te na Ilidži, Bendbaši, Baricama itd. Ali u većini slučajeva objekti nisu u potpunosti iskorišteni, te su sportske aktivnosti u stagnaciji. Možda bi trebalo građanima ponuditi bolje sadržaje ili intenzivirati promociju sadržaja postojećih objekata.

Što se tiče sportskih terena, u regiji postoji nekoliko odgovarajućih nogometnih stadiona, kao što su Koševo, stadion Željezničara, Otoka itd. U svakoj školi u regiji postoji igralište za košarku, nogomet ili rukomet, koje je otvorenog tipa. Neke škole raspolažu sportskim salama zatvorenog tipa.

U regiji ima nekoliko teniskih terena, koji su uglavnom u privatnom vlasništvu, a u Sarajevu postoji i golf klub.

U drugim gradovima u regiji opća sportska infrastruktura nije dovoljno razvijena. Objekti su u većini slučajeva dio škola, ne održavaju se na odgovarajući način (nedostatak budžetskih sredstava) te nema specifične sistematski organizovane sportske infrastrukture.

U cijeloj regiji postoji samo jedan bazen zatvorenog tipa - u Sarajevu, drugi je također u Sarajevu, ali u izgradnji. U Sarajevu i bližim općinama postoji nekoliko otvorenih bazena, kao što su bazen na Ilidži, Bendbaši, Palama, Srednjem itd. U drugim gradovima u regiji trenutno nema bazena.

Tabela 74. – Sportska infrastruktura po općinama / opštinama u SMR, 2002 god.

Općina / Opština	Sportska infrastruktura	Zimska sportska infrastruktura
Breza	(SR) 1, (S manji) 2, (ZSTVU) 4, (B) 1, (PD) 1, (RD) 1, (LD) 1	
Olovo	(SR) 2, (S) 1, (B) 2, (ZSTVU) ,1 (OSTVU) 1	
Vareš	(FT) 1, (OSTVU) 3, (ZSTVU) 3, (PD) 1, (RD) 1, (LD) 1	(SL manji) 1
Visoko	(SR) 3, (S manji) 9, (S) 1, (OSTVU) 2, (ZSTVU) 7, (PD) 2, (RD) 1,	
Foča/Ustikolina	(S manji) 1, (OSTVU) 2, (ZSTVU) 2, (LD) 2	
Goražde		
Pale / Prača	(SR – planiran) 1, (FT) 1, (OSTVU) 2, (ZSTVU) 1,	
Fojnica	(SR) 1, (OSTVU) 3, (ZSTVU) 3, (PD) 2,	(SL 1,5 km) 1
Kiseljak		
Kreševo	(SR) 1, (FT) 1, (OSTVU) 1, (ZSTVU) 1, (TT) 1,	(SL 1,5 km) 1
Centar	(SR) 3, (OSTVU) 25, (S veći) 1, (FT) 1, (TT) 1, (B – nije u upotrebi) 1, (ZSTVU) 25, golf teren 1,	
Hadžići	(SR) 2, (OSTVU) 8, (ZSTVU) 3, (TT) 1,	Igman (SL 600 m + ski skokovi 70 & 90 m, (SL) 300 m
Iliđža	(SR) 2, (S manji) 4, (OSTVU) 10, (SF) 3, (ZSTVU) 9, (B) 2, (TT) 2, (Fitnes centar) 4, (Hipodrom) 1, (Kuglana) 1	
Ilijaš	(S manji) 1, (OSTVU) 6, (ZSTVU) 5	
Novi Grad	(S – veći) 1, (OSTVU) 19, (ZSTVU) 11, (SC plan) 1	
Novo Sarajevo		
Stari Grad	(SR) 2, (OSTVU) 8, (ZSTVU) 8, (B) 1	
Trnovo	Bjelašnica: (TT,SF, OSTVU) 1, (OSTVU) 1	Bjelašnica (SL) 3, Igman ski hodanje, biatlon.
Vogošća	(SR) 1, (S) 2, (TT) 1, (OSTVU) 3, (ZSTVU) 5, (B - uništen) 1, (kuglana) 1	Zimski centar za djecu – Crveni križ
Čajniče	(SR) 1, (S) 1, (OSTVU) 3, (ZSTVU) 1, (B) 1	(SL) 800 m
Foča / Srbinja	(S) 1, (OSTVU) 4, (B) 1, (PD) 1	
Goražde RS	(OSTVU) 3	
Iliđža RS	(SR) 1, (OSTVU) 4, (ZSTVU) 3, (LD) 1	
Kalinovik	(OSTVU) 4, (ZSTVU) 1,	(SL) >1
Novo Sarajevo RS		
Pale	(SR) 2, (SF) 1, (OSTVU) 2, (ZSTVU) 3, (TT) 4, (B) 1, (Trim) 1,	(SL) 10, 15 km Jahorina, (Biatlon) Jahorina
Rogatica	(SC) 1, (OSTVU) 2, (ZSTVU) 3	(SL) 400 m
Rudo	(SR) 1, (OSTVU) 1, (Other posrt infrastructure) 3	
Sokolac	(SR) 2, (S) 1, (ZSTVU) 2, (OSTVU) 3,	(Ski hodanje) 1
Stari Grad RS	(OSTVU) 1	
Trnovo RS	(ZSTVU), (OSTVU) 9, (PD) 2,	(SL) 1
Višegrad	(SR) 1, (S) 1, (ZSTVU) 1, (OSTVU) 2	

Legenda: SR – sportski i rekreativni centar, FT – fudbalski teren, S – stadion, OSTVU – otvoreni sportski tereni sa višestranom upotrebom, ZSTVU – zatvoreni sportski tereni sa višestranom upotrebom,, PD - planinski dom, LD – lovački dom, RD - ribarski dom, B – bazen, SL – ski lift, SC – streljački centar, TT – teniski teren

7.2. ZIMSKI TURIZAM I POTENCIJALI

U ovom dijelu će se navesti potencijali u zimskom turizmu kao postojeće i djelimično razvijene sportske infrastrukture. Međutim, u dijelu 9 ove analize će se više pažnje posvetiti razvoju turističkih mogućnosti sarajevske ekonomske makroregije.

Zimski sportovi i turizam imaju potencijal u sarajevskoj makroregiji jer se u njoj nalazi veliki broj većih i manjih staza za razne skijaške discipline, ali i u ovom segmentu postoje značajne prepreke. Većim dijelom teritorije na kojoj se nalaze ovi objekti, ili područja koja bi bila interesantna za planinarenje, nisu deminirani, što direktno ograničava potencijalne kapacitete. Privatizacija većeg dijela objekata nije izvršena, što također stvara prazninu u planiranju budućih izvora finansiranja, investicija i razvoja potencijala.

Na mnogim od potencijalnih turističkih lokacija infrastruktura, objekti i oprema su uništeni, ne mogu se koristiti ili ih nema. Evidentno je da su potrebna veća ulaganja kako bi se kapaciteti i mogućnosti doveli do normalnih i prihvatljivih standarda. Ove lokacije imaju vrlo ograničene smještajne kapacitete, restorane i druge sadržaje koji su potrebni za ovu vrstu kapaciteta. I konačno, zbog općeg nerješavanja imovinskog statusa većeg dijela objekata putem privatizacije ovakve lokacije nemaju dobru perspektivu u pogledu aktivnosti ili razvoja objekata u regiji.

Nijedan investitor, domaći ili strani, do današnjeg dana nije se uključio ili investirao svoj kapital u značajnijem obimu u obnovu, dizajn i razvoj, rast, operacije i menadžment nijedne od vrlo atraktivnih lokacija koje su raspoložive.

Glavni potencijali u sarajevskoj makroregiji postoje na olimpijskim planinama poput Jahorine, Bjelašnice i Igmana. Dio infrastrukture je popravljen (npr. nekadašnji Famosov hotel na Bjelašnici), a neki od skijaških potencijala su u upotrebi, ali ne s punim kapacitetom ili mogućnostima. Blizina lokacija glavnom gradu BiH Sarajevu daje mogućnost razvoja zimskog turizma na svim olimpijskim planinama. Potreban je strateški plan razvoja turizma za ove lokacije i punu turističku ponudu u budućnosti.

8. POLJOPRIVREDA U SARAJEVSKOJ EKONOMSKOJ MAKROREGIJI

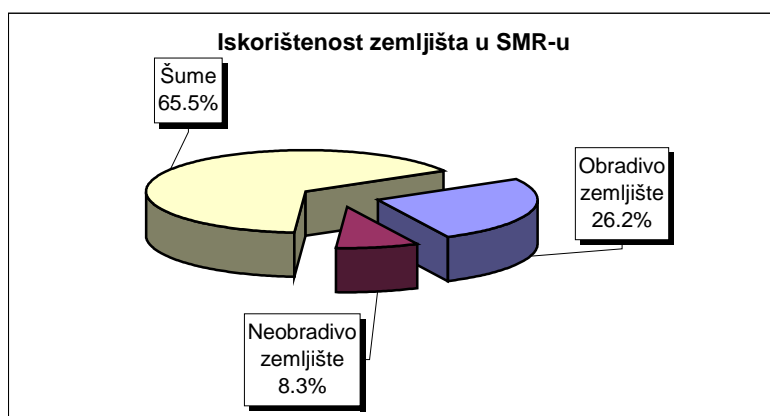
Poljoprivredna proizvodnja po svim sudovima lokalnih i stranih stručnjaka jeste jedan od najznačajnijih resursa, kako BiH uopće, tako i sarajevskog makro regiona. Ipak odmah na početku treba ukazati na činjenicu da SMR i BiH uopće nema resurse za proizvodnju svih vrsta poljoprivrednih proizvoda, te da se ona u tom smislu mora bazirati na specijaliziranom i ograničenom području onih proizvoda za koje imamo izvjesne komparativne prednosti. Radi ilustracije toga navest ćemo kao primjer statističke podatke o relativnoj obezbijedenosti stanovništva vlastitom hranom iz 1991. godine, koja nam na dobar način ukazuje na mogućnosti i snage BiH i SMR-a u oblasti poljoprivredne proizvodnje:

pšenica 53,44%; krompir 58,10%; meso 106,25%; voće 29,92%; jaja 94,49%

Iz navedenog možemo zaključiti da su naši najveći poljoprivredni potencijali u proizvodnji i preradi mlijeka, mesa i mesnih prerađevina, zatim jaja, povrća, te jako limitirani resursi u proizvodnji pšenice ili pak ratarstva uopće.

Kao polazni osnov daljnje analize predmetne teme još jednom će se predstaviti

Graf.17: Procentualni odnos šuma, obradivog i neobradivog zemljišta u SMR-u.

Iz gornje slike može se vidjeti da u sarajevskoj makroregiji nema većih površina odgovarajućeg zemljišta za poljoprivredu i razvoj stočarstva. I pored te činjenice, primijećeno je da se zemljište koje bi se moglo u koristiti za poljoprivrednu proizvodnju prodaje za izgradnju kuća ili komercijalnih objekata, čime se direktno smanjuje raspoloživi potencijal za razvoj ove privredne grane.

Neodgovarajuće korištenje poljoprivrednog zemljišta je značajan problem; u nekim dijelovima regije zemljište je u vlasništvu malih proizvođača koji nemaju adekvatnu podršku poljoprivrednih udruženja, nemaju dovoljno znanja niti prehrambeno-

prerađivačkih objekata kojima bi mogli prodati svoje proizvode, što su sve dodatni problemi u ovoj oblasti. U naseljima koja se nalaze u blizini većih mjesta ili gradova poljoprivredno zemljište je urbanizovano i više ga nije moguće koristiti za poljoprivrednu proizvodnju.

U makroregiji Sarajevo nekoliko je oblasti koje nisu urbanizovane ili su planinske ili šumom pokrivene oblasti, a koje bi se mogle koristiti za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju:

- Sarajevsko polje –zapadni dio može se koristiti za proizvodnju povrća i stakleničku proizvodnju;
- dolina rijeke Drine može se koristiti za proizvodnju povrća, voća, ali i za proizvodnju određenih poljoprivrednih kultura u staklenicima;
- sjeverni dio doline rijeke Bosne može se koristiti za proizvodnju voća i povrća;
- Romanijski plato može se koristiti za stočarstvo (krupna i sitna stoka);
- doline rijeka između visokih planina su pogodne za stočarstvo, a posebno ovčarstvo.

Nivo poljoprivredne proizvodnje u sarajevskoj makroregiji daleko je ispod potencijalnih i/ili pred-ratnih kapaciteta. Ovakva situacija uzrokovana je prvenstveno zbog migracija koje su posljedica rata, ali i zbog gubitka tržišta. Poljoprivredna proizvodnja koja je u prošlosti možda bila rentabilna, danas to nije niti se može održati prodajom domaćih proizvoda na tržnicama, što je sada uglavnom slučaj.

Većina poljoprivrednih poslovnih aktivnosti u ovoj regiji u predratnom periodu odvijala se na malim privatnim posjedima koji su bili ograničeni na, po tada važećem zakonu, maksimalnu površinu od 10 hektara, dok je prosječna veličina poljoprivrednog gazdinstva bila 3,2 hektara. Danas je površina zemljišta koja se aktivno obrađuje čak i manja u hektarima u odnosu na prijeratni period.

Tri najznačajnija problema koja karakteriziraju uvjete poljoprivredne proizvodnje SMR-a bi bila:

1. Velika usitnjenost zemljišnih posjeda koja je rezultat sistema nasljedstva nepokretne imovine SMR-a i BiH u cijelosti. Problem više predstavlja činjenica da do danas ne postoje jedinstvena i na državnom nivou uređena zakonska rješenja koja bi barem zaustavila daljnje usitnjavanje zemljišnih posjeda. Rješavanje ovog problema je nadasve složen i dugotrajan proces, i samim tim predstavlja veliki izazov za plan strategije razvoja sarajevske ekonomske makro regije.

2. Naslijeđena tradicija ekstenzivne poljoprivredne proizvodnje stanovništva te pretežno prirodni karakter same proizvodnje u poljoprivredi problem je koji je kompatibilan sa ranije navedenim.

3. Pitanje sposobnosti države da značajnije subvencionira cijene poljoprivrednih proizvoda u BiH, kao i kreiranja drugih mjera poticaja u politici razvoja ove oblasti koja mora uključivati i moguće mjere zaštite ove proizvodnje (koje ne ugrožavaju principe Svjetske trgovinske organizacije - WTO), imat će jednu od najznačajnijih, ako ne i presudnu ulogu u razvoju i budućnosti poljoprivredne proizvodnje u BiH i SMR-u. Malo je država u svijetu koje se mogu pohvaliti poljoprivrednom proizvodnjom kao unosnim i značajnim sektorom privređivanja. Znajući da prosječne subvencije cijena poljoprivrednih proizvoda zemalja zapadne Evrope čine oko 40% od njihove ukupne cijene, a u SAD-u je to i do 45%, te imajući u vidu realne mogućnosti i sposobnosti BiH i SMR-a u ovom smislu, vjerujemo da će ovo predstavljati jednu od najvećih prepreka globalne konkurentne sposobnosti naših proizvođača u poljoprivrednoj proizvodnji.

Kao posljedicu svega gore pomenutog imamo činjenicu da SMR i cijela BiH većinu prehrambenih proizvoda za vlastite potrebe uvozi. Iako je poljoprivredna proizvodnja i prije rata bila jedna od najznačajnijih grana privrede, činjenica je da ni tada nismo bili u stanju proizvesti dovoljno hrane za vlastite potrebe, pa smo je zato uvozili.

Potreba za uvezivanjem i na taj način ukрупnjavanjem i jačanjem poljoprivrednih proizvođača jedan je od najznačajnijih izazova svih strateških promišljanja ove oblasti. Specijalizirane, komercijalno organizirane, tržišno orijentirane, te tehnološki i drugim «know-how» znanjima ojačane zadruge, kooperantske organizacije, klasteri ili neki drugi vidovi proizvodno-interesnog organizovanja poljoprivrednih proizvođača trebali bi biti rješenje za prva dva navedena problema. Trenutna situacija u ovom smislu je više fokusirana na organiziranja poljoprivrednih proizvođača na općinske, kantonalne, entitetske a odnedavno i državno udruženje poljoprivrednika, čija glavna funkcija je mnogo više političko lobiranje, a mnogo manje partnerska proizvodnja. Ipak, smatramo da ove organizacije predstavljaju veoma značajan temelj za razvoj i unaprjeđenje spomenute potrebe partnersko-proizvodne veze poljoprivrednih proizvođača.

Ne treba zaboraviti ni proizvodnju «zdrave», odnosno organske hrane, za kojom postoji sve prisutnija potražnja na tržištima razvijenih zemalja, zemalja visokoga životnog standarda. Tačno je to da BiH i posebno ovaj region imaju uvjete za proizvodnju zdrave hrane. Prije svega zbog činjenice postojanja nezagađeno zemljište, zraka i vode. Ali je takodje i činjenica da je jako malo iskustva u ovoj specifičnoj i nadasve zatjevnoj proizvodnji, zatim slabi formalno-pravni uvjeti (certificiranje proizvoda) i posljednje, ali najvažnije, nikakvog imidža u ovome vidu proizvodnje, bez kojeg se za zdravu hranu ne može naći mjesto na policama bogatih tržišta zapadnih zemalja. Razvojna strategija SMR-a svakako ovom pitanju treba dati odgovarajuće mjesto i šansu jer se ovo jedana vrsta proizvoda i proizvodnje koji ima dodatnu vrijednost na izvoznim tržištima.

8.1.NIVO POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE U SARAJEVSKOJ MAKROREGIJI

U sljedećoj tabeli prikazane su različite vrste udruženja poljoprivrednih proizvođača u makroregiji Sarajevo. Većina ovih udruženja djeluje na općinskom nivou. Djelovanje udruženja poljoprivrednih proizvođača nije ograničeno samo na zemljoradnike već u nekim slučajevima i na stočare. Nekad su zemljoradničke zadruge istovremeno i udruženja pčelara i stočara. Što se tiče zemljoradničkih zadruga, u SMR-u ih je ukupno 28, a 70% od njih su “prijeratne zadruge” koje se moraju prestrukturirati i prilagoditi tržišnim uslovima poslovanja.

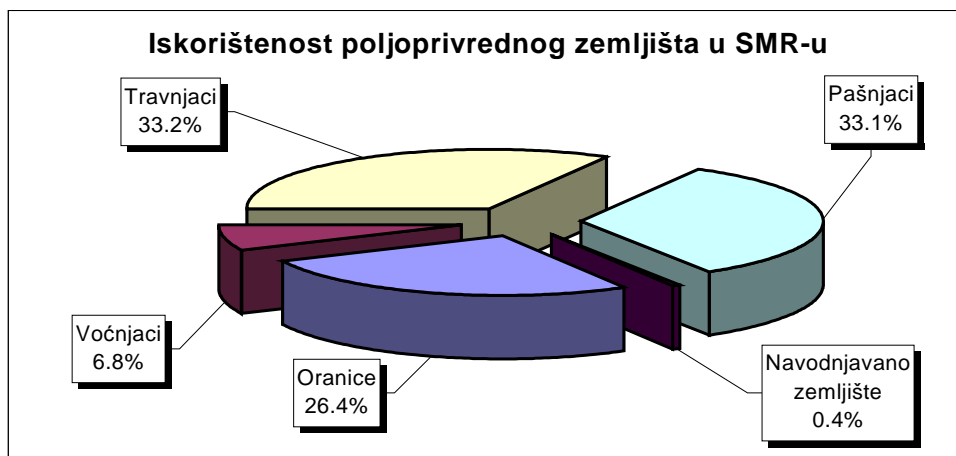
Tabela 75. - Udruženja poljoprivrednih proizvođača po općinama u SMR za 2002. godinu

<i>Općina</i>	<i>Udruženja poljoprivrednih proizvođača</i>	<i>Opština</i>	<i>Udruženja poljoprivrednih proizvođača</i>
Breza	(AF) 1, (AHP) 1	Čajniče	(AF) 1, (AHP) 1
Olovo	(AF) 2, (AHP) 1	Foča / Srbinje	(AF) 1, (AHP) 1, (ALP) 1
Vareš	0	Goražde RS	0
Visoko	(AF) 1	Iliđža RS	0
Foča / Ustikolina	(AF) 1	Kalinovik	(AF) 1
Goražde		Novo Sarajevo RS	
Pale Prača	0	Pale	(AF) 3
Fojnica	(AF) 1	Rogatica	(AF) 3
Kiseljak		Rudo	(AF) 1, (AHP) 1, (AFP) 1
Kreševo	0	Sokolac	(AF) 2
Centar	0	Stari Grad RS	0
Hadžici	(AF) 1	Trnovo RS	0
Iliđža	(AF) 3	Višegrad	(AF) 2
Ilijaš	(AF) 2		
Novi Grad	0		
Novo Sarajevo	0		
Stari Grad	0		
Trnovo	(AF) 1		
Vogošća	(AF) 1, (AHP) 1		
Ukupno iz FBiH:	(AF) 14, (AHP) 3	Ukupno iz RS:	(AF) 14, (AHP) 3, (ALP) 1, (AFP) 1
Ukupno u SMR :	(AF) 28, (AHP) 6, (ALP) 1, (AFP) 1		
Legenda: AF – zemljoradnička zadruga, AHP – udruženje pčelara, ALP – stočarska zadruga, AFP – udruženje voćara			

Iskorištenost zemljišta u SMR-u

Slijedeći grafikon i tabela predstavljaju sumarni prikaz iskorištenosti zemljišta za pojedinu vrstu proizvodnje u makro sarajevskom regionu.

Graf 18: Procentualni prikaz iskorištenosti poljoprivrednog zemljišta u SMR-u, 2002. god.

Tabela 76 - Brojni prikaz iskorištenost zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva u SMR-u za 2002. godinu

Vrsta	Ukupno za SMR				UKUPNO
	Privatno vlasništvo (ha)		Javno vlasništvo (ha)		
	Obradeno	Neobrađeno	Obradeno	Neobrađeno	
Oranice	44.560,5	10.411,02	927	7.654,26	63.552,78
Voćnjaci	12.165,39	2.928	163,32	1.190	16.446,71
Travnjaci	56.725,89	13.339,02	478,22	8.298	79.999,49
Pašnjaci	39.781	9.545	7.230,49	23.093	79.649,49
Staklenici	0,2	-	-	-	0,2
Navodnjavano zemljište	1.024	-	-	-	1.024
Šume	34.410,84	12.636	75.936,38	325.838	448.821,2
UKUPNO	187.503,9	47.295,02	84.735,41	366.073,3	685.607,6
Neobrađivo zemljište	221.914,8	5.202,74	-	23.681,6	56.950,8

Tabela 77. - Iskorištenost zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR-u za 2002. godinu

Općina Breza					
Vrsta	Privatno vlasništvo (ha)		Javno vlasništvo (ha)		UKUPNO
	Obradeno	Neobrađeno	Obradeno	Neobrađeno	
Oranice	1.484	-	-	49	1.633
Voćnjaci	370	-	-	18	388
Travnjaci	881	-	-	21	902
Pašnjaci	229	-	-	49	278
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	312	-	-	3.303	3.615
UKUPNO	3.276	-	-	3.440	6.716
Neobrađivo zemljište	563	-	-	-	563
Općina Olovo					
Oranice	800	1.500	30	40	2.370
Voćnjaci	50	50	-	-	100
Travnjaci	4.200	1.000	-	-	5.200
Pašnjaci	2.000	100	-	-	2.100
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	600	400	25.000	8.000	33.000
UKUPNO	-	-	-	-	-
Neobrađivo zemljište	-	1.500	-	5.000	6.500
Općina Vareš					
Oranice	1.770	-	-	-	1.770
Voćnjaci	442	-	-	-	442
Travnjaci	-	-	-	-	-
Pašnjaci	1.320	-	-	-	1.320
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	8700	-	-	20.050	28.750
UKUPNO	12232	-	-	20.750	32.282
Neobrađivo zemljište	1.420	-	-	-	1.420
Općina Pale / Prača					
Oranice	90	44	-	-	134
Voćnjaci	234	-	-	-	234
Travnjaci	70	320	-	-	390
Pašnjaci	870	210	-	-	1.090
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	-	-	-	8.000	8.000
UKUPNO	1.273,1	574	-	8.000	9.847,1
Neobrađivo zemljište	-	-	-	-	-

Općina Visoko					
Vrsta	Privatno vlasništvo (ha)		Javno vlasništvo (ha)		UKUPNO
	Obradeno	Neobrađeno	Obradeno	Neobrađeno	
Oranice	3.528	1.678	30	2.636	7.872
Voćnjaci	535	440	-	455	1.420
Travnjaci	1.380	-	-	116	1.496
Pašnjaci	509	-	-	253	762
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	-	4.745	-	7.765	12.510
UKUPNO	5.952	6.863	30	11.225	24.070
Neobrađivo zemljište		792	-	-	792
Općina Fojnica					
Oranice	1.915	500	-	48	2.463
Voćnjaci	168	-	-	15	183
Travnjaci	1.355	303	16	41	1.715
Pašnjaci	576	-	700	1.100	2.376
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	1.310	-	22.021	-	23.331
UKUPNO	5.324	803	22.737	1.204	30.068
Neobrađivo zemljište	-	153	-	332	485
Općina Foča / Ustikolina					
Oranice	100	10	20	3	133
Voćnjaci	240	60	-	-	300
Travnjaci	50	-	-	-	50
Pašnjaci	40	300	-	-	340
Staklenici	0,1	-	-	-	0,1
Navodnjavano zemljište	1	-	-	-	1
Šume	-	-	-	9.000	9.000
UKUPNO	531,1	370	20	9.003	9.924,1
Neobrađivo zemljište	-	-	-	-	-
Općina Kreševo					
Vrsta	Privatno vlasništvo (ha)		Javno vlasništvo (ha)		UKUPNO
	Obradeno	Neobrađeno	Obradeno	Neobrađeno	
Oranice	2.166	-	-	-	2.166
Voćnjaci	102	-	-	-	102
Travnjaci	591	-	40	-	631
Pašnjaci	293	-	285	-	578
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	672	-	10.400	-	11.072
UKUPNO	3.824	-	10.725	-	14.549
Neobrađivo zemljište	240	-	-	-	240

Općina Centar					
Oranice	96,6	208,4	-	55,0	360
Voćnjaci	205,0	70,0	-	58,0	333
Travnjaci	5,0	459,0	-	-	464
Pašnjaci	-	142,0	-	234,0	376
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	294,0	40,0	697,0	30,0	1.061
UKUPNO	645,6	919,4	697,0	377,0	2.594
Neobradivo zemljište	-	163,0	-	473,0	636
Općina Hadžići					
Oranice	1.100	11	32	-	1.143
Voćnjaci	15	3	2	-	20
Travnjaci	2.800	194	120	-	3.114
Pašnjaci	4.905	50	5	-	4.960
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	1.420	-	12.810	-	14.230
UKUPNO	10.240	258	12.969	-	23.467
Neobradivo zemljište	-	500	-	3351	3.851

Općina Iliđa					
Oranice	1.446,00	540,62	265,00	298,26	2.545,88
Voćnjaci	364,29	-	159,32	-	523,61
Travnjaci	696,00	-	302,22	-	998,22
Pašnjaci	282,00	-	302,49	-	584,49
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	1.748,84	-	5.008,35	-	6.757,19
UKUPNO	4.537,13	540,62	6.037,38	298,26	11.409,39
Neobradivo zemljište	-	288,74	-	975,60	1.264,34

Općina Ilijaš					
Oranice	417	2.865	-	173	3.455
Voćnjaci	358	-	-	11	396
Travnjaci	5.527	-	-	126	5.653
Pašnjaci	1.179	1.525	-	919	3.703
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	-	-	-	18.780	18.780
UKUPNO	7.481	4.390	-	20.009	31.880
Neobradivo zemljište	-	-	-	-	-

<i>Općina Novi Grad</i>					
Oranice	924	-	-	210	1.134
Voćnjaci	375	-	-	25	400
Travnjaci	461	-	-	154	615
Pašnjaci	167	-	-	42	209
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	1.038	-	-	257	1.295
UKUPNO	2.965	-	-	688	3.653
Neobrađivo zemljište	285	-	-	857	1.143

<i>Općina Stari Grad</i>					
<i>Vrsta</i>	<i>Privatno vlasništvo (ha)</i>		<i>Javno vlasništvo (ha)</i>		<i>UKUPNO</i>
	<i>Obrađeno</i>	<i>Neobrađeno</i>	<i>Obrađeno</i>	<i>Neobrađeno</i>	
Oranice	98	354	-	32	484
Voćnjaci	298	47	-	43	388
Travnjaci	-	2.405	-	96	2.502
Pašnjaci	-	1.061	-	1.423	2.484
Staklenici	0,1	-	-	-	0,1
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	-	-	-	200	200
UKUPNO	396,1	3.867	-	1794	6.057,1
Neobrađivo zemljište	-	-	-	666	666

<i>Općina Trnovo FBiH</i>					
Oranice	75	-	-	3	78
Voćnjaci	3.820	-	-	417	4.237
Travnjaci	7.156	-	-	5.788	12.944
Pašnjaci	-	-	-	-	-
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	1.023	-	-	17.368	18.391
Šume	1.000	-	-	17.300	18.300
UKUPNO	13.047	-	-	40.876	40.876
Neobrađivo zemljište	-	-	-	-	-

<i>Opština Čajniče</i>					
Oranice	1.000	-	-	-	1.000
Voćnjaci	160	107	-	-	267
Travnjaci	1.500	1.404	-	-	2.904
Pašnjaci	1.817	-	-	-	1.817
Staklenici	10	-	-	-	10
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	2.513	-	-	8.867	11.380
UKUPNO	7.000	1.511	-	8.867	17.378
Neobrađivo zemljište	223	-	-	-	-

Općina Vogošća					
Oranice	565	178	-	47	790
Voćnjaci	319	248	-	33	600
Travnjaci	727	106	-	68	901
Pašnjaci	39	29	-	46	114
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	1.100	1.120	-	1.704	3.944
UKUPNO	2.750	1.681	-	1.898	6.329
Neobrađivo zemljište	120	170	-	290	290

Opština Goražde RS					
Vrsta	Privatno vlasništvo (ha)		Javno vlasništvo (ha)		UKUPNO
	Obradeno	Neobrađeno	Obradeno	Neobrađeno	
Oranice	51	-	-	2.691	2.742
Voćnjaci	-	-	-	-	5
Travnjaci	-	-	-	-	-
Pašnjaci	-	-	-	-	-
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	-	-	-	2.706	2.706
UKUPNO	56	-	-	5.397	5.453
Neobrađivo zemljište	-	-	-	-	-

Opština Foča / Srbinje					
Oranice	14.087	-	-	-	14.087
Voćnjaci	2.682	-	-	-	2.682
Travnjaci	3.405	-	-	-	3.405
Pašnjaci	10.482	-	-	-	10.482
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	-	-	-	68.000	68.000
UKUPNO	30.656	-	-	68.000	98.656
Neobrađivo zemljište	-	-	-	3.869	3.869

Opština Kalinovik					
Oranice	410	325	-	570	1.305
Voćnjaci	128	22	-	8	158
Travnjaci	44	-	-	68	-
Pašnjaci	88	560	-	1.008	2.068
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	-	307	-	19.712	22.772
UKUPNO	-	-	-	-	-
Neobrađivo zemljište	-	331	-	1.311	1.642

Opština Pale					
Vrsta	Privatno vlasništvo (ha)		Javno vlasništvo (ha)		UKUPNO
	Obrađeno	Neobrađeno	Obrađeno	Neobrađeno	
Oranice	2.082	-	-	112	2.194
Voćnjaci	248	-	-	4	252
Travnjaci	9.880	-	-	621	10.501
Pašnjaci	2.157	-	-	3.669	5.826
Staklenici		-	-	-	-
Navodnjavano zemljište		-	-		
Šume	2.932	-	-	32.660	35.592
UKUPNO	17.299	-	-	37.066	54.365
Neobrađivo zemljište	-	294	-	883	1.177
Opština Rogatica					
Oranice	5.689	-	-	326	6.015
Voćnjaci	296	-	-	18	314
Travnjaci	11.258	-	-	984	12.242
Pašnjaci	3.410	-	-	4.809	8.219
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	3.283	-	-	32.479	
UKUPNO	23.936	-	-	38.616	62.552
Neobrađivo zemljište	-	-	-	1.066	1.066
Opština Ilidža RS					
Oranice	550	-	550	-	1.100
Voćnjaci					
Travnjaci					
Pašnjaci	-	-	-	-	-
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	435	-	-	440	875
UKUPNO	985	-	550	440	1.975
Neobrađivo zemljište	-	-	-	235	235
Opština Rudo					
Oranice	-	-	-	-	-
Voćnjaci	3	3	-	-	6
Travnjaci	-	-	-	-	-
Pašnjaci	-	1.348	-	2.262	3.610
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	-
Šume	-	306	-	9.475	19.781
UKUPNO	3	1.657	-	11.737	23.397
Neobrađivo zemljište	-	-	-	-	-

Opština Višegrad					
Oranice	815	2.315	-	31	3.161
Voćnjaci	-	1.878	-	68	1.946
Travnjaci	-	5.584	-	96	5.680
Pašnjaci	-	2.217	-	570	2.787
Staklenici	-	-	-	-	-
Navodnjavana zemljište	-	-	-	-	-
Šume	-	5.268	-	23.837	29.105
UKUPNO	815	17.262	-	24.602	42.679
Neobrađivo zemljište	-	279	-	1.824	2.103

U gornjim tabelama je prikazana struktura zemljišta koje se koristi u makroregiji Sarajevo po općinama

Tabela 78. - Iskorištenost zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u FBiH

Ukupno za općine iz FBiH unutar SMR					
Vrsta	Privatno vlasništvo (ha)		Javno vlasništvo (ha)		UKUPNO
	Obrađeno	Neobrađeno	Obrađeno	Neobrađeno	
Oranice	17.142,5	7.691,02	377	3.594,26	28.804,78
Voćnjaci	7.888,39	918	161,32	1.058	10.025,71
Travnjaci	25.899	4.787	478,22	6.410	38.830,49
Pašnjaci	12.410	3.420	1.292,49	6.172	23.294,49
Staklenici	0,2	-	-	-	0,2
Navodnjavano zemljište	1.024	-	-	-	1.024
Šume	16.894,84	6.305	75.936,38	75.609	174.745,2
UKUPNO	81.258,93	23.121,02	78.245,41	92.843,26	275.468,6
Neobrađivo zemljište	120	3.566,74	-	11.944,6	45.213,8

unutar SMR-a za 2002. godinu

Tabela 79. - Iskorištenost zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po opštinama u RS-u unutar SMR-a za 2002. godinu

Ukupno za opštine iz RS-a unutar SMR					
Vrsta	Privatno vlasništvo (ha)		Javno vlasništvo (ha)		UKUPNO
	Obrađeno	Neobrađeno	Obrađeno	Neobrađeno	
Oranice	27.418	2.720	550	4.060	34.748
Voćnjaci	4.277	2.010	2	132	6.421
Travnjaci	29.663	6.988	-	1.888	41.169
Pašnjaci	27.371	6.125	5.938	16.921	56.355
Staklenici	-	-	-	-	0
Navodnjavano zemljište	-	-	-	-	0
Šume	17.516	6.331	-	250.229	274.076
UKUPNO	106.245	24.174	6.490	273.230	410.139
Neobrađivo zemljište	223	1.636	-	11.737	11.737

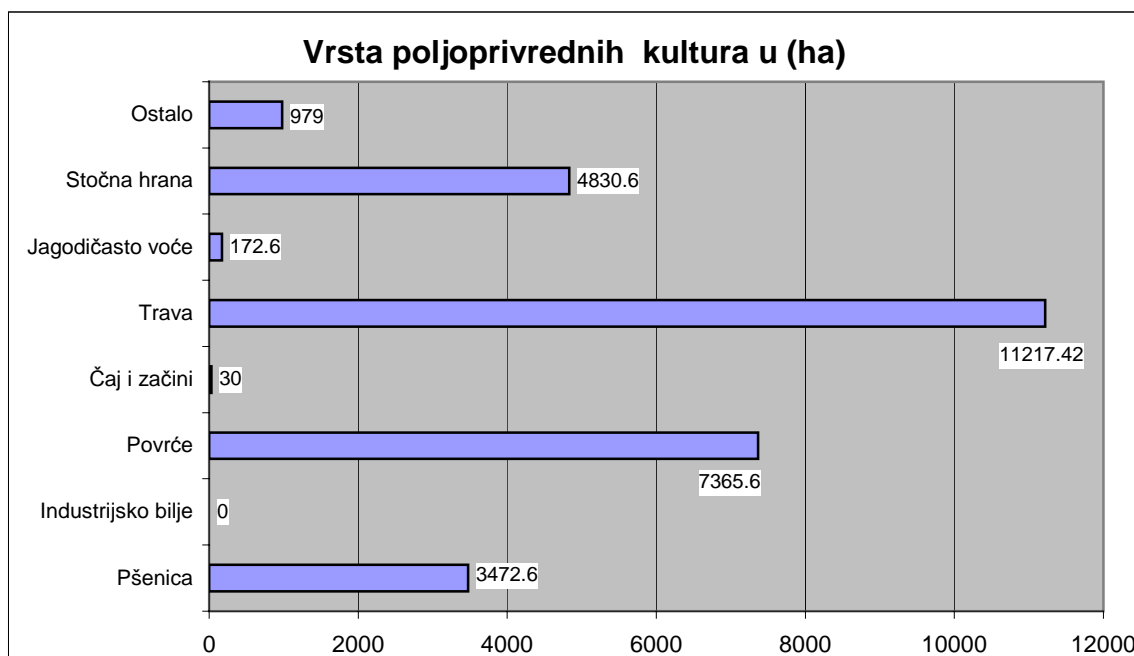
Tabela 80. - Iskorištenost zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR-u za 2002. godinu

Vrsta	Ukupno za SMR				UKUPNO
	Privatno vlasništvo (ha)		Javno vlasništvo (ha)		
	Obradeno	Neobrađeno	Obradeno	Neobrađeno	
Oranice	44.560,5	10.411,02	927	7.654,26	63.552,78
Voćnjaci	12.165,39	2.928	163,32	1.190	16.446,71
Travnjaci	56.725,89	13.339,02	478,22	8.298	79.999,49
Pašnjaci	39.781	9.545	7.230,49	23.093	79.649,49
Staklenici	0,2	-	-	-	0,2
Navodnjavano zemljište	1.024	-	-	-	1.024
Šume	34.410,84	12.636	75.936,38	325.838	448.821,2
UKUPNO	187.503,9	47.295,02	84.735,41	366.073,3	685.607,6
Neobrađivo zemljište	221.914,8	5.202,74	-	23.681,6	56.950,8

Vrste poljoprivrednih kultura u sarajevskom makroregionu

Slijedeći grafikon i tabela predstavljaju sumarni prikaz iskorištenosti zemljišta za pojedinu vrstu proizvodnje u makro sarajevskom regionu.

Graf 19: Vrsta i količina poljoprivrednih kultura koje se proizvode u SMR-u, 2002.god

Tabela 81. - Vrsta kultura koje su se u 2002. godini uzgajale u SMR

<i>Ukupno za SMR</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	3.397,6	75	3.472,6
Industrijsko bilje		0	0
Povrće	7.138,6	227	7.365,6
Čaj i začini		30	30
Trava	9.918,2	1299,22	11.217,42
Jagodičasto voće	172,6	0	172,6
Stočna hrana	4.565,6	265	4.830,6
Ostalo	979	0	979

U tabelama koje slijede prikazane su vrste kultura koje su se u 2002. godini uzgajale u makroregiji Sarajevo (po općinama).

Tabela 82. – Vrsta kultura uzgajanih po općinama u SMR 2002. godine

<i>Općina Breza</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	35	-	35
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	167	-	167
Čaj i začini	-	-	-
Trava	850	-	850
Jagodičasto voće	5,5	-	5,5
Stočna hrana	1.400	-	1.400
Ostalo	714	-	714
<i>Općina Olovo</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	44	-	44
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	69	150	219
Čaj i začini	-	-	-
Trava	80	-	80
Jagodičasto voće	-	-	-
Stočna hrana	-	-	-
Ostalo	-	-	-
<i>Općina Vareš</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	28	-	28
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	90	-	90
Čaj i začini	-	-	-
Trava	94	-	94
Jagodičasto voće	-	-	-
Stočna hrana	-	-	-
Ostalo	-	-	-

Općina Visoko

<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	792	9	801
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	935	21	956
Čaj i začini	-	-	-
Trava	1.496	-	1.496
Jagodičasto voće	10	-	10
Stočna hrana	3.699	-	3.699
Ostalo	-	-	-
Općina Foča / Ustikolina			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	20	-	20
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	45	-	45
Čaj i začini	-	-	-
Trava	40	-	40
Jagodičasto voće	3	-	3
Stočna hrana	5	-	5
Ostalo	2	-	2
Općina Pale / Prača			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	1,2	-	1,2
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	1,5	-	1,5
Čaj i začini	-	-	-
Trava	3,2	-	3,2
Jagodičasto voće	1,5	-	1,5
Stočna hrana	1,7	-	1,7
Ostalo	-	-	-
Općina Centar			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	1,0	-	1,0
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	76,1	-	76,1
Čaj i začini	-	-	-
Trava	50,0	-	50,0
Jagodičasto voće	-	-	-
Stočna hrana	19,5	-	19,5
Ostalo	-	-	-
Općina Hadžići			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	156	25	181
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	532	5	537
Čaj i začini	-	30	-
Trava	58	5	63
Jagodičasto voće	7	-	7
Stočna hrana	60	-	60
Ostalo	80	-	80

Općina Iliđža			
Vrsta kulture	Privatno (u ha)	Državno (u ha)	UKUPNO
Pšenica	160	-	160,00
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	789	-	789,00
Čaj i začini	-	-	-
Trava	696,00	302,22	998,22
Jagodičasto voće	11,00	-	11,00
Stočna hrana	497,00	265,00	762,00
Ostalo	-	-	-
Općina Ilijaš			
Vrsta kulture	Privatno (u ha)	Državno (u ha)	UKUPNO
Pšenica	56	-	56
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	306	-	306
Čaj i začini	-	-	-
Trava	27	-	27
Jagodičasto voće	-	-	-
Stočna hrana	28	-	28
Ostalo	-	-	-
Općina Novi Grad			
Vrsta kulture	Privatno (u ha)	Državno (u ha)	UKUPNO
Pšenica	86	-	-
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	949	-	-
Čaj i začini	-	-	-
Trava	461	154	615
Jagodičasto voće	46	-	-
Stočna hrana	98	-	-
Ostalo	-	-	-
Općina Stari Grad			
Vrsta kulture	Privatno (u ha)	Državno (u ha)	UKUPNO
Pšenica	3	-	3
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	90	-	90
Čaj i začini	-	-	-
Trava	6	-	6
Jagodičasto voće	-	-	-
Stočna hrana	-	-	-
Ostalo	-	-	-
Općina Trnovo			
Vrsta kulture	Privatno (u ha)	Državno (u ha)	UKUPNO
Pšenica	19	-	19
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	45	-	45
Čaj i začini	-	-	-
Trava	150	-	150
Jagodičasto voće	25	-	25
Stočna hrana	5	-	5
Ostalo	-	-	-

<i>Općina Vogošća</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	109,4	-	109,4
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	367	-	367
Čaj i začini	-	-	-
Trava	54	-	54
Jagodičasto voće	9,6	-	9,6
Stočna hrana	25	-	25
Ostalo	-	-	-
<i>Opština Čajniče</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	230	-	230
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	120	-	120
Čaj i začini	-	-	-
Trava	-	-	-
Jagodičasto voće	10	-	10
Stočna hrana	10	-	10
Ostalo	2	-	2
<i>Opština Foča / Srbinje</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	421		
Industrijsko bilje	-		
Povrće	369		
Čaj i začini	-		
Trava	43		
Jagodičasto voće	-		
Stočna hrana	-		
Ostalo	-		
<i>Opština Goražde RS</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	22	-	22
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	20	-	20
Čaj i začini	-	-	-
Trava	-	-	-
Jagodičasto voće	5	-	5
Stočna hrana	4	-	4
Ostalo	5	-	5
<i>Opština Ilidža RS</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	6	2	8
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	120	-	120
Čaj i začini	-	-	-
Trava	-	-	-
Jagodičasto voće	5	-	5
Stočna hrana	32	-	32
Ostalo	150	-	150

<i>Opština Kalinovik</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	45	-	45
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	220	-	220
Čaj i začini	-	-	-
Trava	33	-	33
Jagodičasto voće	3	-	3
Stočna hrana	10	-	10
Ostalo	2	-	2
<i>Opština Pale</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	32	-	32
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	442	-	442
Čaj i začini	-	-	-
Trava	145	-	145
Jagodičasto voće	8	-	8
Stočna hrana	-	-	-
Ostalo	-	-	-
<i>Opština Rogatica</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	429	39	468
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	390	36	426
Čaj i začini	-	-	-
Trava	25	-	-
Jagodičasto voće	5	-	5
Stočna hrana	5	-	5
<i>Opština Rudo</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	255	-	255
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	335	-	335
Čaj i začini	-	-	-
Trava	3491	-	3491
Jagodičasto voće	18	-	18
Stočna hrana	24	-	24
Ostalo	-	-	-
<i>Opština Sokolac</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	17	-	17
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	156	15	171
Čaj i začini	-	-	-
Trava	60	838	898
Jagodičasto voće	-	-	-
Stočna hrana	15	-	15
Ostalo	-	-	-

<i>Opština Stari Grad</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	-	-	-
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	85	-	85
Čaj i začini	-	-	-
Trava	223	-	223
Jagodičasto voće	-	-	-
Stočna hrana	18	-	18
Ostalo	14	-	14
<i>Opština Trnovo RS</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	-	-	-
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	70	-	70
Čaj i začini	-	-	-
Trava	1868	-	1868
Jagodičasto voće	-	-	-
Stočna hrana	8	-	8
Ostalo	10	-	10
<i>Opština Višegrad</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	430	-	430
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	350	-	350
Čaj i začini	-	-	-
Trava	25	-	25
Jagodičasto voće	-	-	-
Stočna hrana	-	-	-
Ostalo	-	-	-

Tabela 83. - Vrsta kultura koje su se u 2002. godini uzgajale u općinama FBiH unutar SMR

<i>Ukupno za općine u FBiH unutar SMR</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	1.510,6	34	1.544,6
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	4.461,6	176	4.637,6
Čaj i začini	-	30	30
Trava	4.065,2	461,22	4.526,42
Jagodičasto voće	118,6	-	118,6
Stočna hrana	4.439,6	265	4.704,6
Ostalo	796	-	796

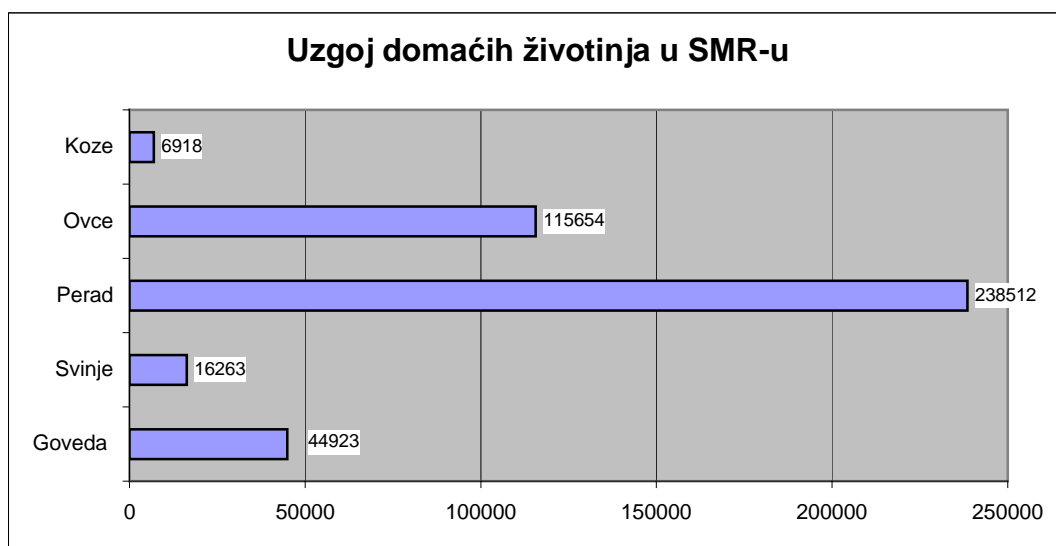
Tabela 84. - Vrsta kultura koje su se u 2002. godini uzgajale u opštinama RS unutar SMR

<i>Ukupno za opštine u RS unutar SMR</i>			
<i>Vrsta kulture</i>	<i>Privatno (u ha)</i>	<i>Državno (u ha)</i>	<i>UKUPNO</i>
Pšenica	1.887	41	1.928
Industrijsko bilje	-	-	-
Povrće	2.677	51	2.728
Čaj i začini	-	0	-
Trava	5.853	838	6.691
Jagodičasto voće	54	-	54
Stočna hrana	126	-	126
Ostalo	183	-	183

Stočarstvo u SMR-u

Slijedeći grafikoni i tabela predstavljaju sumarni prikaz uzgoja i tova stoke i domaćih životinja u sarajevskom regionu u 2002. godini.

Graf 20: Količina i vrsta stoke i domaćih životinja koje se uzgajaju u SMR-u, 2002. god.

Tabela 85. - Goveda, svinje, perad, ovce i koze u SMR za 2002. godinu

<i>Ukupno za SMR</i>			
<i>Vrsta stoke i domaćih životinja</i>	<i>Privatno (broj)</i>	<i>Državno (no)</i>	<i>UKUPNO</i>
Goveda	44.256	667	44.923
Svinje	14.919	1.344	16.263
Perad	218.499	20.013	238.512
Ovce	114.869	785	115.654
Koze	6.918	0	6.918

U sljedećim tabelama prikazan je stočni fond i vrste domaćih životinja koje su se u 2002.godini uzgajale u makroregiji Sarajevo (po općinama).

Tabela 86. - Goveda, svinje, perad, ovce i koze po općinama u SMR za 2002. godini

Općina Breza			
Vrsta stoke i domaćih životinja	Privatno (broj)	Državno (broj)	UKUPNO
Goveda	1.910	-	1.910
Svinje	-	-	-
Perad	13.000	-	13.000
Ovce	4.100	-	4.100
Koze	400	-	400
Općina Olovo			
Goveda	2.700	-	2.700
Svinje	-	-	-
Perad	35.000	-	35.000
Ovce	6.000	-	6.000
Koze	300	-	300
Općina Vareš			
Goveda	2.181	-	2.181
Svinje	274	-	274
Perad	11.100	-	11.100
Ovce	6.693	-	6.693
Koze	290	-	290
Općina Visoko			
Goveda	4.700	-	4.700
Svinje	-	-	-
Perad	25.000	-	25.000
Ovce	9.000	-	9.000
Koze	500	-	500
Općina Foča / Ustikolina			
Goveda	280	-	280
Svinje	7	-	7
Perad	6.000	-	6.000
Ovce	1.700	-	1.700
Koze	350	-	350
Općina Pale / Prača			
Goveda	300	-	300
Svinje	-	-	-
Perad	4.500	-	4.500
Ovce	2.800	-	2.800
Koze	100	-	100
Općina Fojnica			
Goveda	2.378	-	2.378
Svinje	276	-	276
Perad	9.660	-	9.660
Ovce	5.580	-	5.580
Koze	370	-	370

Općina Kreševo			
Goveda	590	-	590
Svinje	200	-	200
Perad	5.000	-	5.000
Ovce	950	-	950
Koze	160	-	160
Općina Centar			
<i>Vrsta stoke i domaćih životinja</i>	<i>Privatno (broj)</i>	<i>Državno (broj)</i>	<i>UKUPNO</i>
Goveda	218	-	218
Svinje	10	-	10
Perad	2.000	-	2.000
Ovce	929	-	929
Koze	100	-	100
Općina Hadžići			
Goveda	2.371	-	2.371
Svinje	18	-	18
Perad	77.440	-	77.440
Ovce	3.346	-	3.346
Koze	280	-	280
Općina Ilidža			
Goveda	852	620	1.472
Svinje	233	-	233
Perad	16.878	-	16.878
Ovce	1.789	-	1.789
Koze	194	-	194
Općina Ilijaš			
Goveda	1.726	-	1.726
Svinje	67	-	67
Perad	9.954	-	9.954
Ovce	5.397	-	5.397
Koze	180	-	180
Općina Novi Grad			
Goveda	700	-	700
Svinje	75	-	75
Perad	16.000	-	16.000
Ovce	560	-	560
Koze	390	-	390
Općina Stari Grad			
Goveda	248	-	248
Svinje	4	-	4
Perad	2.453	-	2.453
Ovce	1.022	-	1.022
Koze	121	-	121

Općina Trnovo FBiH			
Goveda	750	-	750
Svinje	-	-	-
Perad	700	-	700
Ovce	6.000	-	6.000
Koze	-	-	-
Općina Vogošća			
Goveda	603	-	603
Svinje	-	-	-
Perad	4.290	-	4.290
Ovce	4.210	-	4.210
Koze	460	-	460
Opština Čajniče			
<i>Vrsta stoke i domaćih životinja</i>	<i>Privatno (broj)</i>	<i>Državno (broj)</i>	<i>UKUPNO</i>
Goveda	500	-	500
Svinje	1.000	-	1.000
Perad	500	-	500
Ovce	3.000	-	3.000
Koze	100	-	100
Opština Foča / Srbinje			
Goveda	2.753	47	2.800
Svinje	2.400	1.044	3.444
Perad	7.500	13.000	20.500
Ovce	5.400	135	5.535
Koze	450	-	450
Opština Goražde RS			
Goveda	80	-	80
Svinje	100	-	100
Perad	-	-	-
Ovce	700	-	700
Koze	20	-	20
Opština Ilidža RS			
Goveda	1.000	-	1.000
Svinje	2.200	300	2.500
Perad	5.000	20.000	25.000
Ovce	790	-	790
Koze	300	-	300
Opština Kalinovik			
Goveda	158	-	158
Svinje	246	-	246
Perad	433	-	433
Ovce	398	-	398
Koze	30	-	30

<i>Opština Pale</i>			
Goveda	6.250	-	6.250
Svinje	575	-	575
Perad	13.298	-	13.298
Ovce	18.000	-	18.000
Koze	458	-	458
<i>Opština Rogatica</i>			
Goveda	4.900	-	4.900
Svinje	3.000	-	3.000
Perad	8.500	-	8.500
Ovce	29.400	650	30.050
Koze	350	-	350
<i>Opština Rudo</i>			
Goveda	3.860	-	3.860
Svinje	1.930	-	1.930
Perad	11.580	-	11.580
Ovce	9.650	-	9.650
Koze	100	-	100
<i>Opština Sokolac</i>			
<i>Vrsta stoke i domaćih životinja</i>	<i>Privatno (broj)</i>	<i>Državno (broj)</i>	<i>UKUPNO</i>
Goveda	4.750	-	4.750
Svinje	3.300	-	3.300
Perad	20.000	-	20.000
Ovce	25.000	-	25.000
Koze	320	-	320
<i>Opština Stari Grad RS</i>			
Goveda	140	-	140
Svinje	230	-	230
Perad	457	-	457
Ovce	356	-	356
Koze	45	-	45
<i>Opština Trnovo RS</i>			
Goveda	150	-	150
Svinje	250	-	250
Perad	300	-	300
Ovce	370	-	370
Koze	50	-	50
<i>Opština Višegrad</i>			
Goveda	1.600	-	1.600
Svinje	900	-	900
Perad	9.000	-	9.000
Ovce	1.850	-	1.850
Koze	500	-	500

Tabela 87. - Goveda, svinje, perad, ovce i koze u FBiH unutar SMR za 2002. godinu

Ukupno za općine iz FBiH unutar SMR			
Vrsta stoke i domaćih životinja	Privatno (broj)	Državno (broj)	UKUPNO
Goveda	18.115	620	18.735
Svinje	1.164	-	1.164
Perad	149.356	-	149.356
Ovce	43.301	-	43.301
Koze	4.195	-	4.195

Tabela 88. - Goveda, svinje, perad, ovce i koze u RS unutar SMR za 2002. godinu

Ukupno za opštine iz RS unutar SMR			
Vrsta stoke i domaćih životinja	Privatno (broj)	Državno (broj)	UKUPNO
Goveda	26.141	47	26.188
Svinje	13.755	1344	15.099
Perad	69.143	20.013	89.156
Ovce	71.568	785	72.353
Koze	2.723	0	2.723

9. TURIZAM U MAKROREGIJI SARAJEVO

Turizam u makroregiji Sarajevo nikada nije posmatran kao značajna ekonomska aktivnost, osim u slučaju zimskog turizma (olimpijske planine), a čak su i u tom slučaju nedostajali određeni važni elementi savremene turističke ponude.

Izuzev zimskog turizma (i to djelimično), turizam se u ovoj regiji nije nikada razvijao. Nije istražen nijedan drugi koncept turizma za koji već postoje kapaciteti ili bi se oni mogli izgraditi. Neka od ovih područja su kako slijedi:

- ljetni planinski turizam (posjeta planinskim šumama ili splavarenje - rafting na divljim rijekama),
- sportski turizam (planinarenje, paragliding, bungee jumping, fizička i kondiciona priprema sportskih ekipa itd.),
- seoski turizam (seoski turizam, domaća kuhinja, tradicionalna jela itd.),
- historijski i religijski turizam (naročito u starom dijelu grada Sarajeva i drugim obližnjim mjestima od historijskog značaja).

Sa izgradnjom autoputa na koridoru 5-C, čime će se povezati srednja Evropa sa Jadranom, doći će do stvaranja novog koncepta turizma (koji trenutno nije razvijen) u ovoj regiji. Riječ je o tranzitnom turizmu, koji se može kombinovati sa drugim elementima turističke ponude.

Razvoj spomenute infrastrukture, te činjenica jake konkurencije iz susjednih unutarregionalnih (Mostar,) i prekograničnih (Hrvatska, Slovenija) okruženja, zasigurno će uzeti dosta vremena, truda i novaca, tako da ne mislimo da je turizam sektor koji na kratkoročnom planu razvoja SMR-a može doprinijeti značajnijim prihodima ovoga regiona, pa samim tim igrati značajniju ulogu u njegovom razvoju. To nadalje ne znači da će opći interes za očuvanjem prirodnog i ekološki čistog okoliša biti ugružen tim zaključkom, naprotiv, taj interes se generalno prožima i kroz ostale strateške resurse, a u kontekstu ranije spominjanih ostalih segmenata privrednog okvira: organska hrana, flaširana voda itd., tako da će on igrati jako značajnu ulogu u definiranju same vizije razvoja SMR-a i u određivanju njegovih strateških ciljeva, prioriteta i projekata.

Za uspješno funkcioniranje ne samo turizma nego i svih drugih djelatnosti upravo je neophodna harmonizacija svih elemenata i poštivanje principa održivog razvoja, kako ne bi uspješno djelovanje jednog segmenta dovelo u pitanje rad drugoga, također jednako bitnog dijela. U tom smislu, kada govorimo o turizmu, neophodno je istaknuti kako se od prvih koraka razvoja turizma mora imati na umu ekološka dimenzija, jer prirodni ambijent

je u suštini neobnovljiv resurs i upravo ta dimenzija nam daje konkurentu prednost s obzirom na to da još uvijek imamo netaknutu prirodu, a samim tim i realne osnove da je «racionalno i u skladu sa održivim razvojem iskorištavamo».

9.1. POSTOJEĆI KAPACITETI

U periodu prije održavanja olimpijskih igara u gradu Sarajevu počelo se raditi na projektima velikog obima kako bi se povećali turistički kapaciteti i infrastruktura koji bi mogli podnijeti takav tip velike sportske manifestacije. U razdoblju od 1980. do 1984. godine u makroregiji Sarajevo radilo se na izgradnji velikih kapaciteta za zimski turizam.

Izgrađeni su ili razvijeni skijaški centri na Bjelašnici, Jahorini, Trebeviću i Igmanu. Na tim se planinama nalazilo cca. 10 velikih hotela sa svim potrebnim (dodatnim) turističkim objektima: restoranima, klubovima, lokalima, kafanama, diskotekama itd. Na olimpijskim se planinama nalazilo oko 20 velikih ski-liftova, jedna bob staza te tereni za biatlon i skijaško trčanje, kao i dvije velike skakaonice. Sve su olimpijske planine imale svu potrebnu infrastrukturu, što je uključivalo dobru cestovnu povezanost, parking prostor itd.

U to su doba u Sarajevu izgrađena ili renovirana dva velika objekta za klizanje (Zetra i Skenderija) sa kompletnom infrastrukturom.

U pogledu hotelskih kapaciteta, izgrađen je jedan veliki hotel (Holiday Inn) a obnovljeno nekoliko drugih (Bristol, Grand, kompleks na Ilidži itd.).

Nažalost, nije se smatralo da u ostalom dijelu regije postoji potreba za razvojem ovakve infrastrukture (za turizam i sport).

Osim Sarajeva, u drugim gradovima čak ni danas nema većih hotela. Do 1992. godine u svim je gradovima u regiji postojao po jedan manji državni hotel, ali je većina njih uništena tokom rata ili je propala nakon njega zbog neodržavanja. U međuvremenu su neka od ovih mjesta promijenila namjenu.

Umjesto ovih državnih hotela danas se u gradskim centrima mogu naći manji moteli (duž većih saobraćajnica) ili kombinacija restorana i prenoćišta (sa nekoliko soba), koji očito služe samo za tranzitni turizam.

Većina turističkih objekata u okolini Sarajeva uništena je nakon 1992. godine; neka od njih su obnovljena, npr. jedan hotel na Bjelašnici i tri hotela na Jahorini. Na ovim planinama rade i ski-liftovi, ali daleko umanjenog kapaciteta.

Sa izgradnjom novih i većih hotela u poslijeratnom periodu danas su hotelski kapaciteti u Sarajevu veći (Hotel Saraj, Vila Orient, Meridian, Grand, Hollywood, Sunce itd.).

U sljedećoj tabeli prikazani su turistički kapaciteti makroregije Sarajevo po općinama za 2002. godinu.

Tabela 89. - Hoteli, moteli i drugi kapaciteti za smještaj turista po općinama u SMR za 2002.godinu

<i>Općina</i>	<i>Turistička infrastruktura</i>		
Breza	(H)(P)2	Čajniče	(H)(S) 1,
Olovo	(H)(P)3, (T)(S)1	Foča/Srbinje	(H)(S) 2, (H)(P) 1
Vareš	0	Goražde RS	0
Visoko	(H)(P) 5,	Ilidža RS	(H)(S) 2, (H)(P) 1
Foča / Ustikolina	(H)(P) 2	Kalinovik	(H)(S) 1,
Goražde		Novo Sarajevo RS	
Pale / Prača	0	Pale	(H)(S) 3, (H)(P) 9
Fojnica	(H)(S) 1, (H)(P) 1, (T)(S) 1,	Rogatica	(H)(S) 1,
Kiseljak		Rudo	0
Kreševo	(H)(P) 3 ,	Sokolac	(H)(S) 1, (H)(P) 1
Centar	(H)(P) 9, (H)(S) 1	Stari Grad RS	0
Hadžići	(H)(P) 2 ,	Trnovo RS	(H)(S) 1,
Ilidža	(H)(P) 4, (T)(P) 1	Višegrad	(H)(S) 3, (T)(S) 1,
Ilijaš	(H)(P) 1		
Novi Grad	(H)(P) 2		
Novo Sarajevo	(H)(P) 4, (H)(S) 1		
Stari Grad	(H)(P) 8 (H)(S) 2		
Trnovo	(H)(S) 1		
Vogošća	(H)(S) 3, (H)(P) 4		
Ukupno za FBiH	(H)(P) 50, (H)(S) 5, (T)(S) 2, (T)(P) 1	Ukupno za RS	(H)(P) 50, (H)(S) 5, (T)(S) 2, (T)(P) 1
Ukupno u SMR (H)(P) 12, (H)(S) 15, (T)(S) 1			

Legenda: H – hoteli i moteli, T – termalna i ljekovita voda sa smještajnim kapacitetima, P – privatni sektor, S – državni sektor

Tabela 90. - Hoteli, moteli i drugi kapaciteti za smještaj turista u SMR 2002. godine

<i>Administrativna jedinica</i>	<i>Hoteli (privatno vl.)</i>	<i>Hoteli (državno vl.)</i>	<i>Termalna i ljekovita voda (privatno vl.)</i>	<i>Termalna i ljekovita voda (državno vl.)</i>
Ukupno iz FBiH	50	5	2	1
Ukupno iz RS	12	15	-	1
Ukupno u SMR	62	20	2	1

9.2. MOGUĆNOSTI ZA RAZVOJ TURIZMA U SMR-u

Ova regija ima velike mogućnosti za razvoj turizma (prvenstveno zimskoga - skijaški centri). Razlozi su sljedeći:

- postojanje tradicije za takav oblik turizma;
- postojanje topografskih i klimatskih preduvjeta za takav oblik turizma. Velike planine su gotovo šest mjeseci godišnje prekrivene snijegom;
- razvijena cestovna i drugi oblici infrastrukture u čitavoj regiji, što obuhvata i pojedina planinska područja koja su potpuno neiskorištena;
- grad Sarajevo, glavni grad i veliki komercijalni centar, nalazi se u blizini ovih planina;
- dobra cestovna povezanost sa drugim regijama i srednjom Evropom.

U regiji se nalazi i nekoliko interesantnih mjesta historijskog značaja, tako da se može razvijati historijski turizam. Mogućnosti za to su sljedeće:

- stari dio Sarajeva kao mješavina orijentalne i austrougarske arhitekture;
- Latinska ćuprija u gradu Sarajevu kod koje je ubijen austrougarski prijestolonasljednik (što je bio povod za početak Prvog svjetskog rata);
- brojni vjerski objekti iz doba Turske imperije (stari 500 godina), džamije, crkve itd.;
- Bašçaršija, stari trgovački centar u orijentalnom stilu, gdje se nalazi veliki broj restorana i zanatskih radnji i Univerzitetska biblioteka (Vjećnica);
- arheološka nalazišta iz doba srednjovjekovnog bosanskog kraljevstva na Bjelašnici i u blizini Visokog;
- Rimski most i Ilidža.

U makroregiji Sarajevo postoji mogućnost za razvoj još jednog oblika turizma - zdravstvenog turizma, a zahvaljujući izvorima termalne i mineralne vode. U regiji postoji nekoliko centara koji bi se mogli razviti u prave turističke centre (turizam tokom cijele godine):

- grad Fojnica sa termo-mineralnom vodom i postojećim smještajnim kapacitetima te centrom za rehabilitaciju;

- grad Olovo sa termo-mineralnom vodom i postojećim smještajnim kapacitetima;
- Ilidža (Sarajevo) sa izvorima termo-mineralne vode i smještajnim kapacitetima;
- Višegrad sa termo-mineralnom vodom i postojećim smještajnim kapacitetima te centrom za rehabilitaciju.

Sa izgradnjom autoputa na koridoru 5-C, čime će se povezati srednja Evropa sa Jadranom, početak će novo doba tranzitnog turizma za grad Sarajevo, kao i za čitavu makroregiju Sarajevo. Svakako, ovaj će se oblik turizma moći kombinovati sa drugim elementima turističke ponude.

Šume i planinska područja u ljetnjem periodu predstavljaju poseban doživljaj za posjetioce. Bogatstvo flore i faune može predstavljati osnovu za razvoj turizma u zaštićenim područjima i nacionalnim parkovima, naročito u Perućici - najvećoj prašumi u Evropi. Cestovna povezanost sa ovim mjestima postoji, s tim da je u nekim područjima potrebno bolje održavanje i obnova.

Također postoji mogućnost za razvoj turizma na planinskim rijekama. Postoji niz manjih i većih planinskih rijeka koje protiču kroz izuzetno slikovita područja, a uz čije tokove postoji dobra cestovna povezanost. Na ovim je rijekama moguće razvijati splavarenje - rafting i kajakarstvo.

10. EKONOMIJA I POSLOVANJE

Ekonomija i poslovanje u sarajevskoj makroregiji imaju najveći obim u BiH u smislu broja registrovanih pravnih lica (preduzeća) i obima prihoda koji se ostvaruju u tim pravnim licima. Postoji nekoliko faktora koji su odredili opisanu situaciju; sarajevska makroregija ima najveću koncentraciju stanovništva u čitavoj BiH, a Sarajevo je smješteno u centru makroregije i također je i glavni grad BiH. Uticaj na ekonomiju također ima veliki broj kulturnih, vladinih i pravosudnih institucija, finansijskih i kreditnih institucija, obrazovnih institucija, socijalnih i sportskih aktivnosti, što omogućuje mnogim preduzećima da svoja sjedišta upravo lociraju u Sarajevu.

Ekonomija u sarajevskoj makroregiji se od završetka rata nije razvijala značajnijom brzinom ili u velikom procentu. Kvalitet života u regiji nije zadovoljavajući usprkos podršci i nastojanjima međunarodne zajednice da osigura finansiranje malih i srednjih preduzeća u čitavoj Bosni i Hercegovini.

Zbog nedostatka rasta u ekonomiji, vođstva u vladi, malih promjena u procentu zaposlenosti, minimalnih stranih investicija, nedostatka šansi za mlade ljude i pojave odlaska mladih, nedovršene privatizacije, sporog pravnog sistema bez snage izvršavanja, političkih diskontinuiteta, sivog tržišta i nejasnog plana za budućnost sarajevska makroregija i čitava zemlja su na rubu preživljavanja, sa egzistencijom “od danas do sutra”, bez održivosti za budućnost. Ekonomija još uvijek izgleda kao da je u šoku nakon rata, uz pristunu letargiju koju je potrebno izliječiti.

10.1. BRUTO DOMAĆI PROIZVOD – BDP

Osnovni makroekonomski agregat računa proizvodnje je bruto domaći proizvod (BDP). Obračun (BDP) se zasniva na koncepciji Sistema nacionalnih računa (SNA) iz 1993. (četvrta revizija ove metodologije). SNA 93 je osnovni statistički standard koji preporučuje UN, a primjenjuju ga sve zemlje tržišne privrede jer osigurava obuhvatan računovodstveni okvir ekonomije jedne države kojim se ona predstavlja u kvantitativnom smislu na konzistentan, pouzdan i međunarodno usporediv način.

Obračun BDP-a prema konceptu SNA-93 izvodi se za sve djelatnosti proizvodnje dobara i usluga u određenom obračunskom periodu za rezidentne proizvođače i poznat je kao širi koncept obračuna proizvodnje. Uz njega, pored materijalne proizvodnje i usluga neposredno vezanih za proizvodnju, uključuju se i sve druge djelatnosti kao što su bankarstvo, financijske i osiguravajuće usluge, zatim obrazovanje i zdravstvo, socijalne, kulturne, zabavne i druge te usluge državne administracije, odbrane, javnog reda i sigurnosti, neproizvodne tržišne i lične, uza sve vrste neprofitnih usluga.

Procjena BDP-a po stanovniku (gross domestic product per capita) u BiH je teško izvodiva iz više razloga. Osnovni su sljedeći:

Ne postoji tačan broj stanovnika u BiH. Oficijelni podaci statistika FBiH, RS-a o BD u zbiru daju ukupno podatak od 4.267.665 (ZSFBiH 2.812.397; RZSRS 1.367.936; Distrikt Brčko 87.332).

Istraživanja koja je u našoj zemlji provela međunarodne zajednice dala su različite procjene koje se kreću od 3.200.000 do 3.800.000 stanovnika, tako da je u ovoj analizi uzeta srednja vrijednost od 3.800.000 stanovnika, koja je ujedno i najpribližnija stvarnoj vrijednosti.

Prisutnost sive ekonomije u cijeloj BIH je dokazana, pa je obračun BDP-a uskraćen za veliki procenat iznosa koji se ne obračunavaju i ne prikazuju oficijelno.

Prisutan je i neusklađen sistem sistema praćenja, prikupljanja i analiziranja podataka na državnom nivou.

Kako iz spomenutih razloga nismo u mogućnosti baviti se direktno ovim pitanjem na regionalnom nivou, to ćemo u nastavku izvještaja raditi sa pokazateljima sa entitetskoga, tj. državnog nivoa. S obzirom da su prosjeci ranijih pokazatelja na SM regionalom nivou manje-više $\pm 10\%$ od prosjeka BiH, vjerujemo da će ova analiza dobrim dijelom reprezentativno pokazati i stanje samoga sarajevskog ekonomskog regiona u okviru navedenih odstupanja.

Tabela koja slijedi predstavlja BDP za BiH, tj. FBiH i RS za godine 2000. i 2002 .

Napomena. Osnovne pokazatelje privrednih kretanja na nivou BiH nije moguće prikupiti na mjesečnom nivou s obzirom da entitetski zavodi za statistiku vremenski neusklađeno objavljuju podatke.

Tabela 91: Bruto domaći proizvod - BDP

O P I S	2000.				2002.			
	BiH ³	ENTITETI FBiH ⁴	RS ⁵	BiH ¹⁰	%	FBiH ¹¹	ENTITETI % RS ¹²	%
Bruto proizvodnja, miliona KM	19.736	13.412	6.324	-		15.259	-	
Bruto domaći proizvod, u mil. KM	9.611	6.723	2.734	11.627	110,90	7.846	107,90	3.401 113,60
Bruto domaći proizvod, u mil. USD	4.536	3.173	1.290	5.598	116,80	3.778	113,50	1.638 119,60
Bruto domaći proizvod po stanovniku, KM	2.542	2.392	1.914	3.037	110,10	2.770	107,80	2.248 108,90
Bruto domaći proizvod po stanovniku, u USD	1.200	1.129	903	1.463	115,80	1.334	113,40	1.082 117,50
Broj stanovnika (procjena sredinom godine) ⁶	3.781.000	2.800.849	1.428.899	3.828.000	100,80	2.832.355	100	1.513.127 104,40

U strukturi BDP-a BiH Federacija BiH u 2000/2002. godini ima oko 70%, a RS oko 30% učešća. U 2002. godini BDPpc u FBiH je za 252 US\$ veći nego u RS-u, što je još jednim dokazom dispariteta unutar države.

Po BDPpc, BiH (i njeni dijelovi) zauzima pretposljednje mjesto među zemljama Evrope. Jedino je iza nje Albanija sa BDPpc od 1.110 US\$. Susjedna RH ima 3,5, Mađarska 3,71, Bugarska 1,2, Rumunija 1,33, a Slovenija čak 7,43 puta veći BDPpc. BDPpc Norveške je čak 7,5 puta veći od onoga u BiH.

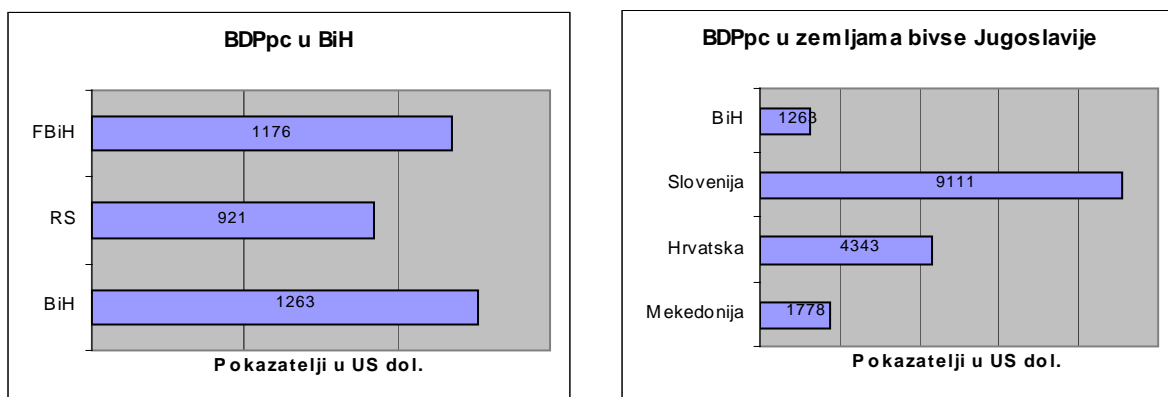
³ Podaci o BDP-u iz Biltena br.4/2002. Centralne banke BiH, str. 45. U ukupan BDP za 2001. su uračunati podaci za Brčko Distrikt (BDP 213 min KM); za 2002. je izvršena gruba procjena za BD. Podaci o izvozu/uvozu dobiveni sabiranjem podataka FBiH, RS i BD BiH, podaci o BDP za BiH - saopćenje 31.7.2003. Agencija za statistiku BiH).

⁴ Podaci o izvozu-uvozu za FBiH - Statistički podaci o privrednim/gospodarskim i drugim kretanjima br. 5/2003, za BDP br. 12/2002., Federalni zavod za statistiku Sarajevo, kurs \$ za I-III 2003. 1,8239 KM; za BDP za 2002. br.7/2003.

⁵ Mjesečni statistički pregled br. 4/2002., Republički zavod za statistiku RS Banja Luka, Centralna banka BiH Sarajevo; Mjesečni izvještaj br. 3/2003, Republički zavod za statistiku RS, Banja Luka; Statistika privrednih bilansa br. 02 od 25.11.2002. Podaci o izvozu/uvozu su preračunati po kursovima 1\$=2,1188 KM (2000.) 2,1856 KM (2001.) 2,0779 KM (2002.). Podaci o izvozu/uvozu 2003. Centralne banke BiH, kurs \$ za I-III 2003. 1,8239 KM, podaci o BDP-u 2002. saopćenje br. 2/03., 23.7.2003. Republičkog zavoda za statistiku RS.

⁶ Agencija za statistiku BiH za procjenu broja stanovništva ne uključuje izbjeglice koje se nalaze van BiH više od godinu dana po preporuci međunarodne zajednice, dok entitetski zavodi za statistiku u broj stanovništva uključuju i izbjeglice. Time je procjena broja stanovništva BiH Agencije za statistiku BiH manja od zbira broja stanovništva entiteta.

Graf. 21: BDPpc u US \$ (Napomena: BDP za BiH uključuje i BDP Brčko distrikta.)

Iz podataka datih u grafikonu jasno se može pozicionirati položaj BiH. Ekonomski rast u BiH je usporen i u 2002. godini iznosio je 3,3%, dakle niži je nego u većini zemalja regiona i znatno niži od 6%, što je analizom prepoznato kao neophodan uvjet za povrat na nivo BDP-a iz 1991. godine do 2010. godine. Međunarodna pomoć predstavlja 9% od ukupnog BDP-a, tako da će njeno smanjivanje u narednom periodu značajno negativno utjecati na BDP. Kad je riječ o “izvozu radne snage” iz SMR-a, po procjeni Centralne banke BiH, individualni transfer iz inozemstva dostiže iznos od 1,5 milijardi KM ili 15% ukupnog BDP-a.

Javni rashodi u BiH, a samim tim u SMR-u, na jako su visokom nivou i predstavljaju 56% od BDP-a, od čega najveći dio pokriva troškove plaća i administracije. Dakle, nema razvojnih fondova i projekata kojima bi se podsticao razvoj.

U slijedećoj tabeli predstavljamo sektorsko učešće BDP-a za 2000. i 2001. godinu.

Tabela 92: Učešće u BDP-u po sektorima privrede u (%)

BiH	2001.	2000.
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	11,9	12,0
Industrija	25,3	25,4
Prerađivačka industrija	15,3	15,4
Usluge	62,8	62,7
UKUPNO	100	100

Stanje prikazano u prethodnoj tabeli pokazuje promjenu procentualnog učešća djelatnosti u BDP-u 2001. god. Uslužna djelatnost imala je 62,8 % udjela, dok je prije rata privreda bila zasnovana na baznoj industriji i iskorištavanju prirodnih resursa sa razvijenim prerađivačkim kapacitetima. Nažalost, godišnja stopa rasta po sektorima pokazuju kako u

2001. god. usluge rastu za 7,1%, industrija ima pad od 8%, prerađivačka industrija pad od 5%, pa je ukupna stopa rasta samo 0,2%.⁷

Ovi podaci nam ukazuju na nepopularan razvoj i negativnu preraspodjelu različitih privrednih sektora u učešću u BDP-a. Pad u industrijskom sektoru znatno će uticati na sposobnost BiH ekonomije da stvara nove vrijednosti, s jedne strane, te rast usluga, ponajprije trgovine, dodatno će rezultirati daljnjim produblјivanjem ionako već izraženog jaza pokrivenosti izvoza sa uvozom.

10.2. UVOZ I IZVOZ

Podatke na nivou regije nije moguće predočiti jer statistika u RS-u ne prati uvoz i izvoz na nivou opština. Iz toga razloga se prinuđeno promatrati podatke na nivou države, tj. entiteta. Robni promet BiH sa inostranstvom za period 2002. i 2003. predstavljen je u tabeli koja slijedi.

Tabela 93: Robni promet BiH sa inostranstvom

	2002.				2003.			
	BiH ⁸	ENTITETI		BD ⁹	BiH ¹⁵	ENTITETI		BD ¹⁶
		FBiH ¹⁰	RS ¹¹			FBiH ¹⁷	RS ¹⁸	
IZVOZ	1.897.873	1.432.055	456.266	9.552	2.252.423	1.768.687	467.066	16.671
UVOZ	7.154.568	5.022.553	1.858.757	273.258	7.416.841	5.167.889	1.943.777	305.175
OBIM	9.052.441	6.454.608	2.315.023	282.810	9.669.264	6.936.576	2.410.843	321.846
SALDO	-	-	-	-	-	-	-	-
Pokrivenost uvoza Izvozom u %	27%	29%	25%	3%	30%	34%	24%	5%

Podaci carinskih uprava FBiH, RS i BD BiH obuhvataju izvoz i uvoz roba prema ICD i UCD.

Na bazi podataka o robnoj razmjeni BiH sa inostranstvom za jedanaest mjeseci 2003., u poređenju sa istim periodom 2002. godine, može se konstatirati da je došlo do izvjesnih pozitivnih efekata, ali je to ispod očekivanih rezultata.

Pokrivenost uvoza izvozom za jedanaest mjeseci 2003. iznosila je 30%, što predstavlja povećanje od 11,11% u odnosu na isti period 2002.. Ukupan obim vanjskotrgovinske razmjene BiH sa svijetom za jedanaest mjeseci 2003. u poređenju sa istim periodom iz 2002. povećan je za 5,20 %.

Brži rast izvoza za 16 %, uz znatno sporiji rast uvoza od 2,5 % za jedanaest mjeseci 2003. u odnosu na isti period prethodne godine uticao je na smanjenje ukupnog trgovinskog deficita BiH za tri posto.

⁷ Podaci uzeti iz MRC u BiH, UNDP, 2003.

⁸ Podaci dobiveni sabiranjem podataka entiteta i BD. Podaci carinskih uprava FBiH, RS i BD BiH obuhvataju izvoz i uvoz roba prema ICD i UCD.

⁹ Centralna banka BiH i Statistički biro Brčko Distrikta BiH (2002), Carinska služba Brčko Distrikta (2003)

¹⁰ Carinska uprava Federacije BiH

¹¹ Republička uprava carina RS

U tabeli koja slijedi prikazan je odnos robe razmjene BiH sa najznačajnijim državama u 2003. godini. Podaci su predstavljeni po entitetskom nivou, uključujući Brčko Distrikt, kao i njihov zbirni prikaz za cijelu BiH.

Tabela 94: Ukupna razmjena BiH sa najznačajnijim zemljama u 2003. godini

	2003.									
	BiH ¹²		ENTITETI						BD ¹³	
	IZVOZ	UVOZ	OBIM	FBiH ¹⁴		RS ¹⁵		IZVOZ	UVOZ	
UKUPNO	2.252.423	7.416.841	9.669.264	1.768.687	5.167.889	467.066	1.943.777	16.671	305.175	
Hrvatska	414.692	1.779.376	2.194.068	358.559	1.467.665	52.294	236.659	3.840	75.052	
Slovenija	150.868	946.116	1.096.984	115.374	791.239	34.287	145.521	1207	9.356	
Njemačka	345.283	732.209	1.077.492	325.541	554.553	18.215	167.883	1.528	9.773	
Srbija i Crna Gora	388.584	650.865	1.039.449	176.868	118.844	205.692	474.942	6.025	57.080	
Italija	307.309	591.877	899.186	262.104	456.298	43.006	127.794	2.199	7.786	
Austrija	83.817	452.547	536.364	75.012	353.034	8.693	82.204	113	17.310	
Mađarska	15.744	514.878	530.622	11.026	240.670	4.696	174.133	22	100.075	
Švajcarska	221.362	118.301	339.663	217.730	98.435	3.559	18.220	73	1.646	
Češka	9.454	193.686	203.140	7.195	163.816	2.111	29.400	148	470	
Poljska	5.983	154.235	160.218	5.082	121.540	901	31.916	-	779	
Turska	12.371	147.688	160.059	10.675	132.469	1.696	13.370	-	1.848	
Velika Britanija	70.836	53.817	124.653	16.571	43.105	54.265	10.479	-	233	
Francuska	20.857	91.903	112.760	18.505	55.605	2.336	34.845	17	1.453	
SAD	17.574	94.126	111.700	16.761	80.640	813	12.828	-	658	
Holandija	14.444	93.407	107.851	10.832	70.173	3.467	22.561	145	674	
ostale zemlje	173.245	801.810	975.055	140.852	419.803	31.035	361.022	1.354	20.982	

Podaci carinskih uprava F BiH; RS i BD BiH obuhvataju izvoz i uvoz roba prema ICD i UCD.

Možemo zaključiti da je poboljšana kvaliteta oba robna razmjena s obzirom na sve veću usmjerenost bh. izvoznika na tržišta Njemačke, Austrije, Italije, Slovenije i drugih zemalja.

Vodeće zemlje u oblasti izvoza iz BiH u posmatranom periodu su: Hrvatska (373 miliona KM), sa porastom od 34 %; Srbija i Crna Gora (370 miliona KM), smanjenjem od 3 %; Njemačka (320 miliona KM), s porastom od 37 %; Italija (298 miliona KM), s porastom od 49 %; Švicarska (205 miliona KM), smanjenje od 2 %; Slovenija (141 milion KM), smanjenje od 5 %; Austrija (83 miliona KM), s povećanjem od 14 % u odnosu na isti period iz prethodne godine.

Vodeće zemlje u oblasti uvoza u BiH u posmatranom periodu su: Hrvatska (1.656 miliona KM), sa porastom od 5,4 %; Slovenija (883 miliona KM), smanjenje od 10,4 %; Njemačka (708 miliona KM), s porastom od 7,4%; Srbija i Crna Gora (604 miliona KM), smanjenje od 4,7 %; Italija (553 miliona KM), bez promjena; Švicarska (108 miliona KM),

¹² Podaci dobiveni sabiranjem podataka entiteta i BD

¹³ Centralna banka BiH i Statistički biro Brčko Distrikta BiH (2002); Carinska služba Brčko Distrikta (2003)

¹⁴ Carinska uprava Federacije BiH

¹⁵ Republička uprava carina RS

smanjenje od 11%; Austrija (407 miliona KM), smanjenje od 15,5 % u odnosu na isti period iz prethodne godine.

Ohrabrujući podaci odnose se na strukturu uvoza. Evidentan je rast uvoza kapitalne opreme koja služi daljnjoj reprodukciji. I dalje je najteža situacija u oblasti agroindustrijskog kompleksa, gdje je pokrivenost uvoza izvozom svega 8%.

Osnovne karakteristike vanjskotrgovinske razmjene BiH za jedanaest mjeseci 2003. godine mogle bi se sumirati u sljedećim konstatacijama:

- I pored pozitivnih tendencija, bržeg rasta izvoza i sporijeg rasta uvoza, apsolutni iznos negativnog salda vanjskotrgovinske razmjene raste.
- Izražene su pozitivne tendencije rasta izvoza prerađivačke industrije. Zadržavanje nepovoljne strukture robne razmjene (izvoz nižih faza prerade drveta, baznih metala, zadržavanje tendencije lon-poslova uz rast uvoza robe široke potrošnje).
- Prisutne su tendencije prekomjernog uvoza robe koju proizvodimo, ili možemo proizvoditi u dovoljnim količinama i podmirivati vlastite potrebe, a država nije aktivirala odbrambene ili stimulativne mehanizme za zaustavljanje negativnih tendencija.
- Evidentno je prisustvo administrativnih barijera u vidu različitih certifikata i uvjerenja kod izvoza proizvoda, uz istovremeno nepostojanje takvih kontrolnih mehanizama i barijera kod uvoza.

10.3. EKONOMIJA I POSLOVANJE U SARAJEVSKOJ MAKROREGIJI

10.3.1. JAVNI SEKTOR (ADMINISTRACIJA)

Javni sektor u makroregiji Sarajevo smatra se propterećenim, sa adekvatnim brojem kadra, ali nerijetko bez kvalifikovanog ili kvalitetno obučenog kadra, s nedostatkom odgovarajućeg menadžmenta, i u mnogim slučajevima bez praćenja standardizovanih procedura. Politike i procedure nisu dobro definirane, ponekada su konfliktne, a nekada nisu ni poznate. Javni sektor u administraciji je vrlo loše plaćen, nije motiviran, ne dobiva bonus za uspjeh u radu, i kao takav nema inicijative da dovede do odgovarajućega, efektivnog i efikasnog funkcioniranja sistema.

Stari socijalistički sistem malih poklona u znak zahvalnosti za uslugu smatra se normalnim i još uvijek je prisutan u svim javnim institucijama. Promjene su potrebne, ali najpotrebnije je solidno vođstvo, poštovanje i povjerenje, i reformistički stav koji vodi promjeni razmišljanja o međusobnom poštovanju funkcije koja je na usluzi građanima i građana prema procedurama. Na kraju, potrebno je razviti svijest da građanin plaća uslugu kojom se dalje isplaćaju plaće zaposlenima u javnom sektoru i administraciji.

Potrebno je uspostaviti standarde, osigurati i ohrabrivati obuku, povećati nivo kompetentnosti za sve pozicije i za kadar koji je na tim pozicijama, i to od vrha prema dolje, uz ocjenjivačko tijelo koje bi omogućilo poštovanje i primjenu uspostavljenih standarda. Drugim rječima, javna administracija zahtijeva reforme, potrebno je uvođenje novih regulativa i standarda (EC/EU standardi), zapošljavanje kvalifikovanih kadrova, uspostavljanje standardnih operativnih procedura, praćenje politika i procedura, uspostavljanje jake liderske strukture te određeni oblik povećanja plaća i motivacija za dobro obavljeni posao.

10.3.2. Općinski budžeti

U ovoj socioekonomskej analizi predstavljen je proces pripreme i upravljanja općinskim budžetima, koji se vodi bez dovoljno raspoloživih informacija. Općine u Federaciji BiH nemaju informacije od kantona koje se odnose na plaćene poreze, izdane dozvole ili druge prihode koji su prikupljeni unutar tih općina, a samim tim nemaju informacija ili koncepta o sredstvima koja mogu očekivati iz budžeta. U Republici Srpskoj nadležnost za naplatu različitih poreza i drugih naknada je na nivou entiteta, te je situacija slična onoj u FBiH, gdje općine nemaju podatke o iznosu sredstava koja su naplaćena na njihovoj teritoriji. Ova činjenica čini nemogućim odgovarajuće analize, procjene i pripreme kompletnog i što tačnijeg budžeta.

Svaki budžet je različit, i nedostaje kontinuitet za kratkoročne, srednjoročne, i dugoročne strategije i rast. Postoji nedostatak harmonizacije u budžetima općina u različitim entitetima, ali i kod susjednih općina u kojima bi se zajednički problemi mogli lakše i na efikasniji način riješiti saradnjom i kooperacijom. Komunikacije i podjela statističkih, finansijskih podataka te istraživanja za zajedničko rješavanje problema doprinijeli bi boljem razvoju budžeta te boljem prikupljanju i analiziranju podataka.

Potrebno je pripremiti i implementirati formalan, funkcionalan, i harmonizovan oblik budžeta za čitavu Bosnu i Hercegovinu. Također je potrebno pružiti podršku različitim vidovima obuke i tehničke asistencije svim općinama kojima je takva podrška potrebna. Nakon kompletiranja procesa priprema budžeta, potrebna je daljnja obuka i tehnička asistencija na nivou nadležnosti koji usvaja budžet. Također bi bilo dobro uspostaviti nezavisno tijelo koje bi izučavalo i reguliralo proces podjele finansijskog priliva, uz kompletnu transparentnost i autoritet nad svim nivoima nadležnosti koji vrše povrat finansijskog dijela prihoda općinama. Odluke takvog tijela trebale bi se zasnivati na naplaćenim prihodima u prošlosti, kako bi se odredili iznosi koje je potrebno dati općinama prije pripreme općinskog budžeta, tako da općine tačno znaju šta mogu očekivati i da znaju parametar svojih budžeta.

Upravljanje budžetom u svakoj općini pojedinačno je također vrlo različito. Neke od općina nisu pratile implementaciju svog budžeta. Druge su pokušale pratiti svoj budžet, ali su s obzirom na mnoga pitanja koja su neplanirano iskrsnula u toku godine morale korigovati svoje budžete, jer su za sve probleme ili novonastale situacije općine morale naći izvore finansiranja. Uopćeno govoreći, zbog nepoznavanja podatka o tome koliki će iznos općina dobiti od nadležne institucije bilo je malo informacija na osnovu kojih se mogao pripremiti realističan i odgovarajući budžet. Iz tog razloga je teoretski upravljanje budžetom bez realizacije odgovarajućih iznosa sredstava kroz prihode bilo gotovo

nemoguće, ne zbog načina na koji su budžeti pripremljeni, već zbog nemogućnosti da se mnoge stavke realizuju u punom iznosu (projekti, usluge i sl.).

Ovakav način rada ostavlja dilemu i kod nadležnih institucija o tome koliko su projekti i predviđena ulaganja ili usluge realne, što otežava odluku o iznosu sredstava koja bi trebalo dodijeliti općini. Nakon završetka kompletnog procesa, kada općina primi sredstva od kantona u FBiH ili u RS od entiteta, ona prilagođava svoj operativni budžet, i po drugi put prolazi kroz čitav proces. Ovakva situacija bi se mogla izbjeći formaliziranjem veličine i procesa pripreme budžeta kao što je prethodno objašnjeno, čime bi budžeti bili tačniji a procedura se zantno skratila.

Dalje, ako budžet posmatramo samo kao ekonomsko menadžment oruđe bez ikakvih drugih uticaja, onda bi budžet mogao postati efikasan i efektivan, ali i transparentan. Općine bi trebale građanima omogućiti priliku prije podnošenja budžeta da iznesu svoje mišljenje i na taj način utiču na budžet, a do sada je ovakvih vidova učešća bilo malo.

U donjim tabelama prezentirani su podaci iz općinskih budžeta. Postoji razlika u procesu pripreme budžeta u općinama u RS-u u odnosu na općine u FBiH s obzirom na različitost nadležnosti u nekim pitanjima. Čak postoje neke različitosti u procesu realizacije budžeta unutar općina u FBiH koje se nalaze u različitim kantonima

Generalno gledano, u FBiH općine pod stavkom “prihod od poreza” pokazuju vrijednosti iz poreza na ekstraprihod građana, na privatnu imovinu i nekretnine. S druge strane, u općinama u RS-u pod stavkom “prihod od poreza” prikazana je vrijednost koja uz opisane vrijednosti u FBiH pokriva i posebne takse na cigarete, alkohol i sl.

Također generalno gledajući, pod stavkom “donacije / grantovi” u općinama u FBiH prezentirane su vrijednosti koje kanton vraća općinama kroz poreze, ali ovom procesu nedostaje transparentnost jer općine teško da mogu znati koliko je poreza prikupljeno na teritoriji općine. U općinama u RS-u ista stavka prikazuje vrijednost koju općina dobije od entiteta kao podršku budžetu.

Dalje generalno gledajući, pod “direktnim prihodom” u svim općinama podrazumijeva se vrijednost koju one direktno naplaćuju, kao što su prihodi od prodaje administrativnih taksi, davanja prostora pod zakup i sl.

Tabela 95. - Osnovni pokazatelji iz budžeta općina u SMR-u

Općina Breza				
Općinski budžet	2000.	2001.	2002.	2003.
Prihod				
Oporezivi prihod	668.000	953.800	580.000	662.000
Direktni prihod	661.500	785.500	1.049.800	951.272
Donacije	360.000	200.000	367.760	365.680
Ostalo	148.381	46.400	0	0
Ukupni prihod	1.837.881	1.985.500	1.998.560	1.978.952
Troškovi				
Ukupni troškovi	1.827.881	1.985.500	1.998.560	1.949.952
Rezerve	20.000	0	0	29.000
Općina Olovo				
Općinski budžet	2000.	2001.	2002.	2003.
Prihod				
Oporezivi prihod	634.000	675.500	541.000	507.500
Direktni prihod	310.000	403.000	279.500	395.400
Donacije	400.000	48.500	200.000	270.000
Ostalo	0	250.000	39.500	0
Ukupni prihod	1.344.000	1.377.000	1.060.000	1.172.900
Troškovi				
Ukupni troškovi	1.279.000	1.327.000	1.030.000	1.138.900
Rezerve	65.000	50.000	30.000	34.000
Općina Vareš				
Općinski budžet	2000.	2001.	2002.	2003.
Prihod				
Oporezivi prihod	535.000	470.000	415.000	597.600
Direktni prihod	252.000	358.000	530.000	551.000
Donacije	950.000	940.000	350.000	0
Ostalo	0	0	0	0
Ukupni prihod	1.737.000	1.768.000	1.295.000	1.148.600
Troškovi				
Ukupni troškovi	1.721.940	1.727.830	1.275.000	1.148.600
Rezerve	15.060	40.170	20.000	0
Općina Visoko				
Općinski budžet	2000.	2001.	2002.	2003.
Prihod				
Oporezivi prihod	2.503.093	2.789.700	2.313.000	2.299.000
Direktni prihod	560.000	802.700	1.825.000	1.919.000
Donacije	100.000	150.000	300.000	170.000
Ostalo	0	0	0	0
Ukupni prihod	3.063.093	3.742.400	4.438.000	4.388.000
Troškovi				
Ukupni troškovi	2.990.426	3.692.400	4.388.000	4.348.000
Rezerve	72.667	50.000	50.000	40.000

<i>Općina Fojnica</i>				
<i>Općinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	667.500	667.500	664.500	732.000
Direktni prihod	181.500	181.500	314.550	361.000
Donacije	350.000	350.000	40.000	130.000
Ostalo	450.000	450.000	352.000	345000
Ukupni prihod	1.652.000	1.652.000	1.371.000	2.139.632
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	1.627.000	1.627.000	1.356.000	2.134.632
Rezerve	25.000	25.000	15.000	5.000
<i>Općina Kreševo</i>				
<i>Općinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	340.000	340.000	400.000	400.000
Direktni prihod	170.000	170.000	140.000	230.000
Donacije	40.000	40.000	80.000	40.000
Ostalo	140.000	140.000	150.000	150.000
Ukupni prihod	690.000	690.000	770.000	820.000
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	688.000	688.000	763.000	814.000
Rezerve	2.000	2.000	7.000	6.000
<i>Općina Foča / Ustikolina</i>				
<i>Općinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	54.717	39.900	60.500	40.300
Direktni prihod	14.305	13.100	33.400	22.500
Donacije	269.879	271.000	524.800	396.000
Ostalo	34.065	0	0	9.000
Ukupni prihod	372.966	324.000	618.700	467.800
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	372.966	324.000	618.700	467.800
Rezerve	0	0	0	0
<i>Općina Pale / Prača</i>				
<i>Općinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	14.347	14.347	20.292	22.287
Direktni prihod	42.902	42.902	59.148	49.927
Donacije	377.091	377.091	300.000	393.172
Ostalo	3.000	3.000	6.927	33.410
Ukupni prihod	437.340	437.340	386.367	498.796
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	437.340	437.340	386.367	498.796
Rezerve	0	0	0	0
<i>Općina Centar</i>				
<i>Općinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	2.800.000	2.880.000	2.495.000	3.315.000
Direktni prihod	3.494.000	4.441.500	4.743.000	5.940.000
Donacije	3.677.000	1.100.000	3.667.000	2.906.000
Ostalo	1.127.000	2.580.100	0	3.545.149
Ukupni prihod	11.719.000	14.511.600	10.905.000	15.706.149
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	11.449.000	14.291.600	10.713.650	15.497.083

<i>Rezerve</i>	270.000	220.000	191.350	209.066
Općina Hadžići				
<i>Općinski budžet</i>	2000.	2001.	2002.	2003.
Prihod				
Oporezivi prihod	390.000	390.000	390.000	390.000
Direktni prihod	843.423	843.423	843.423	843.423
Donacije	2.053.000	2.053.000	2.053.000	2.053.000
Ostalo	290.577	290.577	290.577	290.577
Ukupni prihod	3.577.000	3.577.000	3.577.000	3.577.000
Troškovi				
Ukupni troškovi	3.547.000	3.547.000	3.547.000	3.547.000
<i>Rezerve</i>	30.000	30.000	30.000	30.000
Općina Ilidža				
<i>Općinski budžet</i>	2000.	2001.	2002.	2003.
Prihod				
Oporezivi prihod	2.097.000	2.100.000	2.887.000	2.802.000
Direktni prihod	2.182.176	2.526.000	4.222.000	2.951.000
Donacije	2.957.088	3.168.576	2.541.000	2.832.000
Ostalo	807.636	441.000	50.000	415.000
Ukupni prihod	8.044.000	8.236.000	9.700.000	9.000.000
Troškovi				
Ukupni troškovi	8.044.000	8.236.000	9.700.000	9.000.000
<i>Rezerve</i>	0	0	0	0
Općina Ilijaš				
<i>Općinski budžet</i>	2000.	2001.	2002.	2003.
Prihod				
Oporezivi prihod	290.000	302.000	382.500	650.000
Direktni prihod	259.736	498.500	393.500	536.000
Donacije	2.698.800	2.546.000	2.404.000	2.851.000
Ostalo	68.040	18.000	18.000	186.664
Ukupni prihod	3.316.656	3.364.500	3.198.000	4.223.664
Troškovi				
Ukupni troškovi	3.311.424	3.342.500	3.190.100	4.219.500
<i>Rezerve</i>	5.232	22.200	7.900	4.164
Općina Novi Grad				
<i>Općinski budžet</i>	2000.	2001.	2002.	2003.
Prihod				
Oporezivi prihod	1.960.000	1.860.000	2.390.000	3.340.000
Direktni prihod	6.029.300	3.324.000	5.196.200	5.095.300
Donacije	5.869.600	5.364.900	3.864.900	3.000.000
Ostalo	3.032.400	2.550.000	1.050.000	550.000
Ukupni prihod	16.891.300	13.098.900	12.501.100	11.985.300
Troškovi				
Ukupni troškovi	16.741.300	12.948.900	12.301.100	11.860.300
<i>Rezerve</i>	150.000	150.000	200.000	125.000
<i>Ukupni troškovi</i>				
<i>Rezerve</i>				

<i>Općina Stari Grad</i>				
<i>Općinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	975.000	815.000	874.000	1.074.091
Direktni prihod	4.820.000	4.041.918	5.468.850	6.092.442
Donacije	4.657.726	4.972.000	3.326.598	3.099.396
Ostalo	698.095	1.156.635	1.071.250	967.101
Ukupni prihod	11.171.095	10.985.553	10.740.698	10.272.429
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	11.171.095	10.735.553	10.600.698	10.272.429
<i>Rezerve</i>	<i>0</i>	<i>150.000</i>	<i>140.000</i>	<i>0</i>
<i>Općina Trnovo FBiH</i>				
<i>Općinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	0	0	0	0
Direktni prihod	10.000	20.000	21.000	10.000
Donacije	1.649.200	0	1.349.000	1.551.900
Ostalo	0	1.578.000	125.000	228.230
Ukupni prihod	1.704.200	1.598.000	1.495.800	1.575.900
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	1.684.200	1.568.000	1.480.800	1.545.650
<i>Rezerve</i>	<i>20.000</i>	<i>30.000</i>	<i>15.000</i>	<i>30.250</i>
<i>Općina Vogošća</i>				
<i>Općinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	459.000	592.000	656.000	735.000
Direktni prihod	1.448.600	844.000	1.228.000	1.395.000
Donacije	2.461.700	2.289.000	2.090.000	2.040.000
Ostalo	700.000	1.016.000	956.000	906.900
Ukupni prihod	5.079.366	4.550.000	4.954.000	5.076.900
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	5.010.000	4.500.000	4.904.000	5.016.833
<i>Rezerve</i>	<i>69.366</i>	<i>50.000</i>	<i>50.000</i>	<i>60.067</i>
<i>Opština Čajniče</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	200.592	263.300	338.682	589.000
Direktni prihod	271.196	153.000	71.426	240.000
Donacije	30.000	30.000	30.000	60.000
Ostalo	100.000	80.000	232.592	0
Ukupni prihod	601.788	526.300	672.700	889.000
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	595.788	516.800	665700	889.000
<i>Rezerve</i>	<i>6.000</i>	<i>9.500</i>	<i>7000</i>	<i>0</i>

<i>Opština Foča / Srbinje</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	1.201.000	1.465.300	2.220.000	2.340.000
Direktni prihod	532.000	835.000	797.802	785.000
Donacije	100.000	100.000	440.000	500.000
Ostalo	29.000	0	0	0
Ukupni prihod	1.733.000	2.400.300	3.495.500	3.620.000
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	1.663.000	2.339.400	3.416.600	3.520.000
Rezerve	70.000	60.900	78.900	100.000
<i>Opština Goražde RS</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	333.000	333.000	222.880	333.000
Direktni prihod	63.150	63.150	29.450	63.150
Donacije	194.180	194.180	1.962.851	194.180
Ostalo	0	0	0	0
Ukupni prihod	590.330	590.330	2.222.181	590.330
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	568.530	568.530	2.222.181	568.530
Rezerve	21.800	21.800	0	21.800
<i>Opština Ilidža RS</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	1.341.988	1.532.360	2.634.614	3.124.339
Direktni prihod	270.800	310.800	128.695	140.964
Donacije	0	0	195.000	0
Ostalo	0	0	336.915	794.607
Ukupni prihod	1.612.748	1.843.160	3.303.824	4.059.928
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	1.612.748	1.843.160	3.222.277	3.979.379
Rezerve	0	0	81.547	80.549
<i>Opština Kalinovik</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	150.405	232.000	252.500	366.000
Direktni prihod	32.316	55.000	57.326	46.504
Donacije	350.405	391.835	327.835	252.776
Ostalo	0	0	0	0
Ukupni prihod	533.126	678.835	637.711	665.276
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	533.126	678.835	637.711	665.276
Rezerve	0	0	0	0

<i>Opština Pale</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	1.341.988	1.532.360	2.634.614	3.124.339
Direktni prihod	270.800	310.800	128.695	140.964
Donacije	0	0	195.000	0
Ostalo	0	0	336.915	794.607
Ukupni prihod	1.612.748	1.843.160	3.303.824	4.059.928
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	1.612.748	1.843.160	3.222.277	3.979.379
Rezerve	0	0	81.547	80.549
<i>Opština Rogatica</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	410.000	716.800	1.248.000	1.420.000
Direktni prihod	91.000	158.200	1.367.000	1.210.000
Donacije	39.000	70.000	125.000	70.000
Ostalo	30.000	175.000	0	0
Ukupni prihod	570.000	1.120.000	2.740.000	2.850.000
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	541.500	1.120.000	2.603.000	2.778.850
Rezerve	28.500	0	137.000	71.250
<i>Opština Rudo</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	200.592	263.300	338.682	589.000
Direktni prihod	271.196	153.000	71.426	240.000
Donacije	30.000	30.000	30.000	60.000
Ostalo	100.000	80.000	232.592	0
Ukupni prihod	601.788	526.300	672.700	889.000
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	595.788	516.800	665.700	889.000
Rezerve	6.000	9.500	7.000	0
<i>Opština Sokolac</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	575.000	825.000	647.950	1.659.000
Direktni prihod	280.000	675.400	643.500	1.814.222
Donacije	0	0	220.400	0
Ostalo	80.000	0	643.500	0
Ukupni prihod	1.000.000	1.500.400	1.665.900	3.473.224
<i>Troškovi</i>				
Ukupni troškovi	950.756	1.493.400	1.582.990	3.473.224
Rezerve	49.244	7.000	83.000	0
<i>Opština Stari Grad RS</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	73.030	87.000	106.000	115.000
Direktni prihod	125.350	205.000	166.401	125.000
Donacije	0	283.240	90.000	140.000
Ostalo	171.040	75.204	0	0
Ukupni prihod	369.420	650.444	362.401	380.000

<i>Troškovi</i>				
<i>Ukupni troškovi</i>	<i>369.420</i>	<i>629.804</i>	<i>345.144</i>	<i>380.000</i>
<i>Rezerve</i>	<i>0</i>	<i>20.640</i>	<i>17.257</i>	<i>0</i>
<i>Opština Trnovo RS</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	57.842	74.400	103.960	132.700
Direktni prihod	21.963	203.290	185.071	96.820
Donacije	218.995	184.627	230.000	337.000
Ostalo	50.000	0	0	0
<i>Ukupni prihod</i>	<i>348.800</i>	<i>387.917</i>	<i>415.071</i>	<i>566.520</i>
<i>Troškovi</i>				
<i>Ukupni troškovi</i>	<i>344.520</i>	<i>374.987</i>	<i>394.317</i>	<i>552.672</i>
<i>Rezerve</i>	<i>4.360</i>	<i>12.930</i>	<i>20.754</i>	<i>13.848</i>
<i>Opština Višegrad</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	994.402	937.705	1.074.302	1.158.904
Direktni prihod	963.450	1.199.147	1.098.168	1.316.468
Donacije	219.000	20.000	40.000	50.000
Ostalo	0	0	0	0
<i>Ukupni prihod</i>	<i>2.176.852</i>	<i>2.156.852</i>	<i>2.212.470</i>	<i>2.525.372</i>
<i>Troškovi</i>				
<i>Ukupni troškovi</i>	<i>2.156.852</i>	<i>2.156.852</i>	<i>2.182.470</i>	<i>2.487.040</i>
<i>Rezerve</i>	<i>20.000</i>	<i>0</i>	<i>30.000</i>	<i>38.332</i>

Tabela 96. - Osnovni pokazatelji iz budžeta općina u SMR-u koje se nalaze u FBiH

<i>Sažetak iz općina u FBiH</i>				
<i>Općinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	14.387.657	14.889.747	15.068.792	17.566.778
Direktni prihod	21.279.442	19.296.043	26.347.371	27.343.264
Donacije	28.871.084	23.870.067	23.458.058	22.098.148
Ostalo	7.499.194	10.519.712	4.109.254	7.627.031
<i>Ukupni prihod</i>	<i>72.636.897</i>	<i>71.897.793</i>	<i>69.009.225</i>	<i>74.032.022</i>
<i>Troškovi</i>				
<i>Ukupni troškovi</i>	<i>71.892.572</i>	<i>71.078.423</i>	<i>68.933.975</i>	<i>73.459.475</i>
<i>Rezerve</i>	<i>744.325</i>	<i>819.370</i>	<i>756.250</i>	<i>572.547</i>

Tabela 97. - Osnovni pokazatelji iz budžeta opština u SMR-u koje se nalaze u RS

<i>Sažetak iz opština u RS</i>				
<i>Opštinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
Oporezivi prihod	6.879.839	8.262.525	11.822.184	14.951.282
Direktni prihod	3.193.221	4.321.787	4.744.960	6.219.092
Donacije	1.181.580	1.303.882	3.886.086	1.663.956
Ostalo	560.040	410.204	1.782.514	1.589.214
<i>Ukupni prihod</i>	<i>11.750.600</i>	<i>14.223.998</i>	<i>21.704.282</i>	<i>24.568.578</i>

<i>Troškovi</i>				
<i>Ukupni troškovi</i>	<i>11.544.696</i>	<i>14.081.728</i>	<i>21.160.277</i>	<i>24.162.250</i>
<i>Rezerve</i>	<i>205.904</i>	<i>142.270</i>	<i>544.005</i>	<i>406.328</i>

Tabela 98. - Osnovni pokazatelji iz budžeta općina u SMR-u

<i>Sažetak iz općina u SMR</i>				
<i>Općinski budžet</i>	<i>2000.</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>
<i>Prihod</i>				
<i>Ukupni prihod</i>	<i>84.387.497</i>	<i>86.121.791</i>	<i>90.713.507</i>	<i>98.600.600</i>
<i>Troškovi</i>				
<i>Ukupni troškovi</i>	<i>83.437.268</i>	<i>85.160.151</i>	<i>90.094.252</i>	<i>97.621.725</i>
<i>Rezerve</i>	<i>950.229</i>	<i>961.640</i>	<i>1.300.255</i>	<i>978.875</i>

10.4. POSLOVANJE

Jedan od podataka do kojih nam je bilo jako teško ili čak nemoguće doći u većini općina jesu i precizni podaci o postojećim privrednim subjektima, njihovoj kvalitetnoj strukturi, statusu, performansi itd. Ova činjenica nam govori o nedostatku u sistemu komunikacije između općinskih organa privrede i sudova, tj. poreznih uprava koje bi im bile u stanju ponuditi kvalitetne i ažurne podatke o predmetnom subjektu. Rješenje ovoga problema bi svakako trebalo naći svoje mjesto u planu razvoja SMR-a.

Jedini izvor podataka su zaposleni u općinskim odjeljenjima za privredu, a u pojedinim slučajevima kantonalni ili entitetski porezni uredi u općinama. Čak i u slučaju da su izvor podataka porezni uredi, to ne znači da su ti podaci vjerodostojni, a razlog tome je visok postotak neprikazanog prihoda te troškovi koji su u godišnjem bilansu stanja (koji porezni uredi traže od preduzeća) prikazani većim nego što jesu.

Ovi podaci nisu provjereni zbog nedovoljnih izvora informacija, te se mogu koristiti samo za orijentaciju o vrijednostima ukupnog prihoda iz poslovnih aktivnosti u makroregiji Sarajevo.

Problem predstavljaju i različiti podaci prikazani u obrascu koji su općine ispunjavale. Neke od njih su dale izuzetno detaljan opis ekonomskog i sektora poslovanja, ali većina nije mogla u potpunosti ispuniti obrazac za socioekonomsku analizu (SEA). Iz tog ćemo razloga ovdje prezentirati podatke koje su općine dostavile (odnosno podatke koje su općine uspjele prikupiti) i koji se mogu objediniti na regionalnom nivou te možda upoređivati unutar same regije, kao i između regija.

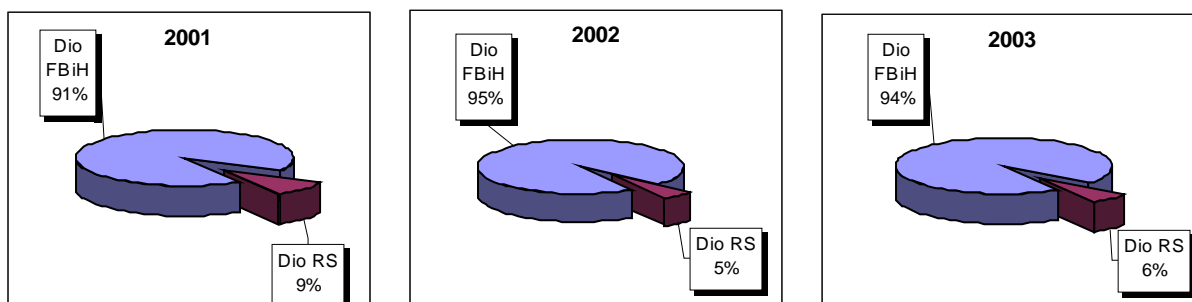
Za kvalitetno planiranje i upravljanje regionalne razvojne politike, utemeljene na općinskom nivou, neophodno je unaprijediti ovu oblast i riješiti postojeće nedostatke čuvanja i predstavljanja statističkih izvještaja, a naročito ovog dijela bez kojeg je nemoguće sačiniti kvalitetnu analizu privredne aktivnosti i općina i SMR-a. Ovo pitanje i

medjusobno balansiranje izmedju dva entitetska područja unutar regiona, svakako trebalo naći svoje mjesto u planu razvoja SMR-a.

10.4.1. Ukupni prihod od prodaje iz poslovnih aktivnosti

Sumirani podaci dostavljeni od opština regiona predstavljeni su procentualno slijedećim grafikonom, za posljednje tri godine. Podatak vezan za dio regije u RS je prilično poražavajući, posebno imajući u vidu, da iako je procenat od prihoda veoma mali, on se u 2003.godini čak i smanjio.

Graf 22. Procentualni prikaz prihoda od poslovnih aktivnosti u SMR-u za posljednje tri godine

U slijedećoj tabeli su prikazane vrijednosti ukupnog prihoda po općinama unutar SMR-a za poslovne aktivnosti koje su se obavljale na teritoriji općina.

Tabela 99. - Osnovni sažeti pokazatelji ukupnog prihoda iz poslovnih aktivnosti po općinama u SMR-u

Administrativna jedinica	Općina	2000.	2001.	2002.
<i>Teritorija općina u današnjoj FBiH koje se nalaze unutar SMR-a</i>				
Kanton 4	Zeničko-dobojski			
1.	Breza	58035430	59538450	58987978
2.	Olovo	27051173	27592196	27730157
3.	Vareš	30592585	29661391	32739734
4.	Visoko	352640402	361356412	370189332
Kanton 5	Bosanskopodrinjski	0	0	0
5.	Foča / Ustikolina	1332066	1333565	1412232
6.	Goražde	0	0	0
7.	Pale / Prača	1588231	1568825	1602330
Kanton 6	Srednjobosanski	0	0	0
8.	Fojnica	28540014	29967014	32562964
9.	Kiseljak	0	0	0
10.	Kreševo	46172601	50128346	64482488
Kanton 9	Sarajevo	0	0	0
11.	Centar	1152879300	1193690450	1367749800
12.	Hadžići	169996666	1750565960	1814000430
13.	Ilidža	571789064	579222320	602970435
14.	Ilijaš	34561913	42755764	53083373

15.	Novi Grad	643923794	658734041	681130998
16.	Novo Sarajevo	1658366577	1683242075	1743838790
17.	Stari Grad	428640402	439356412	444189332
18.	Trnovo	1224000	1228455	1306530
19.	Vogošća	88884567	87551298	89389875
Ukupno iz FBiH		5296218785	6997492974	7387366778
RS opštine unutar SMR				
20.	Čajniče	26915896	9664803	11363857
21.	Foča / Srbinje	66581116	48863202	55314686
22.	Goražde RS	8950500	9264320	1001210
23.	Ilidža RS	58725600	63025711	70965565
24.	Kalinovik	1962233	1945240	1954080
25.	Novo Sarajevo RS	0	0	0
26.	Pale	134030490	153050610	181361181
27.	Rogatica	28912300	31360794	36783991
28.	Rudo	11657800	7586900	8370000
29.	Sokolac	41029719	2672809	30452771
30.	Stari Grad RS	1420500	1390220	1330400
31.	Trnovo RS	1462233	2044744	2052482
32.	Višegrad	122496632	49325250	43747481
Ukupno iz RS-a		504145019	380194603	444697704
UKUPNO U SMR-u		5800363804	7377687577	7832064482

Tabela 100. - Osnovni sažeti pokazatelji ukupnog prihoda iz poslovnih aktivnosti u SMR-u

Administrativna jedinica	2000.	2001.	2002.
Ukupno iz FBiH	5296218785	6997492974	7387366778
Ukupno iz RS	504145019	380194603	444697704
Ukupno u SMR	5800363804	7377687577	7832064482

10.4.2. Ukupni prihod od prodaje na domaćem tržištu i izvoza

Čini se da je omjer prodaje proizvoda na stranom tržištu (izvoz) u odnosu na prodaju na domaćem tržištu neodgovarajući. Prodaja na izvoznom tržištu može se izraziti u jednocifrenim iznosima, ali bi trebala biti u dvocifrenom (nižem) iznosu. S obzirom da makroregija Sarajevo nudi široki asortiman proizvoda, izvoz bi trebalo da bude na većem nivou. Također izgleda da je nivo uvoza izuzetno visok, a time i neadekvatan, što svakako ugrožava domaću prodaju, naročito u oblastima gdje domaći proizvođači mogu osigurati proizvode jednako dobrog, ako ne i boljeg kvaliteta po istoj ili povoljnijoj cijeni. Ovakve velike količine uvezene robe su niskog kvaliteta, a moguće je da ovo tržište trpi posljedice toga što na njega strani proizvođači plasiraju proizvode koji su niskog kvaliteta ili se ne mogu prodati u inozemstvu.

Na osnovu podataka dostavljenih iz 9 općina FBiH i RS, koje su unutar SMR-a može se doći do sljedećeg zaključka: cca. 10% ukupnog prihoda iz poslovnih aktivnosti u SMR-u ostvaruje se prodajom na stranim tržištima.

U sljedećoj tabeli su prikazane industrijske grane u SMR-u, uz izvozni potencijal i općine u kojima se nalazi sjedište onih preduzeća koja su 2002. godine izvozila svoje proizvode.

Tabela 101. - Vrste izvoznih djelatnosti iz SMR-a i strana ciljna tržišta

<i>Sektor</i>	<i>EU</i>	<i>Bivša Jugoslavija</i>	<i>Azija</i>
Rudarstvo i energija		Vareš, Foča / Srbinje, Višegrad	
Prehrambena industrija		Visoko	
Metal	Vareš, Vogošća, Pale, Rogatica	Vareš, Foča / Srbinje, Pale, Višegrad, Rogatica	Pale
Drvo i namještaj	Pale, Višegrad, Rogatica	Vareš, Foča / Ustikolina, Pale, Sokolac, Višegrad, Rogatica	
Tekstil i koža	Vareš, Novi Grad, Pale, Višegrad, Rogatica	Pale, Višegrad, Rogatica, Visoko, Olovo	
Papir i štamparska djelatnost			
Električni uređaji			
Građevinski materijal		Visoko	
Poljoprivreda		Rogatica	
Šumarstvo	Višegrad	Foča / Srbinje, Višegrad, Rogatica	
Građevinarstvo		Višegrad	
Komunikacije	Novi Grad	Foča / Srbinje, Višegrad, Rogatica	
Maloprodaja		Vogošća, Foča / Srbinje, Rogatica	

10.4.3. Broj pravnih subjekata po sektorima i vrsti vlasništva

Tabela 102. - Broj pravnih subjekata (preduzeća) po sektorima i općinama u SMR-u za 2002

Administrativna struktura	Općina	Rudarstvo		Prehranje na industrija		Metal		Drvo i namještaj		Tekstil i koža	
		S	P	S	P	S	P	S	P	S	P
Općine koje su u FBiH i unutar makroregije Sarajevo											
Kanton 4	Zeničko-dobojski										
1.	Breza	1	3	0	3	0	1	0	3	0	3
2.	Olovo										
3.	Vareš	0	1	0	1	2	1	1	3	0	1
4.	Visoko	0	0	1	9	0	0	0	0	0	0
Kanton 5	Bosanskopodrinjski										
5.	Foča / Ustikolina	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
6.	Goražde										
7.	Pale / Prača	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
Kanton 6	Srednjobosanski										
8.	Fojnica	0	3	0	7	0	0	2	9	0	1
9.	Kiseljak										
10.	Kreševo	0	1	0	3	0	8	0	4	0	3
Kanton 9	Sarajevo										
11.	Centar										
12.	Hadžići										
13.	Ilidža										
14.	Ilijaš										
15.	Novi Grad										
16.	Novo Sarajevo										
17.	Stari Grad										
18.	Trnovo										
19.	Vogošća										
Opštine koje su u RS-u i unutar makroregije Sarajevo											
20.	Čajniče	0	0	0	0	1	0	1	4	0	1
21.	Foča / Srbinje	1	0	0	1	0	2	1	10	2	3
22.	Goražde RS	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0
23.	Ilidža RS	0	0	1	5	2	3	0	7	0	0
24.	Kalinovik	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0
25.	Novo Sarajevo RS										
26.	Pale	0	0	0	9	3	10	2	37	2	2
27.	Rogatica	0	0	1	4	2	0	1	10	2	0
28.	Rudo	0	0	0	0	2	2	1	2	1	0
29.	Sokolac	0	0	2	0	1	0	1	67	2	0
30.	Stari Grad RS	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
31.	Trnovo RS	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
32.	Višegrad	0	0	4	0	2	0	1	0	2	0

Tabela 103. - Broj pravnih subjekata (preduzeća) po sektorima i općinama u SMR-u za 2002.

Administrativna struktura	Općina	Papir i štamparska djelatnost		Električni uređaji		Građevinski materijal		Poljoprivreda		Šumarstvo		
		S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	
Općine koje su u FBiH i unutar makroregije Sarajevo												
Kanton 4	Zeničko-dobojski											
1.	Breza	0	1	0	1	0	5	0	1	0	0	
2.	Olovo											
3.	Vareš	0	1	1	0	1	0	2	1	0	9	
4.	Visoko	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Kanton 5	Bosanskopodrinjski											
5.	Foča / Ustikolina	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	
6.	Goražde											
7.	Pale / Prača	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	
Kanton 6	Srednjobosanski											
8.	Fojnica	0	1	0	0	0	2	1	0	2	0	
9.	Kiseljak											
10.	Kreševo	0	1	0	1	0	1	0	3	1	2	
Kanton 9	Sarajevo											
11.	Centar	661 za sve vrste djelatnosti						Ukupno 40 za poljoprivredu, lov i šumarstvo				
12.	Hadžići											
13.	Ilidža											
14.	Ilijaš											
15.	Novi Grad											
16.	Novo Sarajevo											
17.	Stari Grad											
18.	Trnovo											
19.	Vogošća											
Opštine koje su u RS-u i unutar makroregije Sarajevo												
20.	Čajniče	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	
21.	Foča / Srbinje	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	
22.	Goražde RS	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	
23.	Ilidža RS	0	2	0	0	0	2	0	0	1	0	
24.	Kalinovik	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	
25.	Novo Sarajevo RS											
26.	Pale	1	3	2	2	1	2	0	2	4	0	
27.	Rogatica	1	1	0	0	0	0	2	1	2	0	
28.	Rudo	0	0	0	0	0	0	1	1	1	2	
29.	Sokolac	0	1	0	0	0	2	3	1	2	0	
30.	Stari Grad RS	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	
31.	Trnovo RS	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	
32.	Višegrad	0	0	1	0	0	0	2	2	2	0	

Tabela 104. - Broj pravnih subjekata (preduzeća) po sektorima i općinama u SMR-u za 2002

Administrativna struktura	Općina	Građevinarstvo		Komunikacije		Maloprodaja		Ugostiteljstvo		Zanatstvo	
		S	P	S	P	S	P	S	P	S	P
Općine koje su u FBiH i unutar makroregije Sarajevo											
Kanton 4	Zeničko-dobojski										
1.	Breza	1	5	1	38	0	132	0	35	0	45
2.	Olovo										
3.	Vareš	1	2	0	0	2	0	1	2	0	45
4.	Visoko	0	6	1	14	1	124	0	6	0	12
Kanton 5	Bosanskopodrinjski										
5.	Foča / Ustikolina	0	2	1	3	0	24	0	1	0	1
6.	Goražde										
7.	Pale / Prača	0	2	1	3	0	24	0	1	0	1
Kanton 6	Srednjobosanski										
8.	Fojnica	0	1	0	8	0	12	0	1	0	0
9.	Kiseljak										
10.	Kreševo	0	12	0	27	0	50	0	14	1	12
Kanton 9	Sarajevo										
11.	Centar										
12.	Hadžići										
13.	Ilidža										
14.	Ilijaš										
15.	Novi Grad										
16.	Novo Sarajevo										
17.	Stari Grad										
/18.	Trnovo										
19.	Vogošća										
Opštine koje su u RS-u i unutar makroregije Sarajevo											
20.	Čajniče	0	1	0	1	0	6	1	0	0	0
21.	Foča / Srbinje	1	2	0	71	0	240	1	2	0	97
22.	Goražde RS	1	3	0	1	1	18	0	0	0	0
23.	Ilidža RS	3	12	0	7	1	46	1	3	0	0
24.	Kalinovik	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
25.	Novo Sarajevo RS										
26.	Pale	1	2	0	2	4	0	2	11	2	23
27.	Rogatica	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0
28.	Rudo	0	2	1	0	2	10	1	0	0	0
29.	Sokolac	0	1	3	0	0	20	1	2	0	0
30.	Stari Grad RS	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0
31.	Trnovo RS	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0
32.	Višegrad	1	4	1	2	1	34	2	0	0	8

Tabela 105. - Broj pravnih subjekata (preduzeća) po sektorima i općinama u SMR-u za 2002.

Administrativna struktura	Općina	Komunalije i stanogradnja		Finansije							
		S	P	S	P						
Općine koje su u FBiH i unutar makroregije Sarajevo											
Kanton 4	Zeničko-dobojski										
1.	Breza	2	0	0	16						
2.	Olovo										
3.	Vareš	0	0	0	7						
4.	Visoko	1	1	0	6						
Kanton 5	Bosanskopodrinjski										
5.	Foča / Ustikolina	1	0	0	1						
6.	Goražde										
7.	Pale / Prača	1	0	0	1						
Kanton 6	Srednjobosanski										
8.	Fojnica	2	0	0	36						
9.	Kiseljak										
10.	Kreševo	1	0	1	47						
Kanton 9	Sarajevo										
11.	Centar										
12.	Hadžići										
13.	Ilidža										
14.	Ilijaš										
15.	Novi Grad										
16.	Novo Sarajevo										
17.	Stari Grad										
18.	Trnovo										
19.	Vogošća										
Opštine koje su u RS-u i unutar makroregije Sarajevo											
20.	Čajniče	1	0	0	1						
21.	Foča / Srbinje	0	0	0	5						
22.	Goražde RS	1	0	0	3						
23.	Ilidža RS	0	0	4	8						
24.	Kalinovik	0	0	0	1						
25.	Novo Sarajevo RS										
26.	Pale	3	0	1	0						
27.	Rogatica	0	0	0	0						
28.	Rudo	2	0	2	0						
29.	Sokolac	3	0	0	0						
30.	Stari Grad RS	0	0	0	0						
31.	Trnovo RS	0	0	0	0						
32.	Višegrad	2	0	0	0						

10.4.4. Tržišta

Sarajevska makroregija sada ima mnoga i različita a i daleko brojnija potencijalna tržišta koja se mogu dalje razvijati i istraživati ili je riječ o novostvorenim tržištima. Postojeći prirodni geografski sektori u SMR-u su područja koja obiluju prirodnim resursima: izuzetno veliki obim bjelogorične šume, obimne količine i kapaciteti visokokvalitetne vode, naročito u oblasti razvoja poljoprivrede i stočarstva. Uzmimo, naprimjer, šume: u ovom slučaju možemo govoriti o pilanama, tvornicama namještaja, proizvodnji furnira i šper-ploče, pogonima za tretiranje pod pritiskom (za duži vijek trajanja drveta), drvo za gorivo, tvornice u kojima se vrši ekstrakcija za potrebe proizvodnje ljepila, adheziva, trake itd., zanatstva, u proizvodnji prozora, vrata, profila, igraćaka i niz drugih ideja. Šume imaju i brojne druge neistražene potencijale kao što su: bilje koje se može upotrebljavati u medicinske svrhe (za njegu kože i dr.), plodno zemljište i gnojivo, divlje gljive, bobičasto voće, orasi, biljke i grmlje za rasadnike (pošumljavanje), prirodni kamen za različite industrijske grane, sezonsko drveće (božićno), divlje cvijeće, šišarke, pčele (med) i raznovrsno bogatstvo ptica i divljači. U šumama bi se mogli stvoriti rezervati, kao i botaničke bašte, uređena šetališta kroz divljinu za turističke potrebe, kao i još mnogo toga. Dakle, tržište u SMR-u ili u drugim krajevima zemlje ne bi trebalo predstavljati problem, što se vidi iz gore navedenoga, ali kreativna priroda ljudi i njihov preduzetnički duh predstavljaju ono što je potrebno razvijati i njegovati.

10.5. JOINT VENTURES (ZAJEDNIČKA ULAGANJA) I DIREKTNE STRANE INVESTICIJE

Sarajevska makroregija ima jako mali broj zajedničkih preduzeća (joint ventures) i direktnih stranih investicija, a razlog tome je što se u bh. zajednici ovo područje dovoljno ne poznaje, ove se stvari dovoljno ne razumiju, ne postoje stimulatívne mjere za preduzeća (kako domaći, tako i strani koncerni) za koja se ocjenjuje da bi koristila SMR-u, a također ne postoji održiva promocija za prosječnog poslovnog čovjeka ili u općinskom okruženju.

Vlada nije stvorila ni donijela odgovarajuće uvjete, zakone, propise, infrastrukturu, birokratski sistem, a prije svega stav da bi se regija ili zemlja učinili "primamljivim i povoljnim za ulagače". Postoje programi tipa "javno–privatnih partnerstava" (PPP) koji bi mogli pomoći i poslovnim ljudima i općinama, ali se o njima u ovoj zemlji ne zna mnogo. Postoje i brojne druge aktivnosti, programi, a čak i projekti koji su relativno nepoznati, a od kojih bi svi mogli imati koristi, pa čak i strani ulagači.

10.6. FINANSIJSKE INSTITUCIJE

Sarajevska makroregija je u posljednjih nekoliko godina nakon rata imala koristi od "privremenih" finansijskih institucija i projekata koje su finansirale Evropska unija, Evropska komisija, vlada SAD-a putem USAID-ovih programa kreditnog finansiranja, programa kreditnog finansiranja Svjetske banke, kao i donacija i programa kreditiranja od

mnogih zemalja ili drugih donatora – NVO-a (OXFAM, IRC, SEED, CARE, UMCORE, UNHCR, GTZ i ostali). Ovakvi programi i oblici kreditiranja su gotovo u potpunosti nestali.

Bankarske finansijske institucije koje su postojale poslije rata (cca. njih 86 u BiH) sve su pretrpjele brojne promjene, s tim da su neke “preživjele”, a neke ne. U nekim je slučajevima došlo do spajanja, pripajanja, pa čak i kupovine domaćih finansijskih institucija. Nekoliko je stranih institucija otvorilo podružnice ili registrovalo nove bh. banke koje su na različite načine povezane sa stranom bankom. Ovakva se situacija dalje razvijala kupovinom postojećih bosanskih banaka (npr. Zagrebačka banka je kupila Universal banku, Raiffeisen je kupila Market banku itd.). Desio se još niz drugih stvari, npr., brojne finansijske institucije su obezbijedile kreditne linije bosanskim bankama (npr. EBRD - London, IFC, IMF, WB itd.).

U većini slučajeva ovakva nove finansijske institucije i ostale finansijske aktivnosti bile su registrovane i/ili locirane na teritoriji SMR-a, uz nekoliko izuzetaka. Budući da je Sarajevo glavni grad i sjedište državne vlade, te da se Centralna banka nalazi u SMR-u (Sarajevo), sve ovo je pomoglo pri stabilizaciji i regulaciji aktivnosti finansijskih institucija te valute za cijelu BiH. U SMR-u je osnovana Agencija za bankarstvo, kao i drugi finansijski organi kako bi se pomoglo modernizaciji bankarstva kao cjeline. Ovdje su formirani i još uvijek postoje programi i projekti za obuku, pružanje tehničke pomoći, a u nekim slučajevima i bespovratnih sredstava za opremu kako bi se pomoglo modernizaciji oblasti. Još jednom, većina se nalazi unutar SMR-u, iako se aktivnosti provode širom BiH (npr. KPMG, Barrons, & Deloitte Touche itd.).

U SMR-u se u većini slučajeva nalazi neki oblik svih finansijskih institucija. Nekad je riječ o centrali u Sarajevu ili podružnici u nekome drugom dijelu.

U sljedećoj su tabeli prikazani podaci o finansijskim institucijama po općinama u SMR-u.

Tabela 106. - Finansijske institucije, banke, osiguravajuća društva i mikrokreditne organizacije po općinama u SMR-u za 2002. godinu

<i>Administrativna jedinica</i>	<i>Općina</i>	<i>Finansijske institucije</i>
Teritorija današnjih FBiH općina unutar SMR-a		
Kanton 4	Zeničko-dobojski	
1.	Breza	Banke (3): CPB, ABS, Depozitna; Osiguravajuća društva (6): BH, Raiffeisen, VGT, Lido, German-Bosnian, Triglav ; Mikrokreditne organizacije (4): Partner, Sunrize, Rezfond, Eki
2.	Olovo	Banke (2): CPB, ABS ; Osiguravajuća društva (3): Sarajevo, Lido, German-Bosnian ; Mikrokreditne org. (2): Partner, Sunrize
3.	Vareš	Banke (2): CPB, ABS ; Osiguravajuća društva (4): Sarajevo, Lido, Croatia, VGT ; Mikrokreditne org. (1): Partner
4.	Visoko	Banke (5): CPB, ABS, Universal, UPI, Raiffeisen ; Osiguravajuća društva (11): Aurum BH, Euro herz, Raiffeisen, Lido, Kamel, Remis, Sarajevo, Sunce, Una Sana, Zovko, Trglav ; Mikrokreditne org. (0)
Kanton 5	Bosanskopodrinjski	
5.	Foča / Ustikolina	(0)
6.	Goražde	
7.	Pale / Prača	(0)
Kanton 6	Srednjobosanski	
8.	Fojnica	Banke (2): CPB, Universal ; Osiguravajuća društva (1): Sarajevo; Mikrokreditne org. (1): Sunrize
9.	Kiseljak	
10.	Kreševo	Banke (1): HYPO ; Osiguravajuća društva (0); Mikrokreditne org (0)
Kanton 9	Sarajevo	
11.	Centar	Banke (10): CPB, ABS, Universal, UPI, Raiffeisen, HYPO, Depozitna, BBI, Volksbank, Vakufska ; Osiguravajuća društva (12): Aurum BH, Euro herz, Raiffeisen, Lido, Kamel, Remis, Sarajevo, Sunce, Una Sana, Zovko, Triglav, Bosna; Mikrokreditne org. (0)
12.	Hadžići	Banke (1): CPB
13.	Ilidža	Banke (8) ; Osiguravajuća društva (4) ; Mikrokreditne organizacije (0)
14.	Ilijaš	Banke (1): CPB; Osiguravajuća društva: (1): Sarajevo; Mikrokreditne organizacije (0)
15.	Novi Grad	Banke (7): CPB, ABS, Raiffaisen, HYPO, Commerc, Poštanska, Volksbank,; Osiguravajuća društva (6); Mikrokreditne org. (0)
16.	Novo Sarajevo	
17.	Stari Grad	Banke (8): CPB, ABS, Raiffeisen, BBI, Procredit, Turkish zirat, Poštanska, Volksbank; Osiguravajuća društva (5); Mikrokreditne org. (1): MEB
18.	Trnovo	(0)
19.	Vogošća	Banke (2): CPB, ABS; Osiguravajuća društva (4): Bosna, Kamel, Lido, Sarajevo ; Mikrokreditne org. (1): Rez fond

Tabela 107. - Finansijske institucije, banke, osiguravajuća društva i mikrokreditne organizacije po općinama u SMR-u za 2002. godinu

<i>Adminis. jedinica</i>	<i>Općina</i>	<i>Finansijske institucije</i>
RS opštine unutar SMR-a		
20.	Čajniče	Banke (3) ; Osiguravajuća društva (3); Mikrokreditne org. (1)
21.	Foča / Srbinje	Banke (3): Hypo, Privredna, Razvojna, Nova ; Osiguravajuća društva (5) ; Mikrokreditne org. (2): Miled, Benefit
22.	Goražde RS	(0)
23.	Ilidža RS	Banke (2): Hypo, Zepter ; Osiguravajuća društva (3): Jahorina, Dunav, Drina ; Mikrokreditne org. (0)
24.	Kalinovik	(0)
25.	Novo Sarajevo RS	
26.	Pale	Banke (5): Bobar, Razvojna, Nova, Nova banjalučka, Privredna ; Osiguravajuća društva (6): Jahorina, Dunav, Drina, Bobar, Grand, Krajina ; Mikrokreditne org. (1): Benefit
27.	Rogatica	Banke (3): Privredna, Razvojna, Nova; Osiguravajuća društva (3); Mikrokreditne org. (2): Benefit, Partner
28.	Rudo	Banke (3): Privredna, Razvojna, Nova ; Osiguravajuća društva (3); Mikrokreditne org. (2): Benefit, Partner
29.	Sokolac	Banke (4): Hypo, Razvojna, Nova, Nova banjalučka ; Osiguravajuća društva (4): Jahorina, Dunav, Drina, Bobar; Mikrokreditne org. (2): Benefit, MEB
30.	Stari grad RS	(0)
31.	Trnovo RS	Banke (1): Privredna; Osiguravajuća društva (0) ; Mikrokreditne org. (0):
32.	Višegrad	Banke (4): Privredna, Razvojna, Nova, Hypo; Osiguravajuća društva (4): Jahorina, Bobar, Drina, Dunav; Mikrokreditne org. (3): Beneefit, Eki, Aldi

f. PREGLED PROCESA IZRADA SOCIOEKONOMSKE ANALIZE ZA SMR

Iako je proces prikupljanja podataka te njihove prezentacije u traženom formatu bio izuzetno komplikovan, a pojedini formati / vrste podataka ocijenjeni od strane zaposlenih u općinama te drugih učesnika u procesu, proces izrade prve regionalne socioekonomske analize pokazuje da mnogi zvaničnici lokalnih zajednica shvataju značaj stvaranja regionalne strategije te izradu SEA za SMR kao prvi korak u navedenom procesu.

Pošto je ovo prvi pokušaj izrade jednoga strateškog dokumenta za novoformiranu sarajevsku regiju, usprkos činjenici da pojedine vrste podataka nisu prezentirane u najdetaljnijem mogućem obliku, osnovna je ideja bila da se izbjegne čekanje, a da se proces ubrza tako što će se za pojedine vrste podataka zahtijevati minimum detalja kako bi se omogućilo da sve općine i druge institucije koje su učestvovalе u procesu izrade socioekonomske analize dostave podatke u traženome zajedničkom formatu.

Ovaj dokument - Socioekonomska analiza makroregije Sarajevo - nastao je kao rezultat kompromisa postignutog između teorijskih saznanja i praktičnog iskustva. Nadamo se da će se ovim dokumentom služiti svi timovi i radne grupe koji će u budućnosti učestvovati u njegovoj nadogradnji, kao i izradi SWOT analize makroregije Sarajevo te, što će biti rezultat navedenih aktivnosti, učestvovati u stvaranju kvalitetnog dokumenta od strateškog značaja – strategije razvoja makroregije Sarajevo.

g. SAŽETAK

Ovom socioekonomskom analizom makroregije Sarajevo identifikovani su određeni elementi koji će predstavljati osnovu za izradu SWOT analize, te konačno regionalne razvojne strategije makroregije Sarajevo.

Postoji šest oblasti od ključnog značaja, i svima nedostaje koordiniran ili vođen angažman ili pristup, a također nemaju ni strateški plan bilo kojeg nivoa vlade, drugih institucija ili međunarodne zajednice. Tu je još niz drugih manjih oblasti koje utiču na socioekonomsku analizu, ali nisu od velikog značaja. Glavni elementi na koje je usredotočena ova socioekonomska analiza su: **stanovništvo - migracije, iskorištenost prirodnih resursa, infrastruktura (cestovna i željeznička), turizam, poljoprivreda, poslovni razvoj (poslovna klima)**. Ovih šest ključnih područja predstavljaju i osnovne jake strane na koje se potrebno koncentrirati i koje je potrebno strateški razviti u SMR-u.

Stanovništvo

Stanovništvo makroregije Sarajevo je, kao što je slučaj i sa drugim dijelovima Bosne i Hercegovine, iskusilo različite promjene. Prije svega, čak i prije rata, ljudi iz sela i ruralnih oblasti selili su se u gradove iz različitih razloga: ekonomskih (zapošljavanje), boljeg i savremenijeg načina života (vodovodnih instalacija, električne energije i boljih uslova stanovanja), radi obrazovanja te kulturoloških razloga. Budući da je Sarajevo grad koji je najviše nudio u svemu tome, u takvim je migracijama prihvatilo veliku većinu stanovništva. Osim toga, rat je uzrokovao migracije velikih razmjera, i to na etničkoj osnovi. Iako su učinjeni pokušaji da se veliki broj izbjeglih osoba vrati u svoje predratno mjesto stanovanja, rezultati su slabi. Dosta je ljudi izgradilo svoje domove u mjestima u kojima su se zatekli i u kojima su živjeli čak posljednjih deset ili četrnaest godina. Opet su veliki gradovi poput Sarajeva bili ti koji su ponijeli teret "nabujalog" stanovništva te male stope povratka. Rat je također rezultirao masivnom nezaposlenošću, pa su mnoge porodice bile primorane da odu tamo gdje za njih postoji veća vjerovatnoća da će dobiti posao, a samim tim i uslove za opstanak. I u ovom su slučaju makroregija Sarajevo (gradovi u regiji) bili najlogičnije odredište. Stoga se može zaključiti da regija ima radnu snagu različitih nivoa kvalifikacija: polukvalifikovanu ili kvalifikovanu, a također i obrazovane ljude u regiji, koji su na raspolaganju rukovodstvu. Ljudski kapaciteti predstavljaju ključni resurs za regionalni strateški razvoj makroregije Sarajevo.

Prirodni resursi

Najveći prirodni resurs u SMR-u, koji ujedno ima i najveći potencijal, predstavljaju šume i drvno-prerađivačka industrija. Ovo je industrijska grana koja nije dovoljno iskorištena, a svakako nije dovoljno eksploatirana. Iz ove se zemlje bjelogorično drvo, koje ima reputaciju kao jedno od najkvalitetnijih u svijetu, izvozi u obliku trupaca (dakle, kao sirovina) ili kao poluproizvod. U oba navedena slučaja se ostvaruju najniže marže i gotovo nikakav profit. Geografski gledano, 51% površine SMR-a je pokriveno šumom, što bi trebalo dalje razvijati. Pri tome se ne misli samo na sječju trupaca i pošumljavanje, već i na domaću proizvodnju za potrebe izvoza. Tu su i drugi resursi poput izvora vode, gazirane vode te termalni izvori, koji se također ne eksploatiraju. Mogle bi se izgraditi mini hidrocentrale radi snabdijevanja električnom energijom, moglo bi se obavljati flaširanje vode (negazirane i gazirane) kako bi se izvozila u zemlje koje njome oskudijevaju; također

bi se mogle izgraditi i banje te medicinski centri, uz korištenje termalnih izvora. Termalni izvori bi se mogli koristiti za grijanje, a čak bi se mogli izgraditi i centri za rekreaciju na rijekama i lokacijama na kojima se nalaze termalni izvori (vodeni park). Svakako, tu je i niz drugih industrijskih segmenata koji nisu ovdje spomenuti, poput kamena, mermera, cementa, pijeska, ugljena, moguće i nafte, nalazišta prirodnog gasa, a vjerovatno i mnogih drugih.

Infrastruktura

Infrastruktura, naročito cestovna i željeznička mreža, jako je slabog kvaliteta u čitavoj BiH, što je slučaj i u SMR-u. Putevi nisu izgrađeni na odgovarajući način, ne popravljaju se, a sigurno je i da se ne održavaju, što čini putovanje u ovu zemlju i samu regiju SMR nepoželjnima. Željezničke pruge i sistem željeznica vrlo slabo funkcioniraju. Za potrebe distribucije i kanale snabdijevanja, gdje Sarajevo u SMR-u predstavlja čvor i polaznu tačku za sve destinacije, ovaj element strateškog razvoja nedostaje. Navedeno predstavlja jedan od ključnih kapaciteta i ekonomskih resursa koji nedostaje i koji obuhvata, ali nije ograničen samo na putnički saobraćaj i turizam. SMR ima međunarodni aerodrom, uz prisustvo sljedećih ograničavajućih faktora: veličina, mogućnosti i klimatski uslovi (magla), koji su posljedica lokacije aerodroma. Potrebno je znatno unapređenje postojećeg aerodroma ili izgradnja novoga na nekoj drugoj pogodnijoj lokaciji u SMR-u. Luka Ploče predstavlja još jedan važan element infrastrukture koji je praktično neupotrebljiv za ekonomski razvoj SMR-a. Ta bi luka trebala i mogla biti od velike pomoći kod unapređenja i ekonomskog razvoja privrede SMR-a. Pitanje luke Ploče se mora riješiti u skladu sa Dejtonskim sporazumom, a ovaj infrastrukturni element (sa izuzetnim kapacitetom) mogao bi djelovati u interesu svih u SMR-u. I na kraju, tu su još druga brojna (ali manje važna) pitanja vezana za infrastrukturu; većina manjih će se istovremeno riješiti ili će biti na raspolaganju dovoljno vremena kako bi se radilo na njihovom rješavanju. Trgovina u SMR-u neće rasti i razvijati se bez strateških napora koji su usmjereni na ova tri glavna infrastrukturna područja.

Turizam

Turistička djelatnost je prije rata bila jako razvijena, ali je nakon rata nastala praznina kao posljedica uništenja mnogih turističkih destinacija, ljetovališta i zimovaništa, hotela, mjesta od historijskog značaja, arhitektonskih zdanja i muzeja. Tržište je izgubljeno, a prisutno je jako malo entuzijazma u vezi sa pokušajem da se turizam promovira, te da se iznova uspostavi nekada značajan industrijski sektor. Potrebno je usredotočiti se na popravke, rekonstrukciju i ponovno uspostavljanje lokacija i atraktivnih mjesta (kao što su skijaški centri, ergele, lov itd.) koji su nekada bili važni za turizam. U SMR-u ima mnogo ovakvih lokacija kojima je potrebno posvetiti pažnju. Osim toga, treba razmotriti mogućnosti za stvaranje novih, različitih mjesta koja će privući turiste, npr. vodeni parkovi, seoski ambijent, šetališta kroz divljinu za turističke potrebe, planinarenje, „bungy jumping”, različite skijaške discipline, motociklističke trke, reliji, međunarodna atletska takmičenja, koja bi se održavala u našim objektima, zabavni ili tematski parkovi (poput ‘Six Flags’ ili Diznilenda); sve ovo, a i još više bi se moglo stvoriti u SMR-u, čime bi se turizam ponovo razvio u ovoj regiji.

Poljoprivreda

Poljoprivreda predstavlja veliki problem budući da niko ne želi ostati na selu i naporno raditi. Međutim, strateški razvoj poljoprivrede bi, u čitavoj zemlji, a time i u makroregiji Sarajevo trebalo da bude najveći ekonomski prioritet. Zemlja uvozi cca. 94% svih proizvoda koji se prodaju u prodavnicama. Obično su ovi proizvodi slabijeg kvaliteta, više koštaju, a nisu u skladu sa standardima. Druge zemlje na tržištu Bosne i Hercegovine plasiraju svoje proizvode koje ne uspijevaju prodati u na svome tržištu ili ih proizvode u prevelikim količinama. Makroregija Sarajevo ima raspoloživo zemljište koje bi se moglo iskoristiti za

proizvodnju već spomenutih proizvoda, korištenjem tehnologije, obuke i opreme, a uz pomoć međunarodne zajednice. Na taj bi se način mogli proizvoditi proizvodi koji bi “nadomjestili uvezene proizvode”, a u pojedinim slučajevima, naročito kod “potpuno prirodnih” proizvoda, određene količine bi se mogle čak i izvoziti. Ne postoji opravdan razlog zbog kojeg MILKOS iz Sarajevo ne posluje, a ljudi iz makroregije Sarajevo moraju kupovati uvozne proizvode (iz Hrvatske, Slovenije, Austrije, Mađarske i drugih zemalja). Makroregija Sarajevo ima zemlju, ljude, “know how”, kako bi se uzgajala stoka, ovce, perad, a u cilju dobijanja proizvoda od mesa te mliječnih prerađevina. U ovoj je oblasti potrebno preduzeti strateške aktivnosti vezane za regionalni razvoj makroregije Sarajevo.

Poslovni razvoj

U SMR-u je klima za poslovni razvoj trenutno jako povoljna. Vlada (i političari) trebali bi se prestati uplitati u ovu oblast, te osigurati jasne, jednostavne i nebirokratske načine da se promoviraju aktivnosti u ovom području. Za mlade preduzetnike u SMR-u trebalo bi osigurati podsticaj, motivaciju i stimulativne mjere. Potrebno je organizovati promocije i uputiti pozive poslovnim ljudima iz inozemstva i grupama ulagača kako bi imali priliku da vide mogućnosti, projekte i ulaganja u SMR-u kojih ima mnogo. Zakone, propise i dokumentaciju je potrebno izmijeniti i ažurirati, ali, što je najvažnije, potrebno ih je učiniti realnijim i praktičnijim. Potrebno je završiti proces privatizacije. Potrebno je uspostaviti transparentan zakonski sistem i njegovo provođenje. SMR ima sve elemente i resurse potrebne za promociju poslovnog razvoja javno-privatnih partnerstava (PPP), zajedničkih ulaganja (Joint Ventures), spajanja društava sa ograničenom odgovornošću ili partnerstava, te za podsticaj kupovina. Potrebno je razvijati nova preduzeća, starima su potrebni novi, obrazovani i talentovani ljudi, potrebna im je revitalizacija, dizajn i proizvodnja novih proizvoda, a također je potrebno uspostaviti prodaju i marketing s vizijom budućeg razvoja i globalizacije cjelokupne privrede.

Sve općine unutar SMR-a imaju značajne projekte koji su u različitim fazama ugovaranja, a mnogi od njih imaju značaj i vrijednost ne samo za općine i ekonomski razvoj na lokalnom nivou već u velikom broju slučajeva i za regionalni ekonomski razvoj.

Sarajevska makroregija ima sve elemente za uspjeh. U ovoj socioekonomskoj analizi smo se pokušali dotaći nekih važnijih aspekata, s tim da je u dokumentu sadržana i većina drugih činjenica i pokazatelja. Strateški regionalni razvoj makroregije Sarajevo trebalo bi orijentirati na stvaranje **ZAPOSLENOSTI**, korištenje **RESURSA** koji su na raspolaganju u SMR-u, kreativni **PROAKTIVNI** pristup i princip **URADIMO SAMI**.

h) PRILOZI

PRILOG 1: INDEX TABELA

- Tabela 1. Bosna i Hercegovina i susjedne zemlje (mapa)*
- Tabela 2. Geografska mapa BiH sa reljefnim karakteristikama (mapa)*
- Tabela 3. Glavne komunikacije u Bosni i Hercegovini (mapa)*
- Tabela 4. Administrativna struktura Bosne i Hercegovine*
- Tabela 5. Kantoni i regije u BiH sa definisanom makro Sarajevskom Regijom (mapa)*
- Tabela 6. Administrativna struktura teritorije koju pokriva makro Sarajevska regija*
- Tabela 7. Mapa općina/opština koje su unutar makro Sarajevske regije (mapa)*
- Tabela 8. Korištenje zemljišta u Bosni i Hercegovini i šumska područja (mapa)*
- Tabela 9. Površina općina/opština u 2002. godini u SMR (tabela), Izvor: Općine/opštine & Institut za planiranje Kantona Sarajevo, Statistički Zavod BiH.*
- Tabela 10a. Planine i visina planinskih vrhova u SMR (tabela), Izvor: Općine/opštine, Atlas Svijeta 1980, Zagreb*
- Tabela 10b. Planine i visina planinskih vrhova u SMR (tabela), Izvor: Općine/opštine, Atlas Svijeta 1980, Zagreb*
- Tabela 11a. Rijeke i rječice u makro Sarajevskoj regiji (tabela), Izvor: Općine/opštine, Atlas Svijeta 1980, Zagreb*
- Tabela 11b. Rijeke i rječice u makro Sarajevskoj regiji (tabela), Izvor: Općine/opštine, Atlas Svijeta 1980, Zagreb*
- Tabela 12. Prirodna jezera i umjetna jezera u makro Sarajevskoj regiji (tabela), Izvor: Općine/opštine, Atlas Svijeta 1980, Zagreb*
- Tabela 13. Meteorološki podaci iz stanica zabilježeni u periodu od 1951 – 2002 u makro Sarajevskoj regiji (tabela), Izvor: Statistika Kantona Sarajevo, Hidro Meteorološki zavod FBiH*
- Tabela 14. Meteorološki podaci iz stanice Sarajevo su referentni za gusto naseljene dijelove makro Sarajevske regije sa nižim razlikama u dolinama rijeka (tabela), Izvor: Statistički zavod Kantona Sarajevo, Hidrometeorološki Institut FBiH*
- Tabela 15. Obradivo i obrađeno zemljište i šumska područja u 2002 u SMR, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi RS i FBiH, Fizički plan općina/opština*
- Tabela 16. Minerali i rude u 2002 u SMR, Izvor: općine/opštine, fizički planovi općina/opština*
- Tabela 17. Mineralne i termalne vode u 2002 u SMR, Izvor: općine/opštine, fizički planovi općina/opština*
- Tabela 18. Broj stanovništva, površina općina/opština, i gustoća naseljenosti stanovništva u 1991 u SMR, Izvor: Statistički godišnjak SRBiH 1992, fizički plan BiH*
- Tabela 19. Broj domaćinstava i prosječna veličina domaćinstva u SMR za 1991, Izvor: Statistički godišnjak SRBiH 1992, fizički plan BiH*
- Tabela 20. Živorodeni, mrtvorodeni, i prirodni rast u SMR za 1991 godinu, Izvor: Statistički godišnjak SRBiH 1992, fizički plan BiH*
- Tabela 21. Broj stanovništva po etničkim grupama u 1991 godini u SMR, Izvor: Statistički godišnjak SRBiH 1992, fizički plan BiH*
- Tabela 22. Starosna struktura stanovništva u 1991 godini u SMR, Izvor : Statistički godišnjak SRBiH 1992, fizički plan BiH*
- Tabela 23. Vrsta naselja i stanovništva u 1991 godini u SMR, Source: Statistic yearbook of SRBiH 1992, Physical plan of BiH*

Tabela 24. Stanovništvo u SMR u 1991 podjeljeno na 32 postojeće općine/opštine nakon DPA, Izvor: Zavod za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 25. Stanovništvo po etničkim grupama u SMR u 1991 godini podijeljeno na 32 postojeće općine/opštine nakon DPA, Izvor: Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 26. Stanovništvo po etničkim grupama u SMR u 1991 godini u %, podjeljeno na dva entiteta nakon DPA, Izvor: Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 27. Stanovništvo po etničkim grupama u SMR u 1996 godini podjeljeno na 32 postojeće općine/opštine nakon DPA, Izvor: općine/opštine, Statistički zavod FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 28. Stanovništvo po etničkim grupama u SMR u 1996 godini u %, podjeljeno na 32 postojeće općine/opštine nakon DPA, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 29. Stanovništvo po etničkim grupama u SMR u 2001 godini podjeljeno na 32 postojeće općine/opštine nakon DPA, Izvor: općine/opštine, Statistički zavod FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 30. Stanovništvo po etničkim grupama u SMR u 2001 godini u %, podjeljeno na 32 postojeće općine/opštine nakon DPA, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 31. Stanovništvo po etničkim grupama u SMR u 2002 godini podjeljeno na 32 postojeće općine/opštine nakon DPA, Izvor: općine/opštine, Statistički zavod FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 32. Stanovništvo po etničkim grupama u SMR u 2002 godini u %, podjeljeno na 32 postojeće općine/opštine nakon DPA, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 33. Stanovništvo u SMR ukupno po etničkim grupama i po entitetima, Izvor: općine/opštine, Statistički zavod za FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 34. Stanovništvo u SMR ukupno po etničkim grupama, Izvor: općine/opštine, Statistički zavod za FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 35. Stanovništvo u SMR po starosnim grupama u 2001 godini, Izvor: opštine/općine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 36a. Stanovništvo u SMR po starosnim grupama u 2001 godini, Izvor: opštine/općine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 36b. Stanovništvo u SMR po starosnim grupama u procentima u 2001 godini, Izvor: opštine/općine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 37. Spolna struktura po starosnim grupama u FBiH općinama unutar SMR za 2001, Izvor: općine, Statistički zavodi FBiH i RS

Tabela 38. Spolna struktura po starosnim grupama u RS opštinama unutar SMR za 2001, Izvor: opštine, Statistički zavodi FBiH i RS

Tabela 39. Spolna struktura po starosnim grupama u SMR za 2001, Izvor: općine, Statistički zavodi FBiH i RS

Tabela 40. Gustoća naseljenosti stanovništva po općinama/opštinama u SMR za 1991 i 2001, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 41. Gustoća naseljenosti stanovništva u SMR, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za Planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 42. Prirodni rast po općinama/opštinama u SMR u 1996 godini, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 43. Prirodni rast u SMR u 1996 godini, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 44. Prirodni rast po općinama/opštinama u SMR u 2001 godini, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 45. Prirodni rast u SMR u 2001. godini, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 46. Povratnici i raseljena lica po općinama/opštinama u SMR u 2001 godini, Izvor: općine/opštine

Tabela 47. Povrat imovine po općinama/opštinama u SMR u 2001 godini, Izvor: općine/opštine

Tabela 48. Aktivno stanovništvo (starost 15-65) po općinama u SMR, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 49. Aktivno stanovništvo (starost 15-65) u SMR, Izvor: općine/opštine, Statistički zavodi FBiH i RS, Institut za planiranje Kantona Sarajevo

Tabela 50. Nezaposleno stanovništvo (starost 15-65) po općinama u SMR, Izvor: općine/opštine, Zavodi za zapošljavanje FBiH i RS

Tabela 51. Nezaposleno stanovništvo (starost 15-65) u SMR, Izvor: općine/opštine, Zavodi za zapošljavanje FBiH i RS

Tabela 52. Nezaposleno stanovništvo (starost 15-65) po općinama i po kvalifikacijama u SMR, Izvor: općine/opštine, Zavodi za zapošljavanje FBiH i RS

Tabela 53. Nezaposleno stanovništvo (starost 15-65) po kvalifikacionoj strukturi u 2002 godini u SMR, Izvor: općine/opštine, Zavodi za zapošljavanje FBiH i RS

Tabela 54. Zaposleno stanovništvo (starost 15-65) po općinama/opštinama u SMR, Izvor: općine/opštine, PIO FBiH i RS, PIO Kanton Sarajevo. Statistički zavodi FBiH i RS

Tabela 55. Zaposleno stanovništvo (starost 15-65) u SMR, Izvor: općine/opštine, PIO FBiH i RS, PIO Kanton Sarajevo. Statistički zavodi FBiH i RS

Tabela 56. Neto plaće po općinama/opštinama u SMR, Izvor: općine/opštine, PIO FBiH i RS, PIO Kanton Sarajevo. Statistički zavodi FBiH i RS

Tabela 57. Neto plaće u SMR, Izvor: općine/opštine, PIO FBiH i RS, PIO Kanton Sarajevo. Statistički zavodi FBiH i RS

Tabela 58. Putne komunikacije i gustoća putne mreže po općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: općine/opštine

Tabela 58a. Putne komunikacije i gustoća putne mreže u SMR za 2002, Izvor: općine/opštine

Tabela 59. Udaljenost općina/opština od glavnih gradskih centara u SMR za 2002, Izvor: općine/opštine, BIHAMK

Tabela 60. Željezničke komunikacije i gustoća željezničke mreže po općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: općine/opštine

Tabela 60a. Željezničke komunikacije i gustoća željezničke mreže u SMR za 2002, Izvor: općine/opštine

Tabela 61. Udaljenost općina/opština od međunarodnog aerodroma Sarajevo u SMR, Izvor: općine/opštine, BIHAMK

Tabela 62. Vodosnabdjevanje po općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: općine/opštine, komunalna preduzeća po općinama/opštinama ili Kantonalno komunalno preduzeće

- Tabela 63. Upravljanje otpadom u SMR za godinu 2002 , Izvor: općine/opštine, komunalna preduzeća po općinama/opštinama ili Kantonalno komunalno preduzeće*
- Tabela 64. Instalirane HEE u SMR, Izvor: općine/opštine, izvještaji preduzeća (Elektroprivreda BiH, Elektroprivreda RS, Elektroprivreda HZHB)*
- Tabela 65. Telefonski i Internet provajderi po općinama/opštinama u 2002 za SMR, Izvor: općine/opštine (procjena), Telekom operateri u BiH (Telekom BiH, Telekom RS, Hrvatske Telekomunikacije)*
- Tabela 66. TV i radio stanice – pokrivenost po općinama/opštinama u SMR, Izvor: općine/opštine*
- Tabela 66a. TV i radio stanice – pokrivenost po općinama/opštinama u SMR, Izvor: općine/opštine*
- Tabela 67. Industrijske, zanatske i trgovačke zone u SMR, Izvor: općine/opštine, fizički plan općine/opština*
- Tabela 67a. Industrijske, zanatske i trgovačke zone u SMR, Izvor: općine/opštine, fizički plan općine/opština*
- Tabela 67b. Industrijske, zanatske i trgovačke zone u SMR, Izvor: općine/opštine, fizički plan za općine/opštine*
- Tabela 68. Zdravstvena infrastruktura u SMR u 2002, Izvor: općine/opštine*
- Tabela 69. Primarno obrazovanje po općinama/opštinama u SMR u 2002 godini, Izvor: općine/opštine, Statistički ured FBiH i RS,*
- Tabela 70. Primarno obrazovanje u SMR u 2002 godini, Izvor: općine/opštine, Statistički ured FBiH i RS,*
- Tabela 71. Redovno srednjoškolsko obrazovanje po općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor općine/opštine, Statistički ured FBiH i RS*
- Tabela 72. Srednjoškolsko obrazovanje u SMR u 2002 godini, Izvor: općine/opštine, Statistički ured FBiH i RS,*
- Tabela 73. Fakulteti i visoko-obrazovne institucije po općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: općine/opštine, Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet Foča Srbije, Univerzitet Srpsko Sarajevo*
- Tabela 73a. Fakulteti i visoko-obrazovne univerzitetske institucije po općinama/opštinama u SMR za 2002 godinu, Izvor: općine/opštine, Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet Foča Srbije, Univerzitet Srpsko Sarajevo*
- Tabela 74. Sportska infrastruktura po općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: općine/opštine*
- Tabela 75. Udruženje poljoprivrednih proizvođača po općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: općine*
- Tabela 76a. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS*
- Tabela 76b. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS*
- Tabela 76c. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS*
- Tabela 76d. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS*
- Tabela 76e. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS*
- Tabela 76f. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS*

Tabela 76g. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS

Tabela 76h. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS

Tabela 76i. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS

Tabela 76j. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS

Tabela 76k. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS

Tabela 76l. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u FBiH u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS

Tabela 76m. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede i šumarstva po općinama u RS-u u SMR za 2002, Izvor: opštine, Statistički zavod FBiH i RS

Tabela 76n. Korištenje zemljišta u sektoru poljoprivrede po općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: općine/opštine, Statistički zavod FBiH i RS-a

Tabela 77a. Vrste kultura posađene po općinama/opštinama u FBiH u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 77b. Vrste kultura posađene po općinama/opštinama u FBiH u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 77c. Vrste kultura posađene po općinama/opštinama u FBiH u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 77d. Vrste kultura posađene po općinama/opštinama u FBiH u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 77e. Vrste kultura posađene po općinama/opštinama u FBiH u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 77f. Vrste kultura posađene po općinama/opštinama u FBiH u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 77g. Vrste kultura posađene po općinama/opštinama u FBiH u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 77h. Vrste kultura posađene po općinama/opštinama u FBiH u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 77i. Vrste kultura posađene po općinama/opštinama u FBiH u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 77j. Vrste kultura posađenih po općinama/opštinama u RS-u u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 77k. Vrste kultura posađenih u SMR za 2002, Izvor: općine

Tabela 78a. Stoka, svinje, perad, ovce i koze po opštinama u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, statistički zavod FBiH i RS

Tabela 78b. Stoka, svinje, perad, ovce i koze po opštinama u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, statistički zavod FBiH i RS

Tabela 78c. Stoka, svinje, perad, ovce i koze po opštinama u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, statistički zavod FBiH i RS

Tabela 78d. Stoka, svinje, perad, ovce i koze po opštinama u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, statistički zavod FBiH i RS

Tabela 78e. Stoka, svinje, perad, ovce i koze po opštinama u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, statistički zavod FBiH i RS

Tabela 78f. Stoka, svinje, perad, ovce i koze po opštinama u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, statistički zavod FBiH i RS

Tabela 78g. Stoka, svinje, perad, ovce i koze po opštinama u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, statistički zavod FBiH i RS

Tabela 78h. Stoka, svinje, perad, ovce i koze po općinama u FBiH u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, statistički zavod FBiH i RS

Tabela 78i. Stoka, svinje, perad, ovce i koze po opštinama u RS-u u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, statistički zavod FBiH i RS

Tabela 78j. Stoka, svinje, perad, ovce i koze u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, statistički zavod FBiH i RS

Tabela 79. Hoteli, moteli, i ostala turistička infrastruktura po opštinama u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, Kantonalne Turističke zajednice i općinski turistički biro

Tabela 79a. Hoteli, moteli, i ostala turistička infrastruktura u SMR za 2002 godinu, Izvor: Općine/opštine, Kantonalne Turističke zajednice i općinski turistički biro

Tabela 80a. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80b. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80c. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80d. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80e. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta iz RS-a u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80f. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80g. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80h. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80i. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80j. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80k. Osnovne informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80l. Osnovne sažete informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta iz FBiH u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80m. Osnovne sažete informacije (iznosi) iz opštinskih budžeta iz RS-a u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 80n. Osnovne sažete informacije (iznosi) iz opštinskih/općinskih budžeta u SMR, Izvor: Općine/opštine, Službene novine opština u RS-u i Kantonima u FBiH

Tabela 81. Osnovne sažete informacije (iznosi) o ukupnom prihodu iz poslovnih aktivnosti u SMR Izvor: Općine/opštine – odjel za privredu, Institut za planiranje Kantona Sarajevo, Poreski ured,

Tabela 81a. Osnovne sažete informacije (iznosi) o ukupnom prihodu iz poslovnih aktivnosti u SMR Izvor: Općine/opštine – odjel za privredu, Institut za planiranje Kantona Sarajevo, Poreski ured,

Tabela 82. Vrste izvoznih industrija iz SMR i strana ciljana tržišta, Izvor: Općine/opštine – odjel za privredu, Institut za planiranje Kantona Sarajevo, Poreski ured

Tabela 83a. Broj pravnih subjekata (preduzeća) po sektorima i

općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: Općine/opštine – odjel za privredu, Institut za planiranje Kantona Sarajevo, Poreski ured

Tabela 83b. Broj pravnih subjekata (preduzeća) po sektorima i općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: **Općine/opštine – odjel za privredu, Institut za planiranje Kantona Sarajevo, Poreski ured**

Tabela 83c. Broj pravnih subjekata (preduzeća) po sektorima i općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: **Općine/opštine – odjel za privredu, Institut za planiranje Kantona Sarajevo, Poreski ured**

Tabela 83d. Broj pravnih subjekata (preduzeća) po sektorima i općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: **Općine/opštine – odjel za privredu, Institut za planiranje Kantona Sarajevo, Poreski ured**

Tabela 84a. Finansijske institucije, banke, osiguravajuća društva, i mikro-kreditne organizacije po općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: **Općine/opštine**

Tabela 84b. Finansijske institucije, banke, osiguravajuća društva, i mikro-kreditne organizacije po općinama/opštinama u SMR za 2002, Izvor: **Općine/opštine**

SWOT ANALIZA MAKROREGIJE SARAJEVO

Sarajevo, April 2004

INTEGRALNA SWOT ANALIZA ZA MAKRO SARAJEVSKU REGIJU

Integralna SWOT Analiza za makro Sarajevsku regiju pripremljena je u saradnji projekta EU RED (European Union Regional Economic Development), razvojnih agencija SERDA i REDRIN, te članova radne i partnerske grupe u kojima je na svakom sastanku učestvovalo prosječno 35 osoba, predstavnika svih općina/opština u Regiji, te predstavnici nevladinih organizacija i Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.

Prema metodologiji EU RED-a za pripremu Strategije Regionalnog razvoja, prvi korak bio je priprema Socio-ekonomske analize, dok je priprema sektorskih i integralne SWOT analize započela prije završetak socio-ekonomske analize, a finalizirana je i korigovana prema nalazima i podacima iz Socio-ekonomske analize.

Predstavnici općina/opština u Regiji zajednički su, metodom «brain storming», te kroz rad u radnim grupama, došli do osnova integralne SWOT analize. Cilj ovakvog pristupa bio je približavanje ideje regionalnog razmišljanja predstavnicima lokalnih vlada, te upoređenje razmišljanja različitih radnih grupe i njihova međusobna sinhronizovanost.

Nakon inicijalne Integralne SWOT analize, pristupilo se pripremi sektorskih SWOT analiza koje je predložila partnerska grupa (koju sačinjavaju predstavnici nevladinog sektora), a zatim su predstavnici lokalnih vlada u saradnji sa predstavnicima nevladinog sektora prvo usaglasili sve sektore na principu koncenzusa, te ponovno revidirali prvobitno pripremljenu Integralnu SWOT Analizu.

Integralnom SWOT analizom koju ćete naći na narednim stranicama materijala, pokušali smo obuhvatiti sve prednosti naše Regije, ali smo također oslikali sve njene slabosti, bez uljepšavanja postojeće situacije.

Kompletna analiza zasnovana je na resursima kojima raspolažemo u Regiji, te prilikama koje nam se pružaju ako resurse iskoristimo efektivno i racionalno, te ukoliko prevaziđemo postojeće slabosti.

Naredni koraci u pripremi regionalne strategije će dati detaljniju sliku regije, te podrobnije analizirati prilike za razvoj regije u narednom periodu.

SNAGE REGIJE

IDENTIFIKOVANE SNAGE KROZ RAD RADNE I PARTNERSKE GRUPE	KRATKO POJAŠNJENJE IDENTIFIKOVANIH SNAGA
I GEOGRAFSKI POLOŽAJ	
A. Geografski položaj regije je povoljan	<i>Makro Sarajevska regija ima centralan položaj u odnosu na ostale regije u BiH</i>
B. Regija je komunikaciono dobro uvezana	<p><i>- u regiji postoji mreža glavnih i lokalnih puteva, dobar dio regije je pokriven željeznicom, a jedini međunarodni aerodrom nalazi se u Sarajevu.</i></p> <p><i>- komunikaciona uvezanost ne ogleđa se samo u saobraćajnoj komunikaciji, već i u dobroj telekomunikacionoj mreži. Na području regije djeluju tri operatera mobilne i fiksne telefonije, nekoliko internet provajdera, veliki broj TV i radio stanica, i sl.</i></p>
C. Glavni grad Bosne i Hercegovine je u makro Sarajevskoj regiji	<p><i>- Sarajevo, kao glavni grad Bosne i Hercegovine, treba i dalje graditi po modelu glavnih gradova razvijenih Evropskih država. Grad ima kompletnu infrastrukturu za sportske i kulturne događaje, a ulazak u Bosnu i Hercegovinu iz susjednih država često se odvija putem Sarajevskog aerodroma. Mišljenja smo da je ovo snaga Regije, te da je potrebno dalje razvijati i koristiti potencijale Sarajeva kao centra kulturnih zbivanja.</i></p> <p><i>- Sarajevo je također centar međunarodnih predstavništava, finansijskih institucija, diplomatskih predstavništva, te ima potencijal za razvoj «kongresnog turizma».</i></p> <p><i>- Sarajevo je najveći potrošački centar u BiH, što može biti izuzetna prednost za ostale dijelove regije, ali i BiH, koji u ovom gradu mogu naći tržište za svoje proizvode.</i></p>
II PRIRODNI RESURSI	
A. Bogatstvo šumama	<i>SEA (Socio ekonomska analiza) pokazuje da je najvećim dijelom makro Sarajevska regija pokrivena šumama. Smatramo da je ovo snaga regije koju je potrebno racionalno iskoristiti za budući razvoj.</i>
B. Šumski plodovi i ljekovito bilje	<i>Šumske plodove i ljekovito bilje ne smijemo zanemariti u strategiji razvoja, obzirom da makro Sarajevska regija obiluje ovim prirodnim reursom koji je gotovo u potpunosti neiskorišten.</i>

C. Vode	<i>Makro Sarajevsku regiju karakteriše veliki broj izvora, o čemu se mogu naći podaci u SEA-i (Socio ekonomskoj analizi):</i> - vode za piće - mineralne vode - termo-mineralne vode
D. Rudna bogatstva	
E. Pašnjaci	<i>Pašnjaci u planinskim predjelima makro Sarajevske regije predstavljaju osnovu za razvoj stočarstva.</i>
F. Oranice	<i>Broj oranica, ali i obradivih površina, je ograničen. Međutim, raspoložive obradive površine nisu maksimalno iskorištene, te smatramo da je taj prirodni resurs osnova za razvoj poljoprivrede.</i>
G. Planine	<i>Planine su snaga regije u tom smislu što mogu biti baza, a neke već i jesu, za razvoj zimskog turizma, ali i drugih vrsta turizma.</i>
H. Rijeke i jezera	<i>Rijeke i jezera takodjer se mogu iskoristiti za razvoj turističke infrstrukture, ribolov, te rekreaciono-sportski turizam (rafting)</i>
I. Mineralna bogatstva	<i>Područje regije takodjer obiluje dolomitom, te nekim drugim vrstama kamena što je opisano u Socio Ekonomskoj analizi.</i>
III PRIVREDNI RESURSI	
A. Industrijska infrastruktura	<i>Industrijska infrastruktura razvijena je u makro Sarajevskoj regiji, i to za metalo-prerađivačku industriju, građevinarstvo, tekstilnu industriju, drvno prerađivačku industriju, kao i za nekoliko drugih djelatnosti.</i> <i>Kod nekih od navedenih industrija ostala, nažalost, samo infrastruktura, know-how, i kadar, dok su tržišne pozicije izgubljene a proizvodni kapaciteti zastarjeli i neprilagođeni zahtjevima tržišta danas.</i> <i>Radna i partnerska grupa smatra da ipak ne treba zanemariti pomenute industrijske kapacitete, već da je potrebno iskoristiti ono što postoji, know how i infrastrukturu, za pokretanje proizvodnje pomenutih industrija (odnosno industrijskih grana).</i>
B. Primarna drvna industrija	<i>U čitavoj BiH, a posebno u makro Sarajevskoj regiji, trendovi u drvno-prerađivačkoj industriji nakon rata pokazuju da se najveći broj proizvođača zadržao na primarnoj obradi drveta, odnosno na proizvodnji polu-proizvoda.</i>

	<i>Radna i partnerska grupa smatraju da to može biti snaga ukoliko se primarna drvna industrija iskoristi unutar regije, i uspostavi nadogradnja ka proizvodnji finalnih proizvoda od drveta.</i>
C. Hidroenergetski resursi	<i>Makro Sarajevska regija ima jednu veću hidrocentralu, i to u Višegradu, te dva manja hidro-energetska kapaciteta. Međutim, obzirom na veliki broj rijeka i manjih vodenih tokova, regija ima kapacitet za razvoj mini-centrala.</i>
D. zimski, zdravstveni, baneološki, i sportsko-rekreativni turistički potencijali	<i>Regija obiluje banjaskim kapacitetima, ima infrastrukturu ali i objekte za zimski turizam, a sportsko rekreativni potencijali</i>
IV LJUDSKI RESURSI	
A. Visoko obrazovani kadar	
B. Relativno niska cijena rada	
V KULTURNO I HISTORIJSKO NASLJEĐE	
A. Bogata kulturna baština	
B. Historijski spomenici	
C. Muzeji	
VI AUTOHTONI PROIZVODI	
A. Prehrambeni proizvodi	<i>Regija je poznata po određenim prehrambenim proizvodima koji se u ovoj regiji proizvode u domaćinstvima. To su prvenstveno različiti suhomesnati proizvodi, za kojima postoji potražnja ali i ponuda. Zatim, regija proizvodi pekmez, koji je po svojoj strukturi i okusu jedinstven. Dalje, tu su proizvodi poput domaćeg sira, kajmaka, i sl. Svi ovi proizvodi mogu biti izvozni, ali je za to potrebna dobra organizacija, marketing, i kontrola kvaliteta proizvoda.</i>
B. Zanatski proizvodi	

SLABOSTI

IDENTIFIKOVANE SLABOSTI KROZ RAD RADNE I PARTNERSKE GRUPE
I PUTNA INFRASTRUKTURA
A. Loš kvalitet putnih komunikacija
II PRIVREDNA INFRASTRUKTURA
A. Neiskorištenost instalisanih kapaciteta
B. Zastarjela tehnologija
C. Izostanak razvoja prerađivačkih industrija
D. Nelegalna izgradnja objekata na poljoprivrednom zemljištu
III PRIRODNI RESURSI
A. Nedovoljna zaštita ljudske okoline
B. Nepravilno gazdovanje šumama
C. Neracionalno korištenje prirodnih resursa
IV POSLOVNO OKRUŽENJE
A. Nedostatak prostorno planske dokumentacije
B. Nesređena zakonska regulativa
C. Proces privatizacije (spor, nije dao efekte)
D. Neiskorištenost ljudskih potencijala
E. Neuređenost tržišta
F. Zakon o koncesijama – njegova primjena
G. Nepostojanje poduzetničkog duha i tradicije
I. Skup kapital (visoke kamatne stope, kratak grejs period)
J. Različiti nivoi razvijenosti unutar regije i rascjepkanost regije
K. Nefunkcionisanje postojećih institucija
L. Nesiguran poslovni ambijent
M. Migracija lokalnog stanovništva ka urbanim sredinama
N. Nelojalna konkurencija na tržištu poljoprivrednih proizvoda (nedostatak subvencije i obezbjeđenja otkupa poljoprivrednih proizvoda)
O. Slaba ekonomska moć stanovništva
P. Sporo deminiranje terena
V OPĆE/OPŠTE SLABOSTI
A. Sistem obrazovanja
B. Nedostatak podrške vlasti za procese regionalnog i lokalnog ekonomskog razvoja
C. Nepripremljenost za sporazum o slobodnoj trgovini
D. Vizni režim
E. Loš rad inspeksijskih organa
F. Nestabilna političko bezbjedonosna situacija
G. Korupcija
H. Nedostatak lokalnog utjecaja
I. Izostanak konačne implementacije Demokratskih procesa

PRILIKE

IDENTIFIKOVANE SNAGE KROZ RAD RADNE I PARTNERSKE GRUPE	KRATKO POJAŠNJENJE IDENTIFIKOVANIH PRILIKA
I POLJOPRIVREDA	
A. Stočarstvo	-potražnja za zdravim stočarskim proizvodima na tržištu -odstupanje od genetski modificiranog mesa i mesnih prerađevina
B. Pčelarstvo	-narastajuća potražnja za medom i proizvodima od meda (prehrambenim proizvodima i medikamentima)
C. Voćarstvo	-potražnja za organski proizvedenim voćem -BiH može ponuditi organsko voće daleko ispod cijene konkurencije
D. Povrtlarstvo	-korištenje termalne energije -staklenička proizvodnja
II TURIZAM	
A. Olimpijske planine	- razvoj zimskog turizma
B. Termo-mineralne vode	- razvoj banjskih lječilišta, vodenih parkova i sl.
C. Seoski turizam	- razvoj seoskog turizma na osnovu tradicionalne kuhinje -prirodnog bogatstva
D. Rijeke	- rafting na Tari i Drini
E. Nacionalni parkovi	- razvoj nacionalnih parkova
F. Kulturno-historijski spomenici	- makro Sarajevska regija bogata je kulturno historijskim spomenicima koje je potrebno dalje promovisati u okviru ukupne turističke ponude
G. Iskoristiti imidž koji su u svijetu formirali sportski i kulturni radnici	
H. Poboljšanje kvaliteta putnih komunikacija	- preduslov za razvoj turizma, ali drugih sektora, je poboljšanje kvaliteta putnih komunikacija
III INDUSTRIJA	
A. Oživljavanje starih, i otvaranje novih poslovno-tehničkih veza	
B. Neiskorištene postojeće	

industrijske zone i razvoj novih industrijskih zona	
C. Razvoj kooperacija	
D. Imidž koja su u svijetu imala BiH preduzeća	
E. Veliki broj kvalifikovanih radnika (visoko-obrazovanog kadra)	
F. Razvoj pojedinih ciljanih industrijskih grana	
IV Konačna implementacija demokratskih procesa (za ulazak u EU)	

PRIJETNJE

I	Odlazak kvalifikovane radne snage, uglavnom mladih (brain drain)
II	Otvaranje tržišta može dovesti do propasti lokalnih proizvođača, zbog nedostatka konkurentskih prednosti
III	Nedostatak legislative može dovesti do nesagledivih ekonomskih posljedica
IV	Trgovinski deficit
V	Nedostatak ekološke svijesti i politike može ozbiljno ugroziti zdravlje stanovništva, te prouzrokovati ne-iskorištenje prednosti
VI	Investitori mogu trajno izgubiti interes za BiH
V	Mogućnost socijalnih nemira
VI	Opterećenost privrede višeslojnom administracijom

SEKTORSKA SWOT ANALIZA
Nakon zajedničkog sastanka Radne i Partnerske grupe od
20.04.2004.

Sektorske i Integralna SWOT Analiza pripremljene su u saradnji sa Radnom i Partnerskom grupom (koje sačinjavaju predstavnici općina/opština, predstavnici nevladinog sektora, ali i predstavnici Univerziteta ekonomskog fakulteta u Sarajevu), te uz učešće predstavnika razvojnih agencija SERDA i REDRIN.

Predstavnici radne i partnerske grupe zajednički su utvrdili sektore u kojima je potrebno intervenirati nizom mjera kako bi došlo do efektivnijeg razvoja privrede u makro Sarajevskoj regiji, uz napomenu da prezentirane sektorske SWOT analize ni u kom slučaju ne isključuju razvoj nespomenutih sektora, te da su i sektorske i integralna SWOT analiza, kao i svi dokumenti i buduća Strategija Regije, «živi» dokumenti koje je potrebno redovno pratiti, korigovati, i prilagođavati novo-nastalim okolnostima, ili eventualnim izmjenama u Regiji.

U ovom kratkom uvodu, odnosno osvrtu na do sada pripremljene dokumente, želimo istaći da je krajnji zaključak svih učesnika da je veliki broj pitanja kojima je potrebno posvetiti dužnu pažnju, te iz tog razloga preporuka je grupe učesnika da se svi sektori tretiraju s jednakom pažnjom te da se u budućem periodu poduzme niz integrisanih i paralelnih mjera, kako bi se implementirali zadaci koje stoje pred nama i stvorili preduslovi za ekonomski razvoj.

Obzirom da su navedene prerađivačke industrije imale razvijene proizvodne kapacitete u predratnom periodu u BiH, radna i partnerska grupa Makro Sarajevskog Ekonomskog Regiona smatrala je da je navedene industrije, kao i sve one koje nisu pomenute a postojale su u Regiji, potrebno izdvojiti i posebno obraditi, jer tradicija, infrastruktura, i znanje nisu faktori koje možemo zanemariti. Poseban naglasak u diskusijama dat je metalo-prerađivačkoj industriji, koja raspolaze neiskorištenim potencijalima.

1. RAZVOJ PRERAĐIVAČKIH INDUSTRIJA

SNAGE (S) <ul style="list-style-type: none"> • Postojeći kapaciteti i prateća infrastruktura u Regiji za razvoj:<ul style="list-style-type: none"> - metaloprerađivačke industrije -građevinske industrije -tekstilne industrije, i slične industrije • Potencijal i tradicija • Know How • Ljudski resursi (neiskorišten ljudski potencijal) • Dobar imidž • Blizina Edukativnih centara • Repro materijal i energija • Neiskorištene industrijske zone • Mogućnost klusterskog uvezivanja	SLABOSTI (W) <ul style="list-style-type: none"> • Relativno zastarjela tehnologija • Skupi energenti u odnosu na iskorištenost kapaciteta, odnosno instalisane kapacitete • Izgubljena tržišta • Usitnjenost i nepovezanost preduzeća u regiji i šire • Starenje radne snage • Privatizacija – efekti • Nedostatak međunarodne certifikacije • Nedostatak istraživanja
PRILIKE (O) <ul style="list-style-type: none"> • Trendovi u svjetskoj ekonomiji • Povratak klasičnim industrijama • Kooperacijski i koprodukcijski odnosi u široj regiji • Preferencijalni carinski režim sa EU • Prihvatanje izmještenih industrija iz razvijenih zemalja • Slobodne zone	PRIJETNJE (T) <ul style="list-style-type: none"> • Nespremnost za spoljnotrgovinske sporazume • Izražena konkurencija na globalnom nivou • Ekologija– dolazak prljavih industrija • Nedostatak strateških politika • Odumiranje velikih preduzeća

Izdvojena zbog posebno raspoloživih resursa u regiji

2. DRVNO PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA

SNAGE (S) <ul style="list-style-type: none"> • Bogatstvo resursima – četinar i bjelogorična šuma • Kvalitet drveta • Postojanje tradicije i znanja u preradi drveta • Postoji infrastruktura u proizvodnji i preradi drveta • Raspoloživa kvalifikovana radna snaga • Povoljan geografski položaj	SLABOSTI (W) <ul style="list-style-type: none"> • Nepravilno gazdovanje šumama • Nizak nivo finalizacije proizvoda • Nepostojanje stimulativnih mjera za razvoj finalne proizvodnje • Zastarjela tehnologija • Zaostajanje u praćenju svjetskih trendova (dizajn, marketing, sajmovi,...) • Usitnjenost i nepovezanost u sektoru i šire • Nepovoljni kreditni izvori (visoke kamatne stope, kratki rokovi otplate,...)
PRILIKE (O) <ul style="list-style-type: none"> • Potražnja za kvalitetnim proizvodima od drveta na svjetskom tržištu • Razvoj klastera • Potražnja za nus proizvodima (briketi, šišarke,...)	PRIJETNJE (T) <ul style="list-style-type: none"> • Jaka konkurencija na svjetskom tržištu • Visoki ekološki zahtjevi svjetskog tržišta za sadašnje stanje i uslove u našim preduzećima • Zakonska regulativa (česta promjena zakona i propisa) • Spor proces deminiranja šumskih područja • Ulazak velikih kompanija

3. POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA

<p>SNAGE (S)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Postojanje velikog broja neiskorištenih pašnjaka ➤ Povoljna klima za razvoj stočarstva ➤ Postojanje neiskorištenih zemljišnih površina koje nisu kontaminirane u posljednjih 10 godina (dolina rijeke Drine, Sarajevsko polje...) ➤ Povoljni klimatski uslovi za proizvodnju jagodičastog voća, i drugog voća i povrća, kao i tradicija proizvodnje pojedinih kultura voća i povrća ➤ Bogatstvo ljekovitim biljem ➤ Postojanje prehrambeno-prerađivačkih preduzeća ➤ Liderske pozicije pojedinih preduzeća ➤ Mnogobrojni izvori prirodne pitke vode ➤ Tradicija u proizvodnji domaćih prehrambenih proizvoda (mesni, mliječni proizvodi, proizvodi od voća) ➤ Sarajevo – kao najveći potrošački centar u Regiji ➤ Raspoloživi neiskorišteni ljudski resursi 	<p>SLABOSTI (W)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Nedovoljne podsticajne mjere ➤ Usitnjenost poljoprivrednih posjeda i generalno, neorganizovanost proizvođača ➤ Odlazak mladih sa sela ➤ Nedostatak afirmacije poljoprivrede i bavljenja poljoprivredom ➤ Nedovoljna i neciljana edukacija ➤ Zastarjela tehnologija ➤ Nemogućnost organizovanog i redovnog plasmana proizvoda ➤ Nezaštićenost domaćih proizvoda ➤ Nedovoljno prisustvo institucija (veterinari, inspekcijски organi, nadležna ministarstva...) ➤ Nedostatak savremene opreme za kontrolu kvaliteta proizvoda ovog sektora ➤ Nepoznavanje marketingških tehnika za promociju domaćih proizvoda
<p>PRILIKE (O)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Substitucija uvoza prehrambenih proizvoda ➤ Razvoj autohtonih proizvoda za izvoz ➤ Normativno uređenje poljoprivredne oblasti ➤ Mogućnost proširenja asortimana novim proizvodima ➤ Stalna potražnja ➤ Alternativni načini poljoprivredne proizvodnje (staklenici i plastenici) ➤ Mogućnosti klsterskog uvezivanja ➤ Mogućnost proizvodnje organskih proizvoda ➤ Povećani nivo svijesti za zdravom prehranom ➤ Razvoj farmaceutske industrije na bazi ljekovitog bilja 	<p>PRIJETNJE (T)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Nerazvijena ekološka svijest ➤ Nezaintersiranost za otklanjanje navedenih slabosti ➤ Pretvorba poljoprivrednog zemljišta u građevinsko ➤ Naglašena upotreba stranih proizvoda (jačanje tržišnih pozicija) ➤ Velika finansijska moć stranih proizvođača (mogućnost dampainga, monopolske pozicije, akvizicija, itd)

4. TURIZAM

<p>SNAGE (S)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prirodna bogatstva • Blizina Sarajeva kao glavnog grada • Aerodrom • Razvijena mreža putnih komunikacija (ceste i željeznica) • Izgrađeni turistički kapaciteti • Imidž Sarajevske Olimpijade • Bogata socijalna i nacionalna lepeza različitosti, kultura i običaja • Kulturno-historijska obilježja (spomenici, arheološke iskopine) • Postjeća infrastruktura nacionalnih parkova • Turistička zajednica • Klimatski uslovi 	<p>SLABOSTI (W)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prisutna zagađenost okoline (neadekvatne mjere zaštite od zagađenosti – filteri i dr.) • Minirana područja • Nedovoljna zaštita prirodnih bogatstava (neplanska sječa šuma, bacanje otpada) • Neadekvatan kvalitet putne i drugih infrastruktura do turističkih destinacija • Loš turistički marketing (inertnost u promociji turizma) • Nedovoljna ulaganja u turizam • Loš imidž regije
<p>PRILIKE (O)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reforme u oblasti turizma • Zemlja u tranziciji • Privlačna turistička ponuda • Blizina centara bankarskog, finansijskog i osiguravajućeg sektora • Blizina sjedišta javnih korporacija, stranih institucija, ambasada i dimžplomatskih predstavništva • Mogućnost posjete i blizina sajamskih, kongresnih, turističkih, i izložbenih centara • Jačanje regionalne konkurencije i širenje ka Evropi. 	<p>PRIJETNJE (T)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Politička nestabilnost u državi • Izgubljeni partnerski odnosi • Složen politički sistem i ispolitiziranost u svim sferama • Neadekvatan nivo obrazovanja u oblasti turizma • Izostanak kvaliteta turističke ponude u odnosu na europske standarde • Refleksije na turizam zbog loše socio ekonomske situacije u državi • Nerješavanje problema miniranih površina

5. RAZVOJ POSLOVNOG OKRUŽENJA

SNAGE (S)	SLABOSTI (W)
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Veliki broj poduzetnika u regiji ➤ Raspoloživost radne snage (obzirom na nezaposlenost) ➤ Poslovna fleksibilnost i prilagodljivost ➤ Veliki broj nerazvijenih djelatnosti na domaćem tržištu ➤ Dostupnost prirodnim resursima ➤ Povoljan geografski položaj ➤ Postojanje institucionalnog okvira ➤ Postojanje zakona i zakonske regulative ➤ Postojanje lokalnih i regionalnih razvojnih agencija, konsultantske mreže ➤ Postojanje bankarskog sektora sa velikim gotovinskim potencijalom za investicije ➤ Postojanje putnih, željezničkih, i drugih vrsta saobraćaja i komunikacija 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nizak nivo institucionalne podrške za mala i srednja preduzeća ➤ Nepovoljni izvori finansiranja i visoka cijena kapitala ➤ Nedostatak industrija kao partnera (dobavljača ili kupaca) malih i srednjih preduzeća ➤ Obiman birokratski aparat ➤ Nedovoljna edukacija i nedostatak “reformističkog” pristupa za sve segmente društva: Vlasnike preduzeća, menadžment, radnike, ali i javne administracije ➤ Nedovoljno fokusiranje na proizvodna preduzeća ➤ Nepovezanost i nekoordiniranost institucija ➤ Neujednačenost zakona, dupliciranje pojedinih zakona ➤ Izostanak Pro-aktivnijeg angažmana različitih agencija, vlade i drugih u promociji BiH kao zemlje sa povoljnim uslovima poslovanja koja nudi pravnu sigurnost ➤ Nedostatak podsticajnih mjera za proizvodnju
PRILIKE (O)	PRIJETNJE (T)
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Povećanje podrške postojećim preduzećima ➤ Povećanje broja i podrška novim preduzećima i idejama ➤ Kreiranje svijesti i promocija EU standarda među malim i srednjim preduzećima ➤ Povećanje broja ciljanih prekvalifikacija i obučavanja i edukacije svih nivoa društva ➤ Promovisanje novih poslovnih prilika putem programa za substituciju uvoza ➤ Razvoj i širenje izvoznih tržišta ➤ Povezivanje preduzeća horizontalno ili vertikalno u klastere ili druge oblike konzorcija ➤ Iskustvo iz razvijenih zemalja 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nastavak nedovoljne podrške razvoju preduzeća i podrške poduzetništvu ➤ Sporo unapređenje okruženja za rad preduzeća ➤ Loš kvalitet putne infrastrukture ➤ Izostanak tržišne orijentacije i orijentacije prema kupcu kod mnogih preduzeća ➤ Izostanak orijentacije prema građanima kao krajnjim korisnicima usluga kod javne administracije ➤ Dobro organizovan i jak trgovački i uvozni lobi ➤ Neadekvatno rješavanje sudbine velikih sistema (socio-ekonomski problem)

6. RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA - RESURSA

SNAGE (S)	SLABOSTI (W)
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Institucije za obrazovanje (fakulteti, univerzitet, različite srednje škole) ➤ Prisustvo međunarodnih organizacija koje razvijaju ljudski potencijal ➤ Veliki broj stručno osposobljenh mladih ljudi ➤ Veliki broj radno sposobnog stanovništva (obzirom na nezaposlenost) ➤ Fleksibilnost i prilagodljivost novim radnim mjestima i okruženjima ➤ Sposobnost brzog učenja 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ postojanje disproporcija u raspoloživom kadru u odnosu na zahtjeve tržišta rada ➤ visok stepen nezaposlenosti ➤ nedovoljno definisan pojam nezaposlenosti ➤ odlazak mladih i školovanih ljudi iz Regije ➤ nedovoljna podrška zapošljavanju mladih kadrova kroz pokretanje samostalnih djelatnosti ➤ nedostatak menadžmentskih vještina u svim sektorima ➤ nepoznavanje funkcionisanja tržišne ekonomije, odnosno novog pristupa radu ➤ politiziranje kod izbora kadrova
PRILIKE (O)	PRIJETNJE (T)
<ul style="list-style-type: none"> ➤ koristiti uvođenje savremenih obrazovnih sistema i metoda ➤ iskoristiti transfer znanja kroz različite institucije ➤ kreirati podršku malim i srednjim preduzećima kako bi mogli zaposliti više ljudi ➤ obučiti ljude kroz praktične obuke u saradnji sa liderskim preduzećima i Zavodom za zapošljavanje ➤ unaprijediti vezu obrazovanja i prakse ➤ unaprijediti vezu između privatnog sektora i obrazovnih institucija 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ skupo formalno obrazovanje ➤ starosna struktura dijela nezaposlenih ➤ nizak nivo podrške vlade u različitim vrstama obuka u Regiji ➤ Atraktivnost zemalja EU za zapošljavanje mladih, obrazovnih ljudi